

Хари Стоянов

ПРЕВОДАЧИ И АГЕНЦИИ

Полухудожествени размисли
за една полуунищожена
професия

Редакция 5

Софтис, Варна 2015

Хари Стоянов

ПРЕВОДАЧИ И АГЕНЦИИ

Полухудожествени размисли за една
полуунищожена професия

**ՃԻՆՅՐՅ ԵՃ ԶՁՅՄՅ Յ ԶՁՅՄՅ ԵՃ Թ ԵՅՁԻ
Յ ԵՅՁԻ ԵՃ ԶՁՅՄՅ**

Редакция: 5-та
Редактор: Рени Стоянова

Софтис, Варна 2015

1. Да се върнем години назад

Повторното преживяване на неприятни събития е мъчително. Въпреки това, за да напиша тази книга, ще трябва да преживея отново всички онези трудни дни на пробуждане и осъзнаване, когато малцина от нас, преводачите, надигнаха глас в защита на нашата професия.

Чувствам се измамен от системата, която умело десетилетия наред държеше в подчинение преводачите, без да има абсолютно никакво законово основание. Огромната заблуда, че като преводач можеш да работиш само „през агенция“, беше поддържана от най-високо ниво. Подкрепяше я един привиден „правилник“, издаден преди повече от петдесет години, но без законово основание – издаден не въз основа на закон или за прилагане на закон, а просто така. „Правилник“, висящ в безвъздушното пространство на родното ни беззаконие.

Тази заблуда повлече преди десетилетия преводачите, които започнаха да си регистрират фирми, да сключват „договори“ с Външно, и то въз основа на споменатия привиден „правилник“. И аз станах жертва на тази измама. Сключих привидния „договор“ с абсолютната убеденост, че правя нещо законно и правилно. Може би се чувствах и горд, че дейността ми е „законна“. Дори не можех да схвана, че щом

фирмата ми е вписана в регистъра на фирмите, това е достатъчно условие, за да бъде законна. Дейността на преводача не подлежи на лицензиране и не са необходими никакви други „регистрации“. Това обаче се случи преди около четвърт век и мисленето на всички ни беше настроено така, че да смятаме всичко, което се твърди „официално“, за чиста монета.

Така се оплетохме в една гигантска паяжина, размерите на която дори не можем и сега да си представим. Фирмите на преводачите започнаха да стават „бюра за преводи“, а „бюрата“ постепенно се превърнаха в агенции. Макар че названието „агенция“ съвсем ясно показва, че това са посреднически фирми, благодарение на погрешното тълкуване и изопачаване на привидния правилник се наложи криворазбраното схващане за преводаческия бизнес. Централни фигури в този бизнес станаха агенциите, сключили „договор“ с Външно.

Структурата на споменатите агенции се опрости до такава степен, че изобщо нямаше никакъв проблем всеки да си направи агенция за преводи. Обикновено тя се състоеше от собственик, офис мениджър и евентуално един-двама преводачи или офис персонал със същия брой. Най-важната част от агенцията обаче беше едно неживо нещо, което стана двигател на бизнеса с преводите и донесе неимоверни печалби на най-находчивите.

Това беше списъкът с преводачи. Никакви трудови или граждански договори – просто

списък с преводачи!

Този списък придоби огромна стойност и добирването до него означаваше сигурен бизнес. Така някои офис мениджъри успяха да започнат свой печеливш бизнес. Просто напуснаха работодателя си, отмъквайки тетрадката с прословутия списък. В средата на 1990-те се разиграха драматични събития от този род. Спомням си как една собственичка на агенция (добила популярност по време на събитията, които станаха причина да напиша тази книга), остана без офис мениджърката си и без списъка си. Тази нейна бивша офис мениджърка си основа собствена агенция и настоятелно се наложи на пазара във Варна. Разбира се, умело прилагаше наученото от бившата си работодателка. И, нещо повече, надмина учителката си!

В средата на 1990-те се оформи окончателно и се наложи сегашният модел на агенциите за преводи. С малко персонал и големи списъци с преводачи, тези агенции предприеха агресивна пропаганда за промиване на мозъците на клиентите, която се състоеше в убеждаването им, че именно агенциите извършват преводите (не преводачите от списъка) и че агенциите са „лицензирани“ или „оторизирани“ от Външно и затова са „легитимни“ (а не просто защото са регистрирани по Търговския закон).

Промиването на мозъците беше насочено и към преводачите. Те бяха подложени на

постоянна сугестия, че агенциите са им работодатели (а не възложители), че преводачите не могат да съществуват без агенции, че много лошо е преводачите сами да си намират клиенти, защото това им причинява големи главоболия (издаване на фактури, водене на счетоводство и т. н.).

Поради посочените причини преводачите намаляха, въпреки че, според твърдението на агенциите, броят им бил десет хиляди! В прословутите списъци на агенциите се вписваха едни и същи имена и никой не е в състояние да каже какъв всъщност е броят на преводачите у нас. Някои от тези имена са на „мъртви души“ – само фигурират в списъците, някои са на собственици на други агенции, някои са на бивши преводачи, които просто си продават подписите, а има и втори списъци, в които фигурират имена на неквалифицирани преводачи, такива, които са изключително непретенциозни както към преводите си, така и към заплащането. Именно тези списъци са реално използваните. Но собствениците и мениджърите на агенциите тръбят пред клиентите (които всъщност не са техни, а на преводачите), че „разполагат“ с най-висококвалифицираните преводачи, че преводите, които „правят“ са на най-високо ниво!

Днес и клиентите, и преводачите, наистина вярват на агенциите, че преводачите от списъците са „персонал“ на агенциите. Това го вярват и сертифициращите органи, които на-

силствено наложиха доброволния стандарт 15038 и изопачиха тълкуването му. Наложиха мнението, че персонал не означава персонал (на трудов договор), а просто списък!

Все пак, независимо от дългогодишното промиване на мозъци, ледът се пропука. Не може едно абсурдно положение да остане вечно. Преводачите, макар и малко на брой, започнаха да се пробуждат. Някои по-бързо, други – по-бавно. Някои скочиха веднага, щом се събудиха, други все още сънено се протягат и търкат очи. Но все пак, вече са будни!

2. Перверзно разбуждане

В началото на 2012 година преводачите у нас бяха разбудени по възможно най-гадния начин. Тогавашният външен министър, под нечий диктат, реши да намали броя на агенциите, които имаха сключен „договор“ с Външно. Това не засягаше директно преводачите, но ударът беше насочен именно срещу тях. Както вече споменах, голяма част от преводачите си бяха регистрирали фирми, за да могат да работят като преводачи, понеже от началото на 1990-те битуваше погрешното схващане, че като преводач можеш да работиш единствено „към“ агенция (по-точно – като име от списъка на агенция) или като собственик на агенция. Вариант като преводач на свободна практика или преводач, собственик на фирма за преводи (не агенция), не се предвиждаше.

И така, до външния министър достигнали някакви слухове, че агенции (не се знае кои и колко) правят толкова лоши преводи, че български граждани в чужбина (също не се знае кои и колко) търпят от това сериозни материални загуби. Този слух бива оформен като докладна записка № КОА 33-00-8, вероятно отправена от консулската дирекция до външния министър. Тази докладна записка не беше публикувана и затова можем само да предполагаем за нейното съдържание.

Косвено от писма, които получих по-къс-

но от Външно, след като бях повдигнал сериозни въпроси във връзка с положението на професията преводач у нас, успях да придобия известна представа за съдържанието на споменатата докладна записка. Горедолу смисълът ѝ е следният:

„...липсата на правила и регламентация за контрол върху качеството на извършваните преводи, наличие на много оплаквания за некачествени преводи, отправени директно към Министерството, както и[...] заведени съдебни дела за некачествени преводи, произвели тежки последици върху правните и имуществени интереси на ползвателите на преводите, както и върху дейността на самите преводачи. Наред с това, преводите на официални документи и книжа произвеждат действие и в чужбина и представят България в много области на обществения и стопанския живот, култура, образование, наука, здравеопазване, индустрия, инвестиции, участие в европейски и световни проекти и т.н. “

Явно, в докладната записка до външния министър се споменава и „дейността на самите преводачи“, т.е. разграничава се дейността на агенциите от дейността на преводачите. Може би Външно е започнало да съжالياва, че е дало толкова много права на агенциите и сега ги е изтървало от контрол. Започва да плаче с крокодилски сълзи за „тежките последици“ върху

действието на преводачите. Въпреки това, мерките, които Външно взема, далеч не са в полза или подкрепа на преводачите. То се е хванало като удавник за сламка за т. нар. правилник, за който вече споменах. Правилник, намиращ се във вакуум и създаващ вакуум в родното законодателство.

Ето какво обяснение дава един високопоставен служител от Външно за реакцията на министерството след получаване на прословутата докладна записка:

„Министерство на външните работи разработи и прие мерки за гарантиране качеството на преводаческите услуги, въведени в типов договор за възлагане на официален превод и списък на необходимите документи за сключване на договор за превод. Конкретните мерки се отнасят до осигуряване на техническите и човешките ресурси за гарантиране качеството на преводите, проследимост на преводаческата услуга, отговорност за точността, пълнотата и оформлението на преводите, надеждни комуникации и техническо оборудване за извършване на преводите и др. Такива мерки вече са наложени като добри практики в преводаческия бизнес в редица държави-членки на ЕС и са в основата на Европейския стандарт EN 15038:2006, възприет и от България като стандарт БДС EN 15038:2006.“

Именно тези „мерки за гарантиране ка-

чеството на преводаческите услуги“ и така нареченият „типов договор за възлагане на официален превод“ послужи за перверзно разбуждане на преводачите. Може да се сравни с галене, комбинирано с ритане. „Загрижеността“ за „дейността на самите преводачи“ имитираше галене, а пък самите „мерки за гарантиране качеството на преводаческите услуги“ бяха груби ритници. Стреснатите преводачи не можаха да реагират адекватно на действията на Външно. Нещо повече, агенциите изиграха един фарс с така наречения протест срещу „новите изисквания“, намерил изражение първо в провалилата се петиция, под която се подписахме и ние с Рени, но по-късно оттеглихме подписите си. След оповестяването на петицията, няколко софийски агенции приспаха (СПА) бунтовния подем на останалите (предимно провинциални) агенции, като сложиха ръка върху парите, събрани за завеждане на дело срещу Външно. Според устава на СПА никоя друга агенция не можеше да стане член на тази карикатурна организация.

Едва някъде през юни 2012 година стана ясно, че външният министър още в края на май бил издал заповед до дирекциите „Консулски отношения“ и „Защита на дейността и информацията“. Отначало всички собственици на агенции за преводи нададоха вой срещу въпросната заповед, понеже си въобразиха, че се отнася за тях. Заповедта обаче, както споменах, беше адресирана до двете дирекции и ка-

саеше „извършването на официални преводи на документи и други книжа за нуждите на консулското обслужване в МВнР“.

А консулското обслужване, съгласно Виенската конвенция, ратифицирана от България още през 1989 година, съвсем естествено, се извършва от консулствата в чужбина! Така че заповедта не само не се отнасяше до агенциите, но тя не се отнасяше дори за територията на България!

3. Смешен плач

Още преди външният министър да издаде споменатата заповед в края на май 2012, агенциите, които по разни канали бяха разбрали за намеренията му, започнаха „петиция против новите изисквания за преводаческите агенции“.

Главното обвинение на агенциите срещу намерението на външния министър беше, че „Съгласно Чл. 2 от Конвенцията, единственото задължение на КО е да проверява и заверява подписите на преводачите.“

Ако човек не е чел Хагската конвенция за апостила, би си помислил, че с нея изрично се урежда въпросът за заверката на подписите на преводачите под официалните преводи. Но всъщност, цитираното твърдение от споменатата петиция няма нищо общо с Хагската конвенция.

Заверката на подписите на преводачите е най-незаконната дейност, която Външно извършва. Тогава защо агенциите нададоха този рев? Заблудени ли бяха, не знаеха ли, че Външно изобщо няма право да заверява подписите на преводачите и то неприсъствено?

Целият протест на агенциите всъщност беше насочен не срещу действията на Външно, а към още по-драстично подчиняване на преводачите. С твърдението, че Външно има единствено задължение да извършва една незаконна

дейност – да заверява подписите на преводачите, агенциите се опитаха да узаконят нещо, което според нормалната човешка логика и здравия разум е нередно.

Не може служител от Външно да потвърди, че подписът ми е поставен от мен под някакъв превод, без да ме е видял да се подписвам, освен ако преводът не е издаден от моята лична фирма. Наистина, как някой на петстотин километра от Варна ще потвърди, че съм се подписал под превод от сръбски език, без да ме е видял? Откъде може да бъде сигурен служителят на Външно, че именно аз съм положил подписа под въпросния превод от сръбски? Служителят на Външно се доверява на някакъв спесимен на подписа ми, без да се замисля, че някой може да ме е подписал или че някой може да му е дал фалшив спесимен. Служителят на Външно всъщност сляпо се доверява на твърдението на агенцията, която е поставила печата си до моя подпис, че това е именно моят подпис. Ако нотариусите постъпваха по този начин, никой у нас нямаше да има имот (за съжаление, тази тенденция започва да набира все по-широк размах).

Заверката на подпис е нотариална дейност. Нито агенциите за преводи, нито Външно имат нотариални функции. Консулите в чужбина имат такива функции, но служителите на Външно у нас – не. Мениджърите на агенциите – още по-малко.

Затова плачът на агенциите, че Външно

имало единственото задължение да заверява подписите на преводачите, е смешен.

За съжаление, през 2012 година все още пренебрежимо малък брой хора съзнаваха, че дейността по заверка на подписите на преводачите е незаконосъобразна. Чрез тази дейност обаче агенциите и Външно оплитаха в гигантска паяжина клиентите и преводачите и убеждаваха и едните, и другите, че ако подписът на преводача не е заверен с печата на агенцията и щемпела на Външно, преводът не може да бъде верен.

Този абсурд все още се смята за достоверен и мнозинството преводачи вярват, че агенциите и Външно имат право и задължение да заверяват подписите им.

Много от преводачите дори предоставят на агенциите, „към“ които превеждат, купища подписани бели листи или фирмени бланки, без да се замислят, че подписите им могат да бъдат използвани не по предназначение. Дали това е наивност, предоверяване, глупост или лудост, всеки сам може да си помисли за отговора на този въпрос.

Някои мениджъри на агенции дори си позволяват да подписват преводачите, чиито подписи са „лесни“ за фалшифициране, други отпечатват с цветен принтер сканираните подписи на преводачите. Едно от най-разпространените оправдания за тази незаконна дейност е, че агенциите се били грижели за преводачите и не искали да ги разкарват излишно, за да

се подписват под официалните преводи.

Проблемът обаче не е просто в това, че на преводачите не им се разкарва „чак“ до офиса на агенцията. Да, отиването до офиса на агенцията е свързано с разходи за транспорт и време. Но това се отнася само за случаите, когато преводачите са от града, в който се намира и агенцията. В доста от случаите обаче, преводачите се намират в друг град, на десетки или стотици километри от офиса на агенцията, „към“ която превеждат.

Всички собственици и мениджъри на агенции упорито отказват да схванат, че използването на подписи на хора, които не са служители на агенциите, които често дори нямат абсолютно никакъв договор с тях, не само че е нередно. То е незаконно. В някои случаи – дори престъпление. Не може да подписваш (фалшифицираш) чужд подпис и това да бъде напълно законно. Просто няма такъв вариант. В цял свят не вярвам да има закон, който да допуска имитиране или фалшифициране на чужд подпис. Това действие е незаконно в цял свят.

За съжаление, когато едно авторитетно министерство се заинати и престане да признава закона и добрите нрави, тогава на обикновения преводач какво му остава?

Ако преводачът е толкова съвестен, че реши да не прави вече преводи, под които да се подписва и Външно да заверява неприсъствено подписа му, той при всички случаи поема

риск да остане без приходи. Агенциите, които ронят крокодилски сълзи и са се хванали като удавници за сламка за заверката на подписа на преводача, не биха толерирали преводачи, които не си дават подписите.

Друг въпрос е, ако не си даваш подписа, а агенциите те подписват. Но Външно не се интересува от това. Както твърдят агенциите, „Съгласно Чл. 2 от Конвенцията, единственото задължение на КО е да проверява и заверява подписите на преводачите.“

4. Измамата с „новите изисквания“

В края на 2011 и началото на 2012 сред агенциите за преводи се разнесоха слухове, че имало някакви „нови изисквания“ за сключване на „договори“ между агенциите и Външно. По имейла и аз получих сканирано копие от „нов договор“, в който бяха добавени членове с „нови изисквания“.

Някои от „новите изисквания“ звучаха наистина абсурдно – например, всяка агенция да има факс. Други пък бяха трудно изпълними – например, всяка агенция да се сертифицира по стандарт 15038. Имаше обаче и едно изискване, което хвърли в паника всички агенции за преводи. Именно това изискване подпали искрата на недоволството им и те скалъпиха проslовутата „петиция против новите изисквания за преводаческите агенции“.

Фаталното изискване (според Петицията) беше следното: „Всяка фирма да назначи на ТРУДОВ ДОГОВОР и ВСИЧКИ преводачи с различни езици, които работят за нея на свободна практика“.

Никой тогава не се замисли откъде се е взело това изискване. Всички агенции твърдяха, че това е абсурд, че не можели да назначат на трудов договор всички преводачи, защото щели да фалират.

Всъщност, изискването за сертифициране на агенциите по стандарт 15038 е тясно

свързано с изискването всички преводачи, които работят за агенциите, да бъдат назначени на трудов договор. Т. е. не би трябвало една агенция, която предлага преводачески услуги, да няма персонал („човешки ресурси“), който да извършва тези услуги.

На практика обаче агенциите нямат персонал (преводачи, назначени на трудов договор), понеже традицията на агенциите за преводи не позволява такава волност – от зората на съществуването на агенциите за преводи главен фактор за тяхното задържане на пазара е именно липсата на персонал, а оттук и липса на разходи за него – заплати, осигуровки, болнични, отпуски и т. н.

Тази отдавна наложила се традиция е като свещена крава за агенциите. Тя е табу, което дори и държавата не може да наруши. Защото самата държава е изобретила този абсурд – фирми да предлагат услуги, за които нямат необходимите ресурси, а тези ресурси да се заместват със списък от ресурси, т. е. списък на преводачи.

Какъв може да бъде интересът на държавата да толерира такова масово укриване на данъци и неплащане на осигуровки? На пръв поглед не би трябвало да има оправдание за тази толерантност. Обаче реалността е друга.

Трудно можем да си представим какво кара държавата да си затваря очите пред факта, че агенциите за преводи драстично нарушават трудовото законодателство, защото вси-

чки тези преводачи, които работят „за“ или „към“ агенциите, не са осигурени от тези агенции. Разбира се, повечето преводачи са осигурени някъде – или от истински работодател, или са самоосигуряващи се лица, или са учаци се или пенсионери. Въпросът е, че агенциите се отнасят към тях като към свой персонал, а нито ги осигуряват, нито им дават отпуски, нито им плащат болнични.

В същото време държавата в лицето на Външно прибира такси от заверката на подписите на тези преводачи. Тя не се интересува, дали заверява автентични или фалшиви подписи. За нея е важен чистият приход. А той явно далеч надхвърля загубата от неплатени данъци и осигуровки за преводачите от списъците на агенциите. Тази загуба за държавата е пренебрежимо малка.

Именно затова държавата търпи агенциите за преводи и ги оставя да лъжат както самата нея, така и клиентите и преводачите. Агенциите лъжат държавата, че имат персонал, лъжат клиентите, че имат преводачи, и лъжат преводачите, че са им работодатели.

А както стана вече ясно – агенциите нямат персонал от преводачи, т.е. преводачите от техните списъци не са персонал на агенциите.

И така, взаимно подкрепящите се лъжи на агенциите за преводи и Външно доведоха дотам, че „новото изискване“ за назначаване на трудов договор на всички преводачи неглас-

но отпадна. Това потвърди съмненията ни, че „новите изисквания“ са измама.

Очакваше се да отпадне и изискването за сертифициране на агенциите по стандарт 15038.

Въпреки това, около сто и петдесет агенции платиха този рекет и се сертифицираха от страх да не изгубят „лиценза“ си.

Както вече споменах, в края на май 2012 година тогавашният външен министър издаде заповед за извършването на официални преводи за нуждите на консулското обслужване.

Агенциите свързаха тази заповед с „новите изисквания“, макар и по нищо да не личеше, че проектите за „договор“ и списък с необходими документи имат някаква връзка с въпросната заповед. Служителите на Външно се възползваха от това и самите те започнаха да твърдят, че заповедта била за въвеждане на „нови изисквания“ към агенциите за преводи, а не за вътрешноведомствено уреждане на въпросите за официалните преводи за нуждите на консулското обслужване (което, естествено, е в чужбина).

Фарсът с новите изисквания продължи една година, след което правителството, стоящо зад заповедта от края на май 2012, падна. Тогава един от следващите външни министри, уж под натиска на агенциите, устно „либерализира“ прилагането на „новите изисквания“, без изобщо да отменя заповедта от края на май 2012. Това потвърди предположението, че за-

поведта и „новите изисквания“ нямат нищо общо.

Служителите на ВЪншно използват твърдението, че „новите изисквания“ били въведени със заповед, защото нямаше как да оправдаят налагането им. ВЪншно по никакъв начин не можеше да диктува на частни фирми как да организират дейността си, още повече, че „договорите“, сключени между ВЪншно и агенциите за преводи са въз основа на споменатия привиден правилник от края на 1950-те, т.е. те са незаконосъобразни.

5. Съдебният фарс с „новите изисквания“

В края на октомври 2012 година няколкото агенции, обединени в съмнителния съюз СПА, заведоха дело пред Върховния административен съд (ВАС) срещу заповедта на външния министър от края на май същата година.

Делото беше заведено чрез и със съдействието на Външно. То услужливо подаде жалбата срещу себе си от името на СПА. Това стана така, защото Външно изобщо не се боеше, че може да изгуби в съда, тъй като заповедта от края на май 2012 година на практика не засягаше агенциите за преводи, а беше адресирана до две дирекции на министерството. Затова СПА нямаше основание да завежда това дело.

Агенциите също бяха наясно, че заповедта е непоклатима. Във форума към тяхната прословута петиция Рени ги беше предупредила: в заповедта никъде не ставаше дума за агенции. Всеки, дори и полуграмотен човек, можеше да прочете заповедта и да разбере, че тя не се отнася до агенциите за преводи.

Въпреки това, СПА и Външно предпочетоха да разиграят съдебен фарс. Към края на октомври 2012 година няколкото агенции, членувачи в СПА, вече се бяха компрометирали пред останалите агенции, защото не ги допуснаха да членуват в тяхната организация. Популярността на СПА спадна, когато сред агенци-

ите, останали извън заветното СПА, се оказаха и тези, които претендираха, че са негови учредители. Когато те научиха, че незаконно не били вписани като членове, се разигра сладникава драма на тема къде са парите, събрани от десетките кандидат-членки. Парите бяха присвоени от СПА. Временно. След няколко месеца ръководството на СПА щедро ги върна на огорчените кандидат-членове на СПА и драмата завърши с хепи енд.

И така, с минимална подкрепа и стопроцентова обреченост, СПА излезе на сцената на ВАС, за да докаже непоклатимостта на Външно. Тази незавидна роля се беше паднала на СПА не случайно.

Преводаческият бранш у нас беше силно опаразитен от хиляди агенции. Тези агенции паразитираха върху преводачите и изсмукваха жизнените им сокове. Това обаче беше добре дошло за Външно. То използваше тази ситуация, за да шантажира агенциите, като ги обвинява за некачествени преводи и като същевременно смъква огромни печалби от незаконните такси за заверка на подписите на преводачите под официалните преводи. Всъщност, агенциите и Външно бяха един паразитен тандем, яхнал преводачите и съществуващ благодарение на техния труд. Ето защо това положение беше изгодно както за Външно, така и за агенциите.

През май 2012 година обаче протестите срещу „новите изисквания“ излязоха от контрол и застрашиха съществуването на паразит-

ния тандем. По онова време неочаквано започнаха да се събуждат дремеци преводачи, които случайно се оказаха във вихъра на имитирания протест. Разбира се, за това беше спомогнало недообмисленото обвинение за некачествени преводи. А всеки здравомислещ човек знае, че преводите се извършват от преводачи, не от посреднически агенции. Така че това обвинение засегна дълбоко професионалните преводачи и те се замислиха за причините, поради които то беше отправено.

През юни и юли 2012 година във форума към петицията събуждането на преводачите започна да придобива все по-широк размах. Все по-ясно започна да става, че агенциите са просто една куха фасада, зад която няма нищо. Все по-често започнаха да се появяват мнения против статуквото в преводаческия бранш. Нещо повече, изказаха се сериозни съмнения относно валидността на „договорите“ между агенциите и Външно. Някой стигна до прозрението, че Външно не е никакъв възложител на агенциите – нито им възлага преводи, нито им плаща.

С течение на времето тезата, че Външно не е възложител на агенциите, беше доразвита и въз основа именно на нея станаха ясни както отношенията между агенциите и Външно, така и отношенията между агенциите и преводачите, та дори и отношенията между агенциите и клиентите.

Външно трябваше да удържи протестна-

та вълна, излизаща от предвидените рамки, и да я върне в улегналото от десетилетия русло на послушание и преданост.

СПА свърши много добра работа в това отношение. С малкия си брой членове, това съюзче беше лесно за манипулации, а с безличното си ръководство отблъскваше другите агенции от членство. Това, че в устава на СПА беше вписано недопускане на други членове, никак не беше случайно. По този начин Външно удари с един куршум два заека - хем имаше под ръка удобна и податлива организация на агенции, хем нямаше опасност тази организация да бъде „размита“ от про-преводачески настроени членове.

И така, Външно и СПА организираха фарса пред ВАС, като с това целяха поне две неща - първо, да се утвърди ръководната роля на Външно в преводаческия бизнес, и второ, да се даде урок на агенциите, че протестът им е обречен.

Чрез „провала“ на СПА в делото от края на октомври 2012, както и при обжалването през януари 2013, тези две цели, поне отчасти, бяха постигнати. Външно показва своята мощ и доказва, че то командва преводаческия бизнес. А услужливият ВАС създаде един нов мит - за фирмите-преводачи, като по този начин издигна агенциите в ранг преводачи. Така още веднъж заби гвоздей в ковчега на законността.

Терминът „фирми-преводачи“ беше изкован от ВАС, за да пригоди незаконния пра-

вилник от края на 1950-те към актуалното законодателство. Член 16а от Параграф 1 на Допълнителните разпоредби към тогавашната версия на Закона за обществените поръчки (ЗОП) гласеше: „Официален превод е превод, извършен от преводач, който има сключен договор с Министерството на външните работи за извършване на официални преводи“. И тъй като според споменатия правилник само фирми могат да сключват такъв „договор“, ВАС създаде гениалното словосъчетание „фирми-преводачи“.

По-късно „законодателите“ се постараха да замажат този гаф на ВАС и изкривиха още повече споменатия член от ЗОП: „16а. (нова - ДВ, бр. 52 от 2010 г., доп. - ДВ, бр. 40 от 2014 г., в сила от 01.07.2014 г.) "Официален превод" е превод, извършен от преводач, който е вписан в списък на лице, което има сключен договор с Министерството на външните работи за извършване на официални преводи.“

6. Псевдостандартът 15038

Така наречените „нови изисквания“ към агенциите за преводи се опитаха да направят задължителен един доброволен стандарт. Това беше стандарт 15038 за преводаческите услуги. Според споменатите „нови изисквания“ всички агенции, които имаха „договор“ с Външно за официални преводи, трябваше да се сертифицират по този стандарт най-късно до средата на 2013 година.

Сертифицирането по стандарта се изискваше, тъй като той щял да гарантира качеството на официалните преводи! Стандарт 15038 обаче изобщо не е предназначен за официални преводи. Дори в списъка с допълнителни услуги (приложение Е) не се споменават официални преводи.

Тъй като стандартът не е публикуван така, че да бъде общо достояние, повечето собственици на агенции нямаше как да знаят подробности за него. Слуховете, които се разпространяваха за този стандарт, бяха противоречиви, някои агенции дори твърдяха, че по стандарт 15038 може да се сертифицираш и без да имаш нито един преводач на трудов договор. Това беше като контра на изискването на Външно агенциите задължително да назначат на трудов договор поне двама преводачи.

Изискването за назначаване на трудов договор на всички преводачи някак си се за-

брави и Външно взе да се прави на ударено, все едно че никога не е имало такова изискване.

Вероятно този път самото Външно стана жертва на авторите и апологетите на стандарта. Сертификаторите имаха пряк интерес от масовото му въвеждане. Изискването за назначаване на трудов договор на всички преводачи се явяваше пречка, тъй като убиваше желанието на агенциите да получат сертификата за качество. Така се стигна до компромисно решение – всички агенции, които желаят да сключат „договор“ с Външно, трябва да назначат по двама преводачи с висше филологическо образование и по един редактор. Компромисът беше идеално съгласуван със сертификатите, които по всякакъв начин изопачаваха стандарта и при тълкуването му задължително прескачаха изискването за собствени човешки ресурси (персонал), т.е. за преводачи на трудов договор.

Тази стъпка беше предприета от Външно и от сертификатите по крайно съмнителен начин. Твърденията на Външно за некачествени преводи се появиха в момент, когато сертификатите бяха започнали масова пропаганда на стандарт 15038. Тъй като той беше незадължителен и разходите по сертифициране – високи за България, почти нямаше шанс агенциите масово да се сертифицират по стандарта, освен ако...

Да, освен ако незадължителният стан-

дарт бъде направен задължителен. И тъй като няма законен начин за това, сертифициаторите използват влиянието си във Външно, за да си гарантират сигурни приходи от сертифициране по стандарт 15038.

След започване на масовата пропаганда на стандарта, започна и кампанията на Външно по очерняне на преводачите. На преводачите, не на агенциите, защото когато Външно дава привилегии под формата на „оторизиране“, ги дава на агенциите, но когато наказва за лошо качество – наказва преводачите.

Стандартът също наказва преводачите. Според него, преводачът е просто „лице, което превежда“, а сертифициаторите тръбят, че преводачите са само едно малко звено в целия процес на преводаческата услуга. Искат им се да кажат – едно незначително или пренебрежимо малко звено.

Но дали е така?

Все пак, в стандарт 15038 има цял раздел „Персонал“ (човешки ресурси), в който са посочени компетентностите на преводачите. Става дума за преводачите от персонала на фирмата за преводи, т.е. преводачите, назначени на трудов договор. В стандарта е записано, че фирмата приема даден материал за превод, само ако разполага със собствени човешки ресурси (персонал), който да го извърши. А агенциите нямат или почти нямат собствен персонал. Как на практика сертифициаторите оценяват персонала на агенциите? По списък-

ците с преводачи! Агенцията декларира, че това са нейните човешки ресурси (нейният персонал) и сертифициаторите са доволни.

Още през 2007, само година след появата му, стандарт 15038 беше остро разкритикуван: „Опасявам се, че стандартът, нагаждайки се към „пазарната ориентация“, може да консолидира повечето от съществуващите общоприети погрешни схващания за превода, а не да спре продължаващата глобална тенденция към превръщане на преводачите в „словесни роби“ на един преводачески отрасъл, който всъщност не работи по професионален начин. На този фон, EN 15038 е по-скоро огледало на полупрофесионализма на днешния преводачески бизнес, отколкото на правилния начин за пълно развитие на професионализма.“ (Юрген Ф. Шоп, *The European Translation Standard EN 15038 and it's Terminology - A Mirror of Missing Professionalism?*)

Пет години по-късно българските сертифициатори, подкрепени от Външно, преминаха в широкомащабна офанзива за завладяване на максимален брой агенции и снабдяването им със сертификат за качество по стандарт 15038. Нито сертифициаторите, нито Външно се интересуваха, че тези агенции изобщо нямат персонал (преводачи на трудов договор). Според тях, списъкът с преводачи напълно замества трудовите договори.

7. Законопроект до под кривата круша

Някои членове на организации на преводачи и агенции бяха стигнали още преди 2012 година до заключение, че у нас е най-добре да има закон за заклетите преводачи. Техните усилия по създаване на такъв закон обаче не бяха дали нужния резултат.

Проектите им за закон имаха конспективен вид, представляваха нахвърляни идеи, без нито една да бъде реализирана докрай. В Интернет беше публикуван и един завършен „Проект на закон за вещите лица, преводачите и тълковниците“, но той не беше за заклетите преводачи, пък и не беше приет. Вместо него се появи Наредба за съдебните преводачи, която си остана само на хартия, защото кандидатите за съдебни преводачи се оказаха прекалено малко на брой.

Привържениците на закон за заклетите преводачи поддържаха в общи линии тезата, че статутът на заклетите преводачи може да бъде уреден само със закон. Тази идея беше лансирана в апокрифното „становище на Веселинов“. Веселинов е бивш директор на „Консулски отношения“ във Вьншно.

По принцип, идеята за такъв закон може и да има някаква логична обосновка, но освен от шепата му привърженици, тази идея едва ли се подкрепя от друг. Вьншно, например, не се отнася с въодушевление към нея, дори намира

удобно оправдание да не се занимава с написването на закон за заклетите преводачи, понеже, по собствените му думи, министерството нямало необходимите експерти за това.

Наистина, създаването на такъв закон изисква доста усилия, каквито едно-единствено министерство не може да си позволи. Сизифовите мъки, на които са били подложени творците на един проект за подобен закон („проекто-закон за преводаческата дейност“) проличават от мъчително малкия му обем.

Този „проекто-закон“ все още може да се открие в Интернет, забравен на сайта на една от организациите на агенциите за преводи, макар че от заглавието на файла става ясно, че авторите му са от тлеещия Съюз на преводачите в България.

Споменатият „проекто-закон за преводаческата дейност“ включва четири раздела (обща положения, художествен превод, специализиран превод и правоотношения между преводач и възложител), както и загатнати преходни разпоредби.

Общите положения включват следните точки: дефиниция на професионалния преводач (области, видове, жанрове), минимален праг на заплащане на преводаческия труд и авторски права (литературен, нелитературен, публикуван и непубликуван, писмен и устен).

Разделът за художествен превод загатва само за взаимоотношенията с издателствата, а разделът за специализиран превод съдържа

следните точки: публикуван - издателски договори; непубликуван - договори за отстъпване на авторски права - устен превод, заклет превод - превод на официални документи, превод в досъдебното и съдебното производство.

Правописът в „заклет превод“ е от оригинала и е много показателен за небрежното отношение на авторите на въпросния „проекто-закон“ към т. нар. „заклет превод“.

В последния раздел малко по-подробно се засягат правоотношенията между преводач и възложител (при заклетия и съдебен превод - писмен и устен). Авторите на „проекто-закон“ под „възложител“ разбират както същински (пряк) възложител, така и агенция! А всъщност какъв възложител на превод може да бъде агенция, която няма нито един преводач?

И така, разделът за правоотношенията между преводач и възложител обхваща следните точки: съдебна отговорност; писмен заклет преводач удостоверява верността на превода си по два начина (с личен подпис и печат, с електронен подпис); правоотношения между възложител и преводач (преки чрез Националния регистър, чрез търговски дружества - правни кантори, преводачески агенции и бюра); договор за отстъпване на авторски права (преки - възложител/ преводач, възложител чрез посредника си - с преводач); национален регистър на заклетия преводач и преводачите в досъдебното и съдебно производство.

След точката за националния регистър

въображението на преводаческия законотворючел внезапно се е развихрило:

„а) В Националния регистър се вписват преводачи, които успешно са положили изпит пред Националната изпитна комисия, утвърдена от МП на съответните двойки езици и получили сертификата за заклет преводач

б) изпитът за писмените преводачи се провежда с документи на заявени от тях двойки езици

в) изпитът на устните преводачи е консекутивен и синхронен

г) Критериите за успешно положен изпит се изработват от членовете на националните изпитни комисии и са задължителни за всички двойки езици.

6. Националните изпитни комисии се формират от най-малко трима членове и се състоят от правоспособни практикуващи преподаватели по превод в университет, заклет преводач и представител на заинтересованите ведомства

7. Поради характера на превода на официални документи и устния превод в досъдебното и съдебното производство всички държавни ведомства и търговски дружества, които възлагат такъв вид превод, както и нотариусите, частните съдебни изпълнители и др. се задължават да ползват преводачите от Националния регистър.

8. Търговските дружества, които посред-

ничат при възлагането на превод на официални документи и устен превод в досъдебното и съдебното производство се задължават да ползват преводачите от Националния регистър.“

Както забелязвате, тук се набляга на изпита „за писмените преводачи“ (правописът отново е оригинален) и на устните преводачи, както и на задължението ведомствата и търговските дружества (търговските дружества!) да „ползват преводачите от Националния регистър“. Правописът тук също е оригинален и показателен – само ако са много „гъсти“ с членовете на изпитната комисия, преводачите ще бъдат включени в замисления „регистър“.

8. „Правилник“ от музея на мумиите

Както споменах в предходната глава, през последните години имаше няколко случая на разработен, полуразработен или загатнат проектозакон, засягащ преводаческата дейност в една или друга степен.

Защо изобщо някой ще се мъчи да урежда дейността на преводачите, ако тя вече е уредена? Повечето държавни служители имат твърдото убеждение, че дейността на преводачите е регламентирана с... един „правилник“ от края на 1950-те години, който не е издаден нито въз основа на закон, нито за прилагане на закон, т.е. дори не е никакъв нормативен акт, тъй като не отговаря на дефиницията за правилник в Закона за нормативните актове.

Около този правилник е имало доста неясноти, свързани както с издаването му, така и с прилагането му. Но вече четвърт век след последното му изменение никоя държавна институция не се е наела да предприеме каквито и да било стъпки във връзка с този „правилник“.

Освен че описва една архаична процедура на легализации, „правилникът“ включва и няколко члена, в които се споменават официалните преводи. Тъй като в ранните години на „социализма“ този вид преводи са били от изключителна важност за пролетарската държава, тя наложила монопол върху него, който по-

вече от петдесет години остава непоклатим.

От двайсет и пет години ни убеждават, че пролетарската държава не съществува, че органите ѝ на управление са премахнати, че отдавна сме скъсали с миналото и че „комунизъмът“ няма да се върне.

Парадоксално обаче, преводачите от списъците на агенциите, които са сключили „договор“ с Външно съгласно именно този древен „правилник“, когато участват в търгове, биват проверявани от службите за сигурност, дали отговарят на някакви „европейски“ изисквания за достъп до класифицирана информация!

Ако в ЕС допускат съществуването на пролетарския „правилник“ на Външно, може би трябва да се замислим, дали все пак пролетарската революция не е победила в цяла Европа?

Разбира се, органите по надзора за законност не са съгласни, че музейният „правилник“ на Външно прави министерството монополист. Обаче членът, който дава изключителните права на Външно да прави всички преводи в страната, а консулските служби – в чужбина, гласи:

„Преводите на документите и другите книжа в страната се извършват от Министерството на външните работи, а в чужбина – от дипломатическите и консулските представителства на Република България.“

Забележете, че пише „преводите“, а не „преводи“, „някои от преводите“ или нещо подобно. Съвсем ясно е, че щом думата „преводи“ е членувана и се използва за пръв път в текста, значи тя генерализира, т.е. означава всички преводи, а не част от тях.

Тъй като всички държавни органи взаимно се защитават и са много сговорни, особено когато става дума за нещо нередно, това твърдение от „правилника“ се тълкува напълно противоречиво. Ако се оплачете, че държавата в лицето на Външно е монополист, ще ви кажат, че „липсва... монополно положение на държавата, тъй като в съществуващата нормативна база няма друг нормативен акт, който да урежда подобен род обществени отношения“!

Ако пък се оплачете, че не можете да извършвате свободно преводи на официални документи на своите клиенти (които не само че не трябва да се „легализират“, а изобщо не носят апостил и никога няма да бъдат внасяни във Външно за каквато и да е процедура по тях), ще получите следния отговор: „за извършването на „официален превод“ следва да имате сключен договор с Министерството на външните работи в случай, че желаете да извършвате официални преводи“.

И ако имате нещастieto да сте преводач на свободна практика или преводач с фирма (не агенция), за да извършвате официални преводи, ще трябва да застанете под крилото на

агенция, която има сключен „договор“ с Външно, пак съгласно престарелия „правилник“, защото, както вече споменах, според ЗОП „'Официален превод' е превод, извършен от преводач, който е вписан в списък на лице, което има сключен договор с Министерството на външните работи за извършване на официални преводи“.

Според „правилника“ на Външно такава „лице“ може да бъде държавна, обществена, кооперативна или частна фирма. А списъкът с преводачи на това „лице“ са заветните скрижали на всяка агенция за преводи. Имената от един такъв списък се третират от държавните служители като имена на персонала на агенцията, т. е. преводачи на трудов договор.

Всеки работодател, който внася огромни суми за осигуровки и данъци за работниците си, ужасно би завидял на собствениците на агенции за преводи, че им е позволено да представят просто един списък и да заявят: „Това са нашите работници“, без да регистрират в НАП трудови договори с тези „техни“ работници.

9. Договори или индулгенции?

Както споменах вече, няколко десетилетия преводаческата дейност се „регулира“ незаконосъобразно въз основа на един член (2а) от привидния „правилник“ от края на 1950-те години.

Ако този „правилник“ бъде отменен днес, сигурно веднага ще се появят множество „дисиденти“, които ще започнат да тръбят наоколо, че години наред са се борили за отмяна на „правилника“. Това са нагаждачи, които понастоящем са си много добре с този мъртвороден „правилник“ и с „договора“, който са подписали с Външно съгласно този „правилник“.

Наистина, ако се замислим, ще разберем колко абсурдно е положението на преводачите у нас вследствие именно на „договорите“, които стотици (преди 2012 година бяха хиляди) агенции са сключили с Външно.

Благодарение на тези „договори“, опиращи се на „правилника“, у нас на практика беше унищожено съсловието на професионалните преводачи.

Как стана това?

Преди повече от тридесет години, когато направих първите си стъпки като преводач, в големите градове имаше т. нар. бюра на Съюза на преводачите. Те бяха прототипът на сегашните агенции. И те въведоха методиката за „работа“ с преводачите. Тогавашните бюра,

както и сегашните агенции, разполагаха с изчерпателни списъци на преводачи, специалисти по различни езици и в различни области. В самите бюра имаше назначени поне по няколко преводача, обикновено за най-често използваните езици.

Шефовете на тези бюра бяха важни фигури, защото преводите по соц време бяха свързани с държавни интереси, т.е. с държавната сигурност. Съюзът на преводачите включваше само послушни и идеологически предани членове, които по някакъв начин бяха контролирани от службите. Затова и бюрата за преводи имаха толкова важна функция и шефовете им не можеха да бъдат случайни хора. Те именно си избираха кои преводачи да назначат в бюрата за преводи.

След преврата през 1989 бюрата продължиха да съществуват още известно време, но постепенно започнаха да западат и накрая изчезнаха, с изключение на бюрото в София, което стана фронт офис на най-голямата агенция, маскирана като Съюза на преводачите в България.

Преводачите, които работеха в бюрата за преводи, станаха първите собственици на новопоявилите се агенции. Те имаха тази възможност, защото разполагаха със списъците на бюрата за преводи, в които имаше имена, телефони и адреси на необходимите преводачи.

За да се утвърди този модел на използва-

не на преводачи, в последната редакция на „правилника“ от 1990 година беше утвърдено правото на Външно да възлага официални преводи на всякакви фирми, включително частни, но не и на физически лица (преводачи).

Понеже много от преводачите в началото на 1990-те искаха да имат право да извършват и официални преводи, те регистрираха свои фирми и сключиха „договор“ с Външно.

По този начин окончателно се наложи моделът на сегашните агенции за преводи. Отначало собствениците и мениджърите им бяха предимно преводачи. Разбира се, много от тях не бяха филолози, а с някакво друго образование, но все пак – преводачи. Повечето от тях бяха съвестни и усърдно извършваха преводи наред с преводачите от списъците, които не винаги бяха на разположение. Понякога беше трудно да се намери заместник на даден преводач. Тези моменти бяха инфарктни за собствениците на агенции и затова те постепенно започнаха взаимно да си сътрудничат, като една на друга си помагаша в намирането на нужния преводач.

Сътрудничеството не се наложи изведнъж. Имаше сериозно противоборство между вече съществуващите и новопоявяващите се агенции, което е естествено.

С течение на времето собствениците на агенции престанаха да превеждат, повлечени от пороя на посредничеството, а начело на новопоявяващите се агенции все по-често за-

ставаха хора, които не само че не бяха преводачи, но изобщо не знаеха чужди езици.

По този начин сключването на „договор“ с Външно отприщи един стихийен процес, който доведе до тоталното обезличаване на преводаческата дейност. Агенциите започнаха да се хвалят, че били имали „лиценз“ от Външно, а Външно публикува списък с „оторизирани“ от него агенции. Масово започна да се разпространява и затвърждава мнението, че единствено агенциите правят преводи!

Покрай масовата емиграция през 90-те години настъпи страхотен бум на агенции за преводи. Към 2000-та година вече няколко хиляди агенции за преводи се боричкаха на пазара и всички предлагаха „лицензирани преводи“ на всички езици. Потребителите на преводи – граждани, фирми и учреждения, по подразбиране приемаха, че само агенциите имат законното право да извършват преводи – всякакви преводи, не само на документи, но и на всички видове други текстове (писма, упътвания и ръководства за работа, научни трудове, а дори и художествени произведения).

Образът на преводача ставаше все по-неясен и далечен, докато почти изчезна от съзнанието на потребителя на преводи. Има дори куриозни случаи, при които клиенти на агенции за преводи, далеч преди появата на Гугъл преводач, най-чистосърдечно смятаха, че агенциите разполагат с някакви машини, подобни на Ксерокс, в които от едната страна

се вкарва материалът за превод, а от другата излиза абсолютно същият, само че преведен на съответния чужд език! Лично аз съм се сблъсквал поне два пъти с такъв случай.

Всеобхватната анонимност на преводачите доведе дотам, че вече нямаше значение кой е вписан в списъка с преводачи на всяка агенция. А този списък се внасяше, заедно със спесимени от подписите на преводачите, във Външно при сключване на „договора“ между Външно и агенцията.

Външно не сравняваше списъците на отделните агенции, за да установи, дали няма повтарящи се преводачи. Служителите в министерството изобщо не се интересуваха, дали няма някакво съглашателство между агенциите. Разбира се, че имаше. Списъците, които се внасяха за сключване на заветния „договор“, съдържаха многократно повтарящи се имена, като при това собствениците на агенции се вписваха и едни други като преводачи. Услужваха си взаимно от колегиалност, за да се доберат до „лиценза“.

И така, моделът, наложен от „правилника“ и „договора“, сключван между Външно и агенциите въз основа на „правилника“, заличи професията преводач, понеже пренебрежимо малък брой преводачи останаха извън този модел. Преводачите или бяха зад паравана на агенциите, или бяха собственици на агенции, т.е. преводачи със затихващи функции. Интелектуалната професия преводач се превърна в

посредническа, търговска дейност.

В жестоката борба за оцеляване, всички „оторизирани“ търговци се рекламираха, че разполагат с най-добрите преводачи, включени в специални, одобрени от Външно списъци. На практика преводите се извършваха от ученици, студенти и пенсионери, а списъците служеха само за получаване на прословутия „лиценз“ – индулгенцията, която освобождаваше бившите преводачи от всякакви скрупули.

10. Надзор за законност

Отдавна се знае, че „правилникът“ на Външно грубо се намесва в дейността на преводачите. Не е тайна и че този „правилник“ е незаконосъобразен, т. е. незаконен. Разпоредбите му, свързани с „уреждането“ не само на превода на официални документи, а и с „легализацията“ на документи, отдавна са станали неадекватни и меко казано (според омбудсмана) „предизвикват объркване“. Да не говорим, че „правилникът“ отдавна е на преклонна възраст, т. е. (пак според омбудсмана) е „остарял и е неприложим“.

И макар че години наред управниците знаят съвсем ясно, че „правилникът“ на Външно противоречи на съвременното законодателство (на редица закони, като, например, Търговския закон, Закона за нормативните актове и др., а на първо място на Конституцията и на Хагската конвенция), не само че не се предприемат никакви стъпки за прекратяване на прилагането му, а напротив. Все повече закони, наредби и правилници от нашето законодателство се „замърсяват“ чрез разпоредби, позоваващи се на „правилника“.

Още в края на 2012 година, когато Външно прекрати „договора“ си с мен, аз помолих неговите служители да потвърдят, че Външно не ми пречи да извършвам официални преводи за свои клиенти. Имах предвид преводи, които

нямат нищо общо с „легализации“ или „заверки“ от Външно. Писмото с този въпрос изпратих с копие до Върховната административна прокуратура, за да съм сигурен, че Външно ще ми отговори. Обаче един прокурор от отдела за надзор за законност светкавично ми изпрати резолюция, в която ме обвини, че съм бил обжалвал заповед на външния министър! Става дума за прословутата заповед от месец май 2012, на базата на която Външно прекрати „договора“ си с мен. А в писмото си изрично подчертавах, че нямам нищо общо със заповедта и че не я оспорвам, тъй като тя няма отношение към дейността на моята фирма, а е вътрешно-ведомствена.

Прокурорът много добре е знаел, че главният виновник за неразбориите в уреждането на преводаческата дейност е именно полувековният „правилник“ и нарочно ми приписа неща, които никога не съм твърдял. Покъсно, когато се опитах да му обясня, че „правилникът“ е незаконен, той ме посъветва да го оспоря по съдебен ред. След алинеята, която цитираше прокурорът, обаче, следваше друга, в която изрично се казваше, че прокурорът може да извърши това (чл. 186 от административнопроцесуалния кодекс).

Кореспонденцията ми с прокуратурата все още продължава и все в една и съща посока – задънена улица, накрая на която е застана вълнованата административна прокуратура като бариера, буфер или защитна стена

пред всеки опит да накарам държавните чиновници да се размърдат, за да отменят или спрат прилагането на един незаконен „акт“.

„Правилникът“ продължава да се радва на голяма почит от страна на управниците. Годици наред съм си задавал въпроса, каква може да бъде причината за популярността на един незаконен „нормативен“ акт и ми е било изключително трудно да асимилирам упоритостта на държавните чиновници, с която го защитават. Тази упоритост стига до крайност, до екстаз при отбраната на развалината, все още наричана „правилник“. Той всъщност е отломка от едно минало, в което беззаконието беше издигано в култ. Оказа се, че този култ не е изоставен, той все още е могъщ и неговото влияние парализира всеки опит дори да се напомним, че „правилникът“ на Външно няма законово основание за издаване и че не е издаден за прилагане на закон. Това дори не се нуждае от доказване, достатъчно е само да се отвори и прочете „правилникът“. Така и написах на една прокурорка от върховната административна прокуратура. Тя, разбира се, прескочи този въпрос, за да си завърти старата изтъркана плоча, че в писмото ми „не се сочат нови обстоятелства и факти, които да налагат намеса на прокуратурата“.

За голямо съжаление, прокуратурата не си е на мястото. Не може да се смята, че нещо, което засяга цялото ни общество – опазването на законността, е едва ли не мой личен ка-

приз. Уви, надзорът за законност се е превърнал в точно обратното, когато стане дума за „правилника“ на Външно. А този „правилник“, пуснал разсейки из цялото ни законодателство, засяга всички области на живота, ощетява много хора, като лишава преводачите от основните им права – на труд и свободна конкуренция.

Една от най-злокачествените разсейки на „правилника“ – неприсъственото заверяване на подписите на преводачите от страна на Външно – макар и от законодателите официално да е признато за незаконно чрез заличаването му от закона за държавните такси – продължава със знанието и одобрението на прокуратурата.

11. Любов необяснима

Нелепият „правилник“ на Външно, колкото и грохнал и грозен да е той, има магическа привлекателна сила, омайва сърцата на държавни чиновници вече десетилетия наред, фатално оплита в любовни триъгълници служителите на Външно, собствениците на агенции и легиони преводачи, които дори дават клетви за вярност към правилника пред нотариуси.

Едва ли има по-известен фетиш от „правилника“ на Външно. Няма сила, която да откъсне влюбените в него: нито времето, нито природните бедствия, нито политическите катаклизми са в състояние да унищожат тази магнетична любов. Може би тези препятствия дори още повече засилват любовта на омагьосаните влюбени.

Тази необяснима любов е оставила дълбоки следи в цялото ни законодателство, в цялото ни общество, в цялата ни най-нова история. Цялото ни общество, замаяно от тази любов, повтаря като мантра, че „правилникът“ на Външно е единственият, неотменимият и вечният повелител на всички преводачи у нас. Цялото ни законодателство е пропито от тази могъща любов към „правилника“. Безброй закони, закончета, наредби и правилници са засвидетелствали непреходната любов на нашите законодатели към великия „правилник“. В анализите на нашата държава са записани без-

брой доказателства за огромната любов към „правилника“, изпитвана от целокупния ни народ.

Няма нищо по-силно от любовта! Обаче майчината любов, любовта между младите, любовта между близки роднини, а дори любовта към Бога, не може да се сравни с любовта към „правилника“ на Външно. Тя е над всички любови. Тя е преодоляла всякакви пречки, ограничения, предразсъдъци. Няма абсолютно никаква законова пречка всеки да се вземе с „правилника“, няма абсолютно никакви ограничения за броя и пола на невестите на „правилника“, абсолютно никакви предразсъдъци не виреят около „правилника“, защото любовта към него ги изпепелява.

Да, това е изпепеляваща любов. Няма законност, няма морал, а само любов неугасима към този стар палавник – „правилника“ на Външно.

Но все пак, както често се случва, и най-привлекателният любовник може да се окаже непривлекателен за някои хора, които по никакъв начин не могат да си обяснят, защо толкова народ е хлътнал, влюбен до ушите, в някого или нещо, което всъщност не представлява интерес. Такива хора се чудят и се маят как този грозен и недодялан „правилник“ е грабнал сърцата на милиони. Чудят се и се маят как законността и моралът се стъпкват от любов към „правилника“.

Та, нали ви казах, любов необяснима!

Няма как да се обясни това, че макар и в незаконен брак, „правилникът“ вече шесто десетилетие се радва на най-голямо семейно щастие. Той не само че обира лаврите на най-голям любовник, но няма равен на себе си и по дълголетие. Напълно е достоен за Книгата на Гинес с рекорд по дълготрайна страст.

В епицентъра на тази изпепеляваща страст са агенциите за преводи и техните хареми от преводачи. Външно прелива от щастие, че „правилникът“ му е поверил всички преводи на официални документи и напоително ощастливява стотици агенции за преводи. Те просто не могат да живеят без тази любов.

От тази любов са заслепени и прокурорите от отдела за надзор за законност към върховната административна прокуратура, които отдавна е трябвало да отменят „правилника“ като незаконосъобразен, противоречащ на редица нормативни актове от по-висока степен. Те обаче са безсилни, не могат да преодолеят привличането на „правилника“, не могат да излязат от неговата сянка, не могат да разбият неговите любовни окови.

Всеки отговор на всеки прокурор е пропит от необяснимата любов към „правилника“. Няма сила, която да ги накара да вдигнат ръка срещу своя възлюбен. Не се е родил още онзи прокурор, който ще оскверни тази свята любов и ще изпълни задълженията си по чл. 186, ал. 2 от административнопроцесуалния кодекс да отмени „правилника“.

Ще мине време – месеци, години, десетилетия, поколенията ще се сменят, а с тяхната смяна ще се сменят и техните вкусове и схващания. И в един мрачен за „правилника“ ден от очите на безброй влюбени в него ще падне розовата мъгла и изведнъж, сякаш пробудени от вековен сън, те ще прогледнат и ще видят смаяни, че обектът на тяхната любов е била една мумия. След това отрезвяване ще последва огромно разочарование и гняв, че толкова десетилетия те са обожавали, боготворели нещо толкова противно, незаконно и неморално. И тогава вълна от справедлив гняв ще се надигне и ще помете „правилника“ на Външно, по-точно дълго съхраняваната му мумия, служила за идол на любовта към беззаконието.

12. Чий е подписът?

Заверката на подписа на преводача е ключов момент в цялата дейност, развивана от агенциите съвместно с ВЪНШНО. Както писах по-горе, агенциите твърдят, че „Съгласно Чл. 2 от Конвенцията, единственото задължение на КО е да проверява и заверява подписите на преводачите“. Това абсурдно твърдение, запечатано в текста на петицията срещу т. нар. „нови изисквания“ към агенциите за преводи, насочва към смисъла на „договора“, който агенциите сключват с ВЪНШНО. Макар в този „договор“ да пише, че ВЪНШНО възлага на агенцията извършването на официални преводи, на практика се оказва, че агенцията възлага на ВЪНШНО да заверява подписите на преводачите под официалните преводи. В „договора“, разбира се, няма и дума за това.

Как може в „договора“ на агенциите с ВЪНШНО да не бъде уреден въпросът със заверката на подписите на преводачите? Много просто. Заверката на подписите на преводачите не е уредена абсолютно в никой нормативен акт. Не се споменава дори и в привидния „правилник“. Следователно, заверката на подписите на преводачите от страна на ВЪНШНО (неприсъствена заверка) е незаконосъобразна, както признава и самото ВЪНШНО, но най-безочливо продължава тази дейност, дори и след като омбудсманът в годишния си доклад за 2013 остро

разкритикува както „правилника“, така и за-
верките на подписите на преводачите, като
конкретно заяви: „Необходимо е също така
практиката по т. нар. неприсъствено удостове-
ряване на подписи на преводачи да бъде пре-
кратена“.

Подобно е и твърдението на една между-
ведомствена работна група, работила в перио-
да 2006-2008, най-вероятно и по въпроси, зася-
гащи уреждането на официалните преводи.
Становището на тази комисия относно завер-
ката на подписите на преводачите е следното:
„Удостоверяването на подписа на преводача от
страна на МВнР е дейност, която не би след-
вало да се извършва от ведомството, не е зако-
носъобразна и следва да бъде прекратена“.

Защо „т. нар. неприсъствено удостоверя-
ване на подписи на преводачи“ да е незаконо-
съобразно? Нали в Министерството на право-
съдието също заверяват неприсъствено подпи-
сите на нотариусите?

Защото нотариусите поставят върху до-
кументите своя подпис и своя печат без никак-
ви посредници между тях и Министерството,
където се поддържа техен поименен регистър.
А преводите, уж подписани от преводачите,
минават през посреднически агенции и се вна-
сят във Външно, където се поддържа регистър
само на посредниците. Тези посредници са
частни фирми (търговски дружества), а не но-
тариални кантори, т.е. никой не може да га-
рантира, че подписите, положени от името на

преводачите, не са фалшифицирани. При това положение, неприсъственото удостоверяване на подписи от страна на ВЪНШНО не просто е незаконосъобразно, то направо е незаконно, т. е. то е престъпление. Има доста съдебни дела, завършили с осъдителни присъди срещу кметове на села, които са си позволявали да заверяват неприсъствено подписи.

Каква е разликата между селския кмет и служителя на ВЪНШНО, който необезпокоявано заверява неприсъствено подписи под хиляди официални преводи? Разликата е тази, че селският кмет не разполага с някакъв привиден правилник от края на 1950-те, който да му дава право да заверява подписи, както си поиска - и присъствено, и неприсъствено. Освен това, нито един служител на ВЪНШНО (нямат предвид консулите, а служителите на Д „КО“ в София) не изпълнява нотариални функции по Закона за нотариусите и нотариалната дейност.

Селският кмет може само да завижда на служителя от ВЪНШНО. Кметът е подложен на голям стрес, когато заверява неприсъствено нечий подпис - обикновено на възрастен човек, измамен от фалшив благодетел. Той знае, че ако го хванат, го чака затвор. А служителят от ВЪНШНО нехае и спокойно си заверява неприсъствено. Един външен министър през 2012 г. дори се похвали пред Народното събрание, че служителите в министерството заверяват хиляди подписи на преводачи от цялата стра-

на, без да знаят кой е извършил превода.

Въпросът чий е подписът под официалния превод засяга и служителите на Външно, и мениджърите на агенциите, и преводачите, но, разбира се, по различен начин и в различна степен. По различни форуми и социални мрежи преводачи споделят опита си, свързан с подписването на официални преводи. Някои преводачи и собственици на агенции чистосърдечно си признават, че много преводачи дават подписани бели листи или такива с бланка на съответната агенция, а след това на тези листи се отпечатват официални преводи. Представете си, че на такъв лист бъде отпечатан запис на заповед и задължи нещастния преводач с непосилна сума. Ако досега не се е случило, можем да очакваме да се случи.

Има дори случаи, в които мениджърите уведомяват преводача, че подписът му е лесен за имитация и, вместо да изпраща предварително подписани листи, могат да го подписват, ако няма нищо против! Ако някой ви каже, че разрешава да му фалшифицирате подписа, какво ще си помислите за него?

Никой преводач не може да упълномощава друг да се подписва вместо него под официалните му преводи, за които той, преводачът, носи персонална наказателна отговорност.

Когато през януари 2014 година Рени зададе на един изключително компетентен юрист въпроса, дали е възможно заклет прево-

дач да упълномощи някого да го подписва под преводи на документи и други книжа, той без колебание отговори, че не би могло да бъде дадено такава пълномощно и че ако имаме предвид някой технически да полага чужд подпис, това може да е престъпление.

13. Прахосмукачката, наречена „агенция“

Опирайки се на привидните „правилник“ и „договор“, агенциите за преводи у нас придобиха невиджана мощ. Тъй като към квалификацията на собствениците и мениджърите на агенции няма абсолютно никакви изисквания от страна на когото и да било, не съществува никаква пречка всеки, който реши, да си регистрира фирма с основна дейност „преводаческа дейност“, без да назначи нито един преводач на трудов договор.

Ако разгледаме годишни отчети на агенции за преводи, ще се убедим, че за персонал имат многократно по-малко разходи, отколкото за външни услуги. Тези външни услуги всъщност са преводи. Защо една фирма, чиято основна дейност е преводаческа, ще търси преводачески услуги, които в пъти превишават възможностите на персонала ѝ, ако изобщо има такъв?

Защото „преводаческата дейност“ на агенциите се състои предимно във въртене на телефони.

Ако потърсите реклами на агенции, ще разберете, че те предлагат преводи обикновено на 30 и повече езика. Ако основната им дейност беше наистина преводаческа, те би трябвало да имат назначен поне по един преводач за всеки от обещаваните езици. Тук изобщо нямам предвид изискванията на стандарт

15038, който предвижда и редактори.

Съвсем ясно е, че за много от езиците е трудно да бъдат назначени преводачи, понеже няма да има достатъчно работа за тях. И защо не би имало достатъчно работа? Защото агенциите, които обещават преводи с тези езици, са стотици, да не кажа хиляди. Ще ви дам нагледен пример със ситуацията във Варна и преводачите със сръбски, хърватски и словенски. Аз съм единственият квалифициран преводач във Варна с тези езици, обаче седемдесет варненски агенции обещават на клиентите си да им направят превод от или на някой от тях. Клиентите вярват безрезервно, че тези агенции имат преводач със съответния език. Много пъти при мен са идвали хора, които са търсели някой да разговаря по телефона на един от тези езици и във всяка агенция им казвали, че преводачът им в момента бил зает! Това е косвено потвърждение, че агенциите във Варна нямат такива преводачи.

Такова е положението и с редица други езици. Агенциите винаги твърдят, че имат преводач за някой език, независимо от това, че в България има само един, двама или няколко преводача с този език. Всеки нормален човек, когато научи истината, ще се плесне по челото и ще възкликне: „Ами аз си мислех, че всяка агенция си има свой преводач на този език!“

Ситуацията се усложнява много и от това, че агенциите си „помагат“ една на друга с „предоставяне“ на преводачи в случай, че ня-

коя агенция е затруднена в даден момент и не може да намери преводача или преводачите от свещения си списък. Понякога и в другите агенции имат същите имена в своите списъци. Тогава настъпва паника и започва трескаво търсене в Интернет, белким попаднат на някое друго име.

Много пъти съм получавал имейли или пък са ми се обаждали по телефона от непознати агенции, които твърдят, че бил съм фигурирал в техния списък, изпратил съм им бил си-ви и т. н. Наскоро дори имах един такъв случай. Обади ми се мениджърката на една агенция, за да ме попита, дали не мога да им превода хиляда страници на словенски. Казах ѝ, че в търгове не участвам, но тя твърдеше, че не било търг. Бил съм ѝ изпратил си-вито си и затова ме била потърсила. Обясних ѝ, че на никого не съм изпращал си-ви, от което тя малко се сконфузи и започна да говори за нещо друго.

Описаният случай показва, че агенциите нямат абсолютно сигурни списъци с преводачи, особено като се има предвид, че езиците са много на брой, а в повечето агенции има само преводач с английски език.

Много често сред обикновените хора съществува заблуда, че преводачите с даден език са едва ли не безброй, че колко му е – ей-сега агенцията ще намери такъв преводач, ако вече не го е назначила. Обаче реалността е сурова.

За съжаление, самите преводачи често

стават жертва именно на тази лъжа, като се поддават на шантаж от страна на агенциите и се съгласяват да им превеждат за жълти стотинки, защото за този превод уж били чакали на опашка стотици гладни техни колеги.

Всъщност, дори наистина да има тълпи от гладни „преводачи“, те са далеч от квалификацията, опита и качествата на истинските професионални преводачи.

И така, клиентите, които имат нужда от превод, обикновено нямат пряк достъп до преводача, който им е необходим, затова търсят услугата на агенция за преводи. Причините клиентите да нямат пряк достъп до преводачи, са много. Една от тях е и нежеланието на онези, които превеждат, да контактуват директно с клиенти, защото или не са достатъчно възрастни, или не са достатъчно квалифицирани, или не могат да издават фактури, или ходят през деня на някаква друга (основна за тях) работа и т. н. Има, разбира се, и преводачи на пълно работно време, които или са се регистрирали на свободна практика, или имат собствени фирми за преводи, и които се рекламират в различни вестници и по рекламни сайтове в Интернет. До тези преводачи обаче трудно се добират клиенти, понеже техните обяви потъват в океана от други обяви, предимно на агенции за преводи, които са много повече на брой.

Да, на практика се оказва, че агенциите са много повече от професионалните превода-

чи! Благодарение именно на огромния си брой агенциите създават вакуум около професионалните преводачи, до които все по-трудно се добират директни клиенти.

Тогава професионалните преводачи или си намират друга работа, или започват да правят компромиси и да се съгласяват да работят за агенции на смешно ниски цени, които постепенно обезсмислят съществуването на професията преводач.

Образно казано, агенциите са като прахосмукачки – засмукват преводите и ги издухват към нискоквалифицирани, закъсали хора. За да засмучат, лъжат, че имат най-добрите и опитни преводачи. Затова клиентите все по-често получават преводи не само със съмнително качество, но и без абсолютно никакво качество – нередактирани преводи от Гугъл преводач.

14. Кой е секретарката?

Много преводачи в началните години на кариерата си работят като секретарки. За тази длъжност обикновено се използва женски род, затова и аз ще ги наричам секретарки, независимо от пола на преводача. По този начин не изразявам презрително отношение към дейността на секретарките, а просто спазвам традицията.

Дейността на секретарката в никакъв случай не бива да се омаловажава. Неслучайно, за да бъде извършвана тя, е необходима и специална квалификация. В споменатия случай – владееене на чужд език.

Какво означава обаче „владееене на чужд език“?

У нас е масово разпространено мнението, че ако някой може да каже две-три думи на чужд език, значи той владее този език! Често се чува: „Ама той владее английски!“ или „Той перфектно владее английски!“ по адрес на някой, който поназнайва английски. Може да се окаже, че нивото му на „владееене“ на английски е най-ниското – абсолютно начинаещ. Обаче от друга страна безкритичното отношение на повечето хора към познанията по чужди езици, комбинирано много често с ревност или завист, водят дотам, че хората общо взето презират преводачите. Овлабяването на чужд език нарочно се омаловажава – колко му е да

се научи чужд език! Все пак има доста хора, които са наясно, че език научаване няма. Именно те уважават труда на преводача. И обратно, всички, които смятат, че няма нищо полесно от това да научиш два-три, че и повече чужди езика, се отнасят подозрително или снизходително към труда на преводача.

И така, подценяването на чуждоезиковата подготовка и омаловажаването на преводача са довели дотам, че той за нищо друго не става, освен за секретарка.

Някога секретарките трябвало да имат специфични умения и подготовка по стенография и машинопис. Може би все още някои секретарки имат тези умения и подготовка, но вероятно над 90% от тях не могат да пишат с десет пръста, а 99% не знаят стенография. Пък и никой, който търси секретарка, не набляга на тези умения. За него е важно секретарката да има „компютърна грамотност“ и да „владее“, например, английски (това може да бъде и някой друг език или комбинация от английски и някой друг език).

Критериите за „владее“ на чужд език обаче не са еднакви на всички места, където назначават секретарки. Понякога интервютата за наемане на секретарки представляват и нещо като входен тест по английски или друг език. В други случаи работодателите организират специални изпити за установяване нивото на владее на чуждия език. Обаче най-често за познанията на секретарките по чуждия

език се съди от документа, който те представят. Това може да е диплома за завършена езикова гимназия, а все по-често – за завършено висше образование на или по съответния чужд език с бакалавърска, магистърска или дори докторска степен.

Така летвата за назначаване на секретарка все повече се вдига. Вече е обичайно да срещнете секретарка с магистърска степен по английски език или външнотърговски отношения (специалност, която също предполага много добро ниво по английски).

За съжаление обаче, случва се секретарката в офиса на някоя агенция за преводи изобщо да не знае чужд език. Собственикът на агенцията наема евтин персонал, за да не прави „излишни“ разходи. По тази причина той не назначава и преводачи. Според него, достатъчно е секретарката да може да чете и да се обажда по телефона, а ако може да използва и компютър – това ще е върхът!

Следователно, секретарки, които знаят и дори наистина владеят чужд език, могат да се срещнат във фирми или учреждения, които нямат нищо общо с преводаческия бранш, а в агенции за преводи масово могат да се открият секретарки, които не знаят чужд език. И тъй като много често агенциите за преводи почти нямат персонал, а собственикът на агенцията е същевременно и мениджър, в някой момент се оказва, че постепенно той преотстъпва „мениджърската“ си дейност именно на секретарка-

та. По този начин в агенциите за преводи лека-полека започват да се издигат мениджъри, които са бивши секретарки (или дори настоящи, според трудовия договор), но които не знаят нито един чужд език.

И за какво им е да знаят?

Според тези мениджъри-секретарки агенцията извършва преводаческа дейност, като използва преводачи от списък, заместващ трудовите договори. Този вълшебен списък неведнъж съм го споменавал, но тук ще го разгледам от по-различен ъгъл.

В списъка с преводачи могат да фигурират имената на много секретарки с магистърска степен, които, както споменах, наистина владеят някой чужд език. Тези секретарки обаче са ниско платени на основното си работно място, нищо, че имат диплома, често от авторитетен университет, включително и от чужбина. Тези секретарки се нуждаят от допълнителни доходи, защото заплатата им не стига – трябва да изплащат кредит за жилище или друг заем, съпругът им е безработен и все не може да си намери работа, пък и за децата има доста разходи. И тъй като могат да превеждат, съвсем ясно е, че секретарките ще си потърсят допълнително именно такава работа – преводи. А и понеже не са регистрирани като свободно практикуващи, не им се занимава да си търсят сами клиенти, защото няма как да им издават фактури. Затова най-удобно е да се „закачат“ за някоя агенция за преводи.

И така - секретарките от агенциите за преводи командват секретарките-преводачи. Нищо, че първите може и да не знаят никакъв чужд език. Важното е, че агенциите за преводи са получили особен статут чрез подписване на привидния договор с Външно.

15. Учители или преводачи?

Много често учителите по чужди езици в свободното си време допълнително заработват някой друг лев, за да подпомогнат крехкия семеен бюджет. Това може да става по различен начин, но така, че да прилагат езиковите си умения, например като преподаватели в частни школи, продавачи или екскурзоводи по курортите през лятната ваканция, но най-често, като дават частни уроци или извършват писмени и устни преводи.

Учителите, за които става дума, преподават в училище най-известните у нас чужди езици – английски, немски и френски, евентуално испански, италиански и руски. Процентът на практическо използване на тези езици е доста голям, затова съвсем ясно е, че в ежедневието често има нужда от превод от или на някой от тези езици.

Съвсем обичайна практика е в списъците на агенциите за преводи да присъстват много имена на учители по чужди езици, които преподават в държавни и частни училища или са самостоятелни частни учители.

Частните учители по чужди езици обаче в нашия случай не представляват толкова голям интерес. Те са или на свободна практика, или си имат частна школа. При всички положения, са малко на брой. Учителите в частните училища също не са толкова много. Най-

много са учителите в държавните училища.

Учителите в държавните училища са заети през учебната година и тогава имат по малко време за допълнителна работа в извънработно време, защото им се налага да проверяват домашни и контролни или да участват в някакви училищни мероприятия.

Собствениците и мениджърите на агенциите за преводи са наясно, че учителите не винаги могат да бъдат на разположение, затова в списъците си включват по няколко учителя за един и същ език. По този начин допълнителната работа се разпределя по малко на всеки от тях и допълнителните им приходи през годината може и да не са много големи. Причината за това е, естествено, и малкият хонорар, който им плащат – 2-3 до 5 лева (евро-евро и петдесет до два и петдесет), което е, меко казано, недооценяване на преводаческия труд, като се има предвид, че, в зависимост от материала за превод, понякога една страница може да бъде превеждана и два часа, да не кажа и повече.

Обикновено допълнителните доходи на учителите от преводи не се отразяват в официални документи, а само в халваджийски тефтер, скрит в някое чекмедже в агенция за преводи. Това негласно споразумение между мениджъра на агенцията и учителя-преводач е взаимно изгодно (поне донякъде, ако пренебрегнем ниското оценяване на преводаческия труд), тъй като учителят си взема чисто жъл-

тите стотинки за труда, често полаган и след полунощ. Подаването на годишна данъчна декларация не е популярно сред този тип преводачи. Пък ако погледнем от другата гледна точка – на хора, които полагат сериозни усилия, извършват сложен интелектуален труд, ограбени веднъж от ненаситните агенции, никак не им е приятно да плащат и рекет на държавата-мащеха.

Учителите-преводачи са може би най-големият контингент в списъците на агенциите за преводи. За съжаление, недооценяването на преводаческия им труд не среща сериозен отпор от тяхна страна, понеже осъзнават, че са много на брой, че има и други, които лесно могат да ги изместят, нерядко това са самите им ученици, които са млади и свежи и разчитат предимно на познанията си от подготовката или осми клас. За тези осмокласници ще стане дума по-нататък.

И така, учителите-преводачи послушно изпълняват капризите на агенциите за преводи и превеждат понякога сложни и неразбираеми текстове за символичен хонорар. Обаче това положение им се вижда естествено и те не протестират. Ако има някой гневен постинг в контролиран форум, той едва ли отразява общото настроение или мнение на учителите-преводачи. И едва ли е написан от учител-преводач. По-скоро такива постинги са авторство на платен писач, имитиращ нечия или някаква самоличност на учител-преводач.

Положението, в което са се оказали мнозинството от учителите-преводачи, е, от една страна, изключително тежко, тъй като те нямат добри условия за полагане на един високоинтелектуален труд, който изисква огромна концентрация и изключителна умствена енергия. От друга страна, учителите-преводачи все пак получават подсилващи инжекции за изтънелия си бюджет, което им дава стимул да си „налягат парцалите“ и да не искат по-високо заплащане. Те се превръщат в зависими от тези финансови инжекции, своеобразни наркомани, които са лесно манипулируеми. Не могат да се гордеят с това, но пък и не могат да допуснат някой да им отнеме периодичните сладки инжекционки, получавани от агенциите за преводи. Всеки, който се разграничи от тях, който се обяви против статуквото, нарушава баланса, изважда ги от приятния унес, и те се превръщат в озлобени и нетолерантни същества, готови на всичко, за да си върнат старото положение и желаните инжекции с хонорарчетата от агенции за преводи, към които безвъзвратно са се пристрастили.

16. Висококвалифицирани... имена

Агенциите за преводи включват в списъците си с преводачи и имена на висококвалифицирани специалисти по чужди езици, които най-често са преподаватели във висши учебни заведения. Някои от тези преводачи са и членове на официалните организации на преводачите (съюза и асоциацията).

С присъствието на такива имена в списъците на агенциите се внушава, че агенциите за преводи имат висококвалифицирани преводачи. Тези преводачи обаче нямат трудов или какъвто и да било договор с никоя агенция, най-много да са подписали „клетвена декларация“, че носят съдебна отговорност по чл. 290 от наказателния кодекс за верността на официалните преводи, които (евентуално) биха направили. Тези клетвени декларации са също част от заблудата, която агенциите за преводи разпространяват, защото едва ли е необходимо преводачът да подписва предварително такава декларация, след като я подписва под всеки официален превод. А може би тук е разковничето?

Както неведнъж съм споменавал, преводачите от списъците на агенциите не са назначени на трудов договор в агенциите, за тях агенциите не плащат пенсионни и здравни осигуровки и данък общ доход, не им осигуряват отпуски и други облаги, с които се ползва персоналът на дадена фирма. Обаче собстве-

ниците на агенции се изживяват като работодатели на преводачите от списъците.

Какви работодатели могат да бъдат собствениците на агенции на секретарките в търговски или промишлени фирми или на учителите в държавни училища, или на преподавателите в университети? Да не говорим за учениците и студентите, които агенциите използват като суперевтина работна ръка.

Конкретно за преподавателите във висши учебни заведения - едва ли за тях е престижно да бъдат преводачи на трудов договор в агенция за преводи. Те просто дават имената си и се съгласяват да фигурират в списъците на агенциите за преводи.

Дали висококвалифицираните преподаватели, които, също като учителите, не са достатъчно добре платени, се принуждават да правят преводи за агенции срещу символично заплащане? Възможно е да има и такива преподаватели, особено, ако са по-млади. По-възрастните най-вероятно „знаят цената си“ и досадното равение в безсмислени текстове е под достойнството им. Те се смятат за изтъкнати филолози, не се срамуват да отказват превод на текстове, които не са по специалността им, защото знаят, че ще се наложи да изгубят много време в търсене на термини от области, които са им безкрайно чужди.

Повечето преводачи, които не са с авторитетни имена, не са преподаватели във висши учебни заведения или не са се наложили след

дълги години неравна борба с агенциите, не могат да си позволят лукса да отказват превод (освен ако наистина нямат физическа възможност). Сервизни ръководства за корабни или автомобилни двигатели, инструкции за фотоволтаични системи, фармацевтични и финансови текстове и т. н. – всичко това задължително се приема от всеки „редови“ преводач, за да докаже лоялността си към агенцията. Специализирането по области при преводите е доста слабо застъпено у нас, още повече, когато става дума за езици, по които има няколко преводача в цялата страна. Дори и сред преводачите с английски сравнително рядко се наблюдава специализация.

Сред преподавателите-преводачи специализацията, особено в нефилологически области, практически е невъзможна. Тук не говоря за преподаватели по нефилологически специалности, опитващи се да си докарат допълнителни доходи от преводи. Преподавателите-филолози често са безпомощни в технически или други научни области, защото университетската подготовка на филолога е насочена към овладяване тънкостите на фонетиката, морфологията и синтаксиса, а преводите, които се извършват с учебна цел, са предимно на художествена и обществено-политическа литература. Овладявайки структурите на езика, филологът развива умения да борави със сложни граматични конструкции, но се чувства безпомощен в технически, медицински и други на-

учни области, където преобладава специфична терминология, която не се изучава в специалността филология.

Обаче преводите, до които се докопват агенциите, поне в 90% от случаите нямат нищо общо с филологията.

Защо тогава агенциите упорито поддържат в списъците си имена на висококвалифицирани преподаватели-филолози? И то със съгласието на тези преподаватели? Защо разполагат с „клетвени декларации“ и спесимени от подписите им?

Най-вероятно обяснението е това, което се прокрадва като еретична мисъл в интернет форумите – те продават подписите си на агенциите за преводи!

Ако това не е много сигурно, то поне е сигурно, че висококвалифицирани преподаватели биват подлъгвани от агенции с предложение да участват в много голям търг, от който, ако агенцията го спечели, щели да паднат добри пари. Тогава преподавателите се „навиват“, дават имена, данни, копие от диплома, „клетвена декларация“ и всичко, което е необходимо за участие в търга.

След това всичко затихва. Често те не знаят дори какъв е резултатът от търга. Ако се обадят в агенцията, за да попитат какво е станало с търга, може би ще получат отговор, че някоя друга агенция го е спечелила (което може и да е вярно), или че още не се е състоял, или че е отменен, или нещо друго. Оба-

че агенцията може и да е спечелила търга именно с помощта на имената на висококвалифицираните преводачи, а след това дава преводите на онези от „другия“ списък, които са далеч по-бързи, смели и сръчни, евтини и непретенциозни. С други думи – висококвалифицираните имена често стоят под преводи на осмокласници!

Аз не съм преподавател във висше учебно заведение, но смятам, че съм натрупал доста голям опит като действащ преводач в продължение на повече от тридесет години. Имам и достатъчно висока квалификация. Затова няколко пъти преди години се подлъгах да „участвам“ в търг с някоя агенция. В един от случаите получих информация, че търгът е спечелен, но никой не ме потърси за превод.

17. Преводач или осмокласник?

Мрежата от агенции за преводи, изградена благодарение на „правилника“ и „договора“ с ВЪНШНО, започва да придобива все по-прозрачен характер за нас, които познаваме механизмите ѝ на функциониране. Повечето хора обаче изобщо не могат да си представят, че фирма без персонал може да има основна дейност, която на практика се извършва поне от няколко десетки до няколкостотин, дори в някои случаи няколко хиляди души.

А агенциите за преводи са точно това – фирми без персонал.

Едно от условията за сключване на про-словутия „договор“ с ВЪНШНО въз основа на привидния „правилник“ от края на 1950-те години, е, като дейност на фирмата да бъде вписана и преводаческа дейност. Затова всички агенции имат вписана такава дейност (с малки вариации, разбира се: преводачески услуги, преводи от и на чужди езици и т. н.). На всеки човек, който има регистрирана фирма обаче е напълно ясно, че в дейностите на фирмата могат да бъдат вписвани всякакви дейности, които не са забранени от закона.

По този начин, повечето от агенциите за преводи не извършват преводаческа дейност, въпреки че тя е вписана в предмета им на дейност. Те обаче твърдят, че това дори е основната им дейност!

И как хората да не им вярват? Навсякъде агенциите се рекламират, че извършват преводи на много езици (най-често - 30, но може и на 50, 100, дори всички езици!). Щом твърдят, че извършват преводи, мислят си хората, значи дейността им е преводаческа.

Но дали е така?

Вече стана дума за славните списъци с преводачи на агенциите за преводи. Тези списъци заместват всякакви договорни отношения между агенциите и преводачите. Те се представят едва ли не като списъци на персонала на агенциите. И това се приема като чиста монета от всички обикновени хора, фирми, учреждения, организации и др., които се нуждаят от преводачески услуги. Дори и сред висококвалифицирани юристи битува мнението, че преводачите от списъците са персонал на агенциите, т. е. преводачи, назначени на трудов договор.

Тази широкоразпространена заблуда има почва, защото агенциите използват няколко вълшебни ключови думи, когато се рекламират. На първо място, те се обявяват за „лицензирани“ от Външно! Кой би си помислил, че лицензирана фирма няма да има персонал? Друга ключова дума е „легализации“. Коя фирма, която извършва легализации, може да няма персонал? Сякаш никой не се и замисля за това, че легализацията не се извършва от някаква частна фирма, а е от компетенциите единствено на държавни институции. Агенци-

ите използват и вече споменатата подвеждаща реклама, че превеждат на много езици. Освен това, представят „своите“ преводачи като висококвалифицирани, наричат ги дори „най-висококвалифицирани“, „най-добрите“ и т. н.

За вписаните в списъка с преводачи секретарки, учители и преподаватели вече стана дума. Обикновено те наистина са квалифицирани, но много често колкото по-висока квалификация има човек, толкова по-голямо самочувствие и претенции има. Затова квалифицираните преводачи постепенно започват да настояват за по-високи хонорари или се отдръпват от дадена агенция, ако хонорарите, които тя им плаща, са прекомерно ниски. Имената на квалифицираните преводачи обаче остават в списъците и подписите им продължават да си стоят в спесимените, които те са имали неблагоразумието да дадат на агенциите.

Ако подписите на квалифицираните преводачи са достатъчно лесни за имитиране, мениджърите на агенциите за преводи направо ги фалшифицират под официални преводи, извършени от други хора. Друг начин за сдобиване с подпис на квалифициран преводач, е като мениджърът на агенцията убеди преводача да му изпрати цяло тесте с подписани празни листи. Разбира се, използват се и възможностите на съвременните технически средства като скенери и цветни принтери.

И така, след като мениджърите решат да не използват даден квалифициран преводач по

различни причини, те продължават да използват името му, дори реализират и сериозни допълнителни приходи, понеже крайната цена за „техните“ клиенти остава непроменена, а преводите вече прави някой, който се задоволява и с по-нисък хонорар. Този някой много често не само че няма висока квалификация, той няма никакъв опит в преводите, а познанията му по съответния чужд език са на доста съмнително ниво. Такава характеристика съвсем ясно може да се свърже с млад и неопитен човек, студент или, евентуално, ученик.

Учениците, които се хващат да превеждат, биват открити или чрез Интернет, или чрез познати на мениджъра на агенцията. Тези познати може да са (и обикновено са) учители, включени в списъка на агенцията. А потенциалните кандидати за такава работа са ученици, на които ентусиазмът от бързото усвояване на езика в подготвото им е дал криле и те си мислят, че могат да преведат на чуждия език всичко, което им се каже на български. Разбира се, това са даровити деца, но без необходимия опит. Те го осъзнават и се задоволяват със символично заплащане на труда си. Не е изключено част от хонорара за превода да отива при учителя, който е насочил агенцията към този осмокласник. Възможно е и самият учител да посредничи без знанието на агенцията и да представя превода за свой, като дава на осмокласника такава част от хонорара, каквато прецени.

18. Преводач или студент?

Много преводачи започват кариерата си като такива още в студентските си години. Някога тази практика не беше много разпространена, но все пак за доста случаи се наемаха студенти, вместо професионални преводачи.

Първият ми сериозен ангажимент като преводач беше през 1979 година, когато бях завършил трети курс. През лятото ме потърси една колежка и ме помоли да я заместя в пионерския лагер в Кранево, от Комсомола я били изпратили там да превежда на група югославски деца. Оказа се, че групата е от Косово и че както децата, така и ръководителят им – учител по биология – не говореха добре сръбски и беше необходима голяма изобретателност и търпение, за да се контактува нормално с тях. За късмет, бях изкарал няколко семестъра курс по албански при Тома Кацори и това ми беше от голяма полза.

В Кранево през 1979 година имаше деца от много страни, с които постоянно се провеждаха различни мероприятия и се налагаше постоянно да превеждам устно. Тъй като и останалите преводачи бяха студенти без кой знае какъв опит, много често ме молеха да превеждам по-бавно, защото не смогвали. Всъщност принципът беше такъв: ако някой от децата или ръководителите им говори на съответния език, техният преводач превежда на

български, а останалите преводачи – на другите езици. Естествено, всичко беше импровизирано, нямаше преводаческа апаратура и затова настъпваше вавилонско стълпотворение – всеки се надвикваше с всеки и накрая не знам какво се получаваше, но на мен това не ми правеше голямо впечатление, защото бях млад и пълен с енергия. Дори хаосът ме забавляваше. Предполагам, че и останалите студенти-преводачи бяха достатъчно ентузиазирани, за да издържат. Все пак, колежката, която ме помоли да я заместя още в началото, не беше издържала.

Студентите и днес са млади и пълни с енергия, обзети са от младежки плам и ентузиазъм. Мозъците им работят бързо и безотказно. Никакви видове превод не представляват пречка за тях, особено за онези от тях, които са изключително находчиви и не се спират пред трудности.

За първия си ангажимент не получих никакъв хонорар поради някакво объркване, тъй като не бях от самото начало в Кранево. Изобщо не съм и мислел да се разправам, просто махнах с ръка и забравих. Не е изключено и сегашните студенти-преводачи понякога да не получават парите си след направен превод. Това обаче се случва и на дългогодишни преводачи.

Каква може да бъде причината някой студент-преводач да не получи пари за превод, който е направил?

Обикновено студенти-преводачи биват „наети“ от някоя агенция за преводи, която е пуслала обява в Интернет. Сегашните студенти са от поколение, което е израснало с Интернет, затова лесно се ориентират и намират това, което им трябва. В случая – намират си начин да изкарат допълнително някой лев. Някои агенции особено агресивно търсят студенти, които са навити да правят преводи. Собствениците или мениджърите на тези агенции дори влизат в студентски форуми и се намесват директно в разговорите, като предлагат на студентите да правят преводи за съответната агенция. Условиата изобщо не са идеални (сроковете обикновено са „за вчера“) и заплащането е направо символично, но ентузиазиращият студент си казва: „Какво пък толкова, ще изпракам превода и ще си взема паричките!“ Той дори не подозира, че текстът, който трябва да превежда, е почти непреводим, защото или е преведен с Гугъл преводач от друг език, или е написан немарливо и надвене-натри от някой, който не владее дори родния си език, а за логиката – да не говорим.

Студентите-преводачи още при първите си преводи за агенции се сблъскват с нечетливи, неразбираеми и непреводими текстове, неправилно използване на думи и неясен или объркан синтаксис. За студентите-преводачи това обаче не е пречка. Всъщност, пред младостта и ентузиазма трудно може да се постави бариера.

Все по-често срещаните некачествени материали за превод, се дават на непрофесионални преводачи именно поради това, че професионалният преводач потенциално може да откаже такъв превод, да поиска по-висока цена или да започне да задава неудобни въпроси на мениджъра на агенцията, който изобщо си няма понятие за какво става дума, а не иска да пита „клиента“. Това би се избегнало, ако има директна връзка между клиента и преводача.

Когато агенциите използват студенти-преводачи, директна връзка между клиента и преводача е невъзможна, понеже агенциите лъжат „своите“ клиенти, че преводът им се прави от висококвалифициран преводач. Разбирате, че ако този преводач се свърже с клиента и чистосърдечно му каже, че е осмокласник или студент, лъжата на агенцията ще бъде разобличена.

Преводът, направен от осмокласник или студент, не може да се смята по презумпция некачествен, понеже много често тези деца са изключително способни, работят усърдно и влагат всичките си познания, натрупани в младия им и гъвкав ум.

Проблемът обаче е в това, че собствениците и мениджърите на агенции за преводи непрекъснато лъжат клиентите, че тяхната агенция прави превода със „своите“ висококвалифицирани преводачи. Съвсем ясно е, че една кухня агенция без персонал не може да направи абсолютно никакъв превод. Но собствениците

и мениджърите на агенции нямат доблестта да погледнат клиента в очите и да му кажат: „Ние сме само посредници! Нямаме нито един свой преводач, а разполагаме със списък на преводачи, в който има телефони и имейли на преводачи – ние само се обаждаме и им предаваме материала за превод“.

А представяте ли си, ако мениджърът на агенция каже на клиента: „Вместо висококвалифицирани преводачи използваме осмокласници и студенти, на които плащаме една трета от цената, която искаме от вас и по този начин си осигуряваме добра печалба“, каква би била реакцията на клиента?

19. Бачо Преводачо

Така на шега кръстихме Гугъл „преводача“, който придобива все по-голямо значение както в живота на всички хора, така и в ежедневието на преводачите – били те аматьори или професионалисти.

Мненията за Бачо Преводачо сред потребителите му варират в доста широк диапазон – от пълно отричане до боготворене. Сред професионалните преводачи обаче мненията са доста по-умерени. Дори и при напълно отрицателно отношение, живият професионален преводач понякога може да се справи отлично и с най-отчайващия превод на Бачо Преводачо и да го приведе във вид, годен за употреба. Усилията, които трябва да положи живият преводач в такива случаи, са неимоверно големи и отнемат повече време, отколкото самостоятелното извършване на превода.

Аз лично имам известен опит и впечатления от резултатите, които Бачо Преводачо предлага при превод на славянските езици, на които превеждам. Най-често преводите на Бачо Преводачо на сръбски, хърватски и словенски са напълно неизползваеми и затова аз директно ги игнорирам и си ги правя с помощта на своята глава. Ако имам време да си поиграя и да изразходвам двойно повече време, отколкото при превод, направен само от мен, евентуално бих се пробвал, но времето е цен-

но, непрекъснатото виждане в монитора – изтощително, а липсата на смисъл в такава дейност – тотално обезкуражаваща, така че в 99% от случаите просто съм затварял таба с Бачо Преводачо и съм продължавал на чисто.

За Бачо Преводачо английският е основен език, затова сложните падежни конструкции на славянските езици го объркват, словоредът му е неясен и често смисълът излиза точно обратен на оригиналния. Това до известна степен ме успокоява, че скоро няма да изчезне нуждата от живи преводачи, които да влагат човешкия си ум и творчество в процеса на превода.

За съжаление, все по-често ми попадат различни текстове, които са малко редактирани или съвсем нередактирани преводи на Бачо Преводачо. Факторите за появата на такива текстове са много – масово немарливо отношение към всякакви текстове изобщо, намалени изисквания към публикуваните текстове, липса на време, а и на желание у онези, които публикуват такива текстове, да ги редактират, незнание на чужди езици, а и не на последно място – невладеене на родния език. Предполагам, че има и редица други фактори, но целта ми тук не е да им правя изчерпателен списък.

Един от неспоменатите по-горе фактори е неконтролируемо нароилите се агенции за преводи, които не разполагат със собствен персонал от преводачи, а само с кухи списъци с имена на преводачи. Тъй като у нас тези

агенции са под крилото на Външно и съществуват с неговата благословия (наречена от него „оторизация“, а от раболепните агенции – „лиценз“), те имат изключително високо самочувствие и се мислят за богоизбрани. Това тяхно поведение води до големи своеволия при използване на труда на преводачите от списъците, които често граничат с извращения. Едно от тях са фалшификациите на подписи на преводачи, за които знаят всички, но странно защо все още не са предприети никакви мерки срещу това явление.

Благодарение на това, че агенциите за преводи безнаказано могат да използват името и подписа на който си поискат преводач, те могат да сложат име и подпис под превод, направен и от Бачо Преводачо! Тъй като мениджърите в агенциите за преводи много често не са на „ти“ с чуждия език, на който трябва да предадат някой превод, те няма как да редактират превода и го оставят непроменен. Причината мениджърите да прибягват до такива драстични мерки може да бъде липсата на преводач по съответния език.

Тъй като агенциите са си създали една огромна мрежа за „взаимопомощ“, те си предават едни на други едни и същи имена на преводачи. Случва се обаче преводачите от списъците да са много ангажирани, болни, в командировка и т. н., и агенциите да не могат да се доберат до нужния им преводач. Съществуват и независими преводачи, какъвто съм аз, но те

са много малко на брой, а и агенциите избягват да използват техните услуги.

И така, когато някой мениджър от агенция удари на камък, не намери нужния му преводач, а срокът за извършване на превода е „вчера“ (най-любимият срок на всички агенции!), тогава находчивият мениджър прибегва до услугите на безотказния и винаги наличен Бачо Преводачо (освен ако връзката с Интернет не е прекъсната). И тъй като убежденията на мениджъра са такива, че не му позволяват да се съмнява в безпогрешността на Бачо Преводачо, той спокойно и безкритично приема предлагания от него превод. Пък и на харизан кон зъбите се не гледат! Бачо Преводачо е най-големият алтруист в преводаческия бранш. Само срещу 0,00 лв. той може да направи неограничено голям превод.

В най-добрия случай, мениджърът на агенцията за преводи поназнайва или може да се ориентира в езика, на който е преводът, да пооправи родовете и числата на съществителни и прилагателни, но падежните окончания и глаголните форми са препъни камъкът при преводите на славянски езици, да не говорим и за специфичния словоред, който често е фатален при превод, а Бачо Преводачо не се свени да превежда с обратен смисъл.

20. Пенсионери, преводачи...

Сред множеството преводачи от списъците на агенциите има и такива, които са получили право на заслужена почивка след тридесет-четиридесет години усърден труд. Това са предимно пенсионирани учители, но има и доста с други професии. Пенсионираните преводачи са изключителна рядкост (ако изобщо някой се е пенсионирал като преводач).

Пенсионерите, които „владееят“ някой чужд език, по правило имат не много високи пенсии (да не кажем: мизерни), разходите им (предимно за лекарства) са доста високи, а често нямат друг източник на доходи (наем, рента, деца в чужбина и т. н.), освен пенсиите. Ако не са превеждали постоянно или за своята фирма, или за някоя агенция, тези пенсионери все пак би трябвало да имат понятие от превод. Като служители в някоя държавна или частна фирма или като учители или чиновници в някоя институция или учреждение, те неведнъж е трябвало да оказват помощ при превод на различни материали за служебни нужди. Обикновено прекият им началник ги е извиквал в кабинета си и най-учтиво ги е приканвал да преведат десет-двадесет страници или повече от езика, който „владееят“.

Преводите, които някога са правели сегашните пенсионери, били писани най-често на ръка и след това преписвани на машина от

секретарката на фирмата или учреждението. По-късно преписването ставало на компютър. Понякога самите „преводачи“ написвали на машина или компютър превода си, но тези случаи са много редки в сравнение с купчините преводи, които се правели във фирми и учреждения от непрофесионални преводачи.

Част от сегашните пенсионери-преводачи може би вече имат у дома настолни компютри, лаптопи или таблети, че дори и принтери. Разбира се, някои от тях се справят трудно с високите технологии и не схващат логиката на работа на операционните системи и потребителските приложения. Това е сериозна пречка пред масовото използване на компютри от пенсионерите-преводачи.

Разбира се, много от тези пенсионери отдавна са свикнали да работят с клавиатура. Както споменах, някои от тях са превеждали за свои фирми или за агенции за преводи, което предполага, че могат да използват компютър за въвеждане на превода. Останалата, може би по-голяма част от пенсионерите-преводачи обаче не може да намира буквите на клавиатурата, а камо ли да влезе в текстообработващата програма, за да напише текст дори от няколко реда. По-сложни операции при подготовка на текст, като специфично форматиране, обработка на графики и снимки, използване на сложни таблици или текст в няколко колони представляват трудност и за пенсионерите, които могат до известна степен да се

справят с текстообработка. Към всичко това се добавя и все по-голямата нужда от използване на неизчерпаемите ресурси в Интернет. Работата с търсачките не е сложна, но за пенсионерите-преводачи може да се окаже непреодолима пречка. Те трябва да подхождат по съвсем различен начин от простото търсене в хартиен речник.

Казано на съвременен шаблонен език, пенсионерите-преводачи са изправени пред голямото предизвикателство на модерните технологии. Понякога на помощ се притичват децата им, а най-вече – техните внуци, които са се родили и израснали с компютрите и които по подразбиране „владееят“ някой чужд език. Тук се получава една своеобразна симбиоза между преводачи-осмокласници и пенсионери-преводачи. Баби или дядовци и внуци предлагат един неизчерпаем източник на „работна ръка“ за много агенции за преводи.

Нещо много положително от гледна точка на агенциите за преводи е гарантираната наличност на пенсионерите-преводачи. Те винаги са на разположение, защото не ходят на работа, най-много да прескочат до супера или да се поразходят в парка. Е, някои трябва да гледат малки внуци, тъй като родителите им са постоянно ангажирани, а яслите или детските градини понякога не работят. Въпреки това, пенсионерите-преводачи са далеч по-достъпни от останалите преводачи от списъците на агенциите.

Към предимствата, които имат пенсионерите-преводачи, може да се добави и ниската им цена. Те са на върха на класацията за конкурентоспособност, що се отнася до хонорара, който получават от агенциите. Може да се окаже дори, че осмокласниците са по-претенциозни към заплащането, понеже те са от по-новото поколение, което има нужда от много неща, които са напълно ненужни за пенсионерите. Тези неща са, например, модерни лаптопи и таблети, смартфони и различни аксесоари, модерни дрешки и дрънкулки и т. н. Тук, за съжаление, може да се добави и „тревата“, към която някои деца вече са се прирастали, или нещо по-безвредно – цигарите. Та тези „режийни“ на преводачите-осмокласници ги изтикваат от върха на класацията за най-предпочитани от агенциите преводачи.

Разбира се, пенсионерите-преводачи имат и един природно обусловен недостатък, който сериозно може да спъне използването им от агенции за преводи. Това е неизбежното остаряване и все по-напредващата деменция. Едва ли някоя агенция ще бъде доволна, ако преводачът ѝ редовно забравя да направи или да изпрати превода, който му е „възложила“.

Обаче и тази естествена пречка може лесно да се преодолее – агенциите имат дълги списъци с преводачи, доста от които са именно пенсионери-преводачи. Така че бързо-бързо един пенсионер-преводач, страдащ от деменция, може да бъде заменен от някой „по-

свеж“ пенсионер-преводач от непресъхващия списък с преводачи. И така – до края на света...

21. Профсъюзът невъзможен

След като разберем колко шарени са списъците с преводачи на агенциите, бихме могли да си зададем въпроса: „Кой защитава интересите на преводачите?“.

У нас има две казионни организации на преводачите – съюз и асоциация, чиито членове често имат двойно членство, а същевременно са и собственици на агенции за преводи. А самите агенции за преводи също си имат две-три организации, в които понякога членуват собственици на агенции, които същевременно са членове и на някоя от организациите (или и на двете) на преводачите. Разбира се, „личният състав“ на съюза на преводачите лека-полека се стопява, понеже в редовете на съюза членуват ветерани, които вече са в доста понапреднала възраст. В същото време достъпът до членство в съюза е силно ограничен от ненужни изисквания и условия, което намалява вероятността тази организация да бъде представителна за преводаческото съсловие у нас.

Общо взето, всички организации – и на преводачите, и на агенциите за преводи, не са представителни за преводаческото съсловие у нас.

Причините организациите на преводачите да имат малък брой членове са много, но една от най-важните е, че всъщност броят на квалифицираните преводачи изобщо доста е

намалял. А за да намалее броят на квалифицираните преводачи, също има една основна причина – това е изключително непривлекателна професия. Едва 0,5% от младите хора у нас проявяват интерес към нея, а колко от тях стават преводачи – не е известно. И като вземем предвид, че професията преводач не е еднородна, т. е. съществува под формата на множество професии – по една за всеки отделен език, разбираме, че към много от езиците едва ли ще се насочи някой млад човек у нас.

Друг въпрос е възможността един специалист по чужд език да оцелее като преводач. Съвсем ясно е, че тя е минимална. А за да бъде минимална, също си има основна причина.

И тя се нарича агенции за преводи.

Тези прословути агенции, пуснали мощните си прахосмукачки от лъжливи реклами, засмукват всички потенциални клиенти на квалифицираните преводачи и „възлагат“ преводите им на неквалифицирани, което обезкуражава квалифицираните и повечето от тях се пренасочат към друго поприще.

Преводачите, за които говоря тук, не са секретарките-преводачи от нечий офиси, не са собствениците на агенции, които все по-рядко превеждат, не са осмокласниците или студентите-преводачи, не са и пенсионерите-преводачи, не са и ползвателите на Гугъл преводач. Това са професионалните преводачи, които изцяло са се отдали на преводаческата дейност и лично извършват преводи. Те са или собстве-

ници на малки фирми за преводи, или са преводачи на свободна практика. Евентуално това са и преводачи на трудов договор към някоя фирма или учреждение, където упражняват именно преводаческата си професия.

Сред тези преводачи съм и аз. Това, че успях да се задържа на пазара на преводачески услуги със собствени сили, без да посреднича, ме нарежда именно в редиците на професионалните преводачи, които, за съжаление, се стопяват пред очите ми.

От всичко казано дотук става ясно, че преводачите на трудов договор са много малко на брой, понеже тази професия лесно се измества от агенциите за преводи, които придобиват все по-голямо влияние и чрез все по-упоритите си лъжи убеждават все повече държавни чиновници и обикновени хора, че единствените „преводачи“ у нас са именно те – агенциите.

След събитията от 2012 година, които разтърсиха из основи целия преводачески бранш, включително и съсловието на професионалните преводачи, се появило множество опити за организиране на преводачите под някаква форма. Първият опит беше печално известната СПА, която всъщност беше „съюз“ на няколко агенции, а не на преводачи. През 2012 година агенциите се представяха за много загрижени за преводачите и дори се опитваха да заличат границата между преводачи и агенции. Това обаче е невъзможно. Не може

посредник и преводач да са равнозначни понятия.

В Интернет и по-точно във Фейсбук, се организираха затворени групи, в чиито названия винаги фигурираше думата преводач или нейна производна. От провежданите между членовете на тези групи разговори обаче става ясно, че те не са преводачи, а собственици на агенции.

В няколко форума в Интернет също се развяваше името преводач, но в крайна сметка се оказа, че там преводачи почти не се появяват. Най-честите форумци там са представителите на споменатите групи непрофесионални преводачи (секретарки, осмокласници, студенти, пенсионери и др.) или пък платени писачи, наети да омаловажават преводаческия труд.

В общи линии – организиране на преводачите не може да се осъществи на този етап, понеже съществуват както изредените по-горе причини, така и редица други, сред които са и типичните характерни черти на преводача, който не обича да се афишира и предпочита да стои в сянка. Характерът на работата на преводача обуславя това: изисква се висока концентрация, самоизолация и дълбоко потапяне в огромния езиков океан.

Но опитите да бъдат организирани преводачите не спират. Сред собственици на агенции, членуващи в някоя от двете преводачески организации, се поражда идеята за преводачески профсъюз! След разговори, проведени с

ръководството на профсъюзната конфедерация, те твърдят, че това било възможно, защото такива профсъюзи вече имало на Запад.

Да, обаче профсъюзите са професионални организации на хора, които работят на трудов договор, което прави създаването на преводачески профсъюз една абсолютно невъзможна мисия.

22. „Ресурсите на трето лице“

Този термин, изкован от юристите, съставили и допълнили ЗОП, отразява едно печално състояние на трудовите права на преводачите, за които лесно може да се разбере, че никой не ги спазва, като се има предвид, че почти няма преводачи на трудов договор като преводачи.

При участие в търг всеки собственик на агенция за преводи „може да се позове на ресурсите на трети лица без значение на правните отношения между него и третите лица“! Значи той представя „доказателства“, че „при изпълнението на поръчката ще има на разположение ресурсите на третите лица“.

На всекиго е ясно какви са тези доказателства – имена от кух списък с преводачи и „клетвени“ декларации, че тези преводачи ще ли били да бъдат на разположение през целия срок на изпълнение на обществената поръчка.

Преводачът, третиран като „ресурс на трето лице“, стопроцентово не е на трудов договор към агенцията, няма дори и „граждански“ договор. Той просто е име от списък и няма абсолютно никакви права, най-малкото трудови. За него агенцията не внася пенсионни и здравни осигуровки, не му осигурява отпуски и други облаги, гарантирани от трудовото законодателство. Той не е защитен и от Закона за задълженията и договорите, защото не може

да докаже, че има договорни отношения с агенцията.

Моделът, широко прилаган от агенциите за преводи благодарение на подкрепата на Външно, се разпространява като явление извън дейността на преводаческите агенции. Според ЗОП той може да бъде приложен при абсолютно всеки случай, стига да бъдат представени „доказателства“, че „ресурсите на третите лица“ щели били да бъдат на разположение!

Какво доказателство може да представи един собственик на агенция за преводи, която няма назначен на трудов договор почти нито един преводач?

Това е обещанието на преводача под форма на декларация, че ще бъде наличен през цялото време на изпълнение на поръчката. Дали това е достатъчно? „Изпълнителят“, т. е. агенцията, си поема този риск.

Всъщност, риск за агенцията не съществува. Решението на този проблем е отигравано безброй пъти от хиляди агенции за преводи, без да са участвали в какъвто и да било търг за обществена поръчка.

Защото Външно не обявява търг за обществена поръчка за официални преводи при сключване на „договорите“ по чл. 2а от „правилника“ и това се смята за нещо напълно естествено от органите, грижещи се за надзора за законност. Да, това е напълно естествено, защото Външно няма нужда от официални

преводи, поне няма нужда от официални преводи на чужди документи (документи на граждани и фирми), а печално известните „договори“, които Външно сключва с агенциите за преводи без да обявява търг, служат само за прикритие на една незаконосъобразна дейност на Външно – неприсъствената заверка на подписи на преводачи.

Тъй като за Външно верността на подписа на преводача е относителна и няма съществено значение (за него е важна таксата за заверка, а не това, дали подписът не е фалшифициран), режимът на използване на преводачи от агенции за преводи е доста „либерален“. Този „либерален“ режим, прокаран от Външно по отношение на използването на преводачи от агенциите, е възможен, защото „правилникът“, който „регулира“ тези въпроси, всъщност не съществува, той просто е мъртъв и на служителите от Външно изобщо не им пука, дали ще го спазват или не. Те го спазват единствено тогава, когато им е изгодно. Във всички останали случаи режимът на използване на преводачи от агенции за преводи е „либерален“.

Преводачите не работят „във“ фирмите, както настоява „правилникът“, а „към“ или „за“ фирмите, както „либерално“ тълкуват това от Външно и както е изключително изгодно и за агенциите.

Появата на списъци с преводачи не е от вчера. Още първите бюра за преводи, освен щатните си преводачи, са имали списъци с

още множество преводачи, от чиито услуги са се възползвали в критични моменти, в които щатните преводачи не са имали достатъчно възможности, за да се справят с обемисти преводи. В тези списъци са влизали и имена на преводачи, специалисти по езици, за които бюрата за преводи не са разполагали с щатни преводачи.

За разлика от сега обаче, служителите в бюрата за преводи усърдно попълваха хонорар-сметките, включително удръжките за осигуровки и данъци. Това едва ли се дължеше на социалистическия контрол. Просто времето беше друго и хората нямаха толкова нагледни образци на измама, на които да подражават.

Далеч съм от мисълта да възхвалявам удръжките за осигуровки и данъци, но все пак правата на преводачите сега масово, да не кажа тотално, се нарушават. Наглостта на агенциите е стигнала дотам, та да твърдят, че преводачите от списъците им били техни, в смисъл на техни служители! Тази заблуда е толкова широко разпространена, че самите преводачи се смятат едва ли не като наети на трудов договор в агенциите, защото поведението им спрямо собствениците и мениджърите на агенции не е като към равни, а е раболепно и издава робско подчинение и страх.

Защо преводачите се държат така? Защото нямат самочувствие. Защото много често това не са професионални преводачи, а имена от списъци и спадат към категорията на прево-

дачи-осмокласници, студенти, пенсионери и т. н. Защото нередко, а вече все по-често, тези преводачи нямат достатъчно опит и са несигурни в знанията си, а няма нищо по-лесно от това да се намери кусур на всеки превод – само замени един куп думи със синонимите им, като преди това си включил червен тракинг (проследяване на промените). С други думи, преводачите са в изключително неизгодно положение и то бива използвано от агенциите, за да ги шантажират.

Затова агенциите нямат проблем да „докажат“, че имат на разположение „ресурсите на третите лица“ за изпълнението на каквато и да е поръчка.

23. 50 страници на преводач за 24 часа

За човек, който си няма понятие от превод, 50 страници на преводач за 24 часа може да се стори нормална „норма“, обаче, ако някой някога изобщо се е опитвал да превежда нещо, поне би се замислил, дали тази „норма“ е нормална.

Тази „норма“ обаче съвсем спокойно е посочена от прокуратурата, която се защитава пред комисията за защита на конкуренцията (КЗК), пред която пък една агенция обжалва решение на прокуратурата да не я допусне до търг за обществена поръчка.

Споменатата „норма“ всъщност е посочена в тръжната документация на печелившата агенция, участвала в търга, обявен от прокуратурата. Агенцията е сметнала, че 50 страници на преводач за 24 часа е нормална „норма“ и прокуратурата я приела за чиста монета, без дори да се замисли възможно ли е изобщо жив човек да превежда повече от 2 страници на час в продължение на 24 часа без прекъсване.

Като се има предвид, че нуждите от превод за прокуратурата не са нужди от превод на елементарни текстове, а на юридически, понякога с висока сложност, съвсем ясно е, че за такъв превод ще са необходими високо квалифицирани преводачи, които при това имат натрупан голям опит със специфичната терминология и са в състояние да работят сравнително

бързо. Тук трябва да отбележа, че под бързо превеждане нямам предвид обикновен машинопис на чужд език, а един изключително сложен мисловен и творчески процес, който далеч не е сходен с машинописа. Единствената прилика е, че се въвежда текст от клавиатура.

Клавиатурата на компютъра, както знаем всички, е периферно устройство на компютъра, което служи за въвеждане на текст в компютърната памет и за управление на компютъра от човека, който работи с него. Клавиатурата служи за връзка между човека и машината. Условно можем да приемем, че ръцете ни са периферни устройства на един друг компютър – нашия мозък, и те служат за комуникация с компютъра. Съществува и начин с глас да се извършва това, но все още не се използва масово.

При комуникацията между нашия мозък и компютъра се извършва просто прехвърляне на данни, но сложните процеси, извършени от мозъка ни, са именно създателите на тези данни. Непознаването на мисловния процес обаче не изключва неговото протичане. За съжаление, човекът, пресметнал споменатата „норма“ за превод „50 страници на преводач за 24 часа“, трябва да е бил абсолютно незапознат не само с мисловния процес, необходим за извършване на превод, но и със скоростта на получаване на обработената информация при този процес – т. е. готовия за извеждане превод, който чрез ръцете ни ще бъде прехвърлен в

паметта на компютъра. Скоростта, колкото и да е висока, зависи от множество фактори. Но най-важният от всички е подготовката на преводача.

Всеки преводач има представа от извършването на превод в големи обеми. Поне веднъж на всеки преводач му се е случвало да превежда в продължение на много часове, много повече от 8 работни часа. Често това са 12-14 часа. Повече от 12-14 часа вече е прекалено много. Ако някой издържи 24-часов преводачески марафон, той след това е труп, не може да се съвземе дълго време. Пък и дали за тези 24 часа е превел 50 страници? Сериозно се съмнявам. И най-гениалният, най-способният, най-скорописният и най-издръжливият преводач трудно може да преведе 50 страници в продължение на 24 часа, без да спира. В края на краищата, биологическите дадености си казват думата. Все пак, и ние, преводачите, сме хора.

Има и друг вариант. 50 страници на преводач за 24 часа може да бъде осъществима норма, ако се използва помощно средство, но то е приложимо при условие, че преди това са превеждани безброй такива подобни или сходни текстове и се е натрупала голяма „преводаческа памет“, при ползването на която се появяват голям процент пълни съвпадения. Съвсем ясно е обаче, че работата на преводача не може да продължи повече от 14 часа (което, все пак, е прекалено). Тогава на час ще се па-

дат по 3,6 страници, т. е. толкова, колкото може да напише не много трениран машинописец. Ако съвпаденията, получени при превод с помощното средство са достатъчни, за да се извършва превод на 3,6 страници за един час, то „нормата“ на прокуратурата ще бъде изпълнена.

Дали обаче е възможно да се осъществи такъв сценарий? Ако съществуват идеални условия, да. Но на всекиго е ясно, че на практика идеални условия никога не съществуват. Все ще се появи някаква спънка или усложнение. Тогава как ще се спази срокът?

Прокуратурата, разбира се, се е измъкнала от конкретен отговор на този въпрос, като заключава, че „изпълнителят по договора е в правото си да организира възложената му работа по начин, по който смята, че ще изпълни задълженията си качествено и в срок и би могъл да наеме и повече“ преводачи.

Значи, става дума не само за изпълнение в срок, но и качествено! А ако се вземе предвид и това, че стандарт 15038 предполага и допълнително редактиране на превода, времето за окончателното завършване на превода се увеличава.

Тогава, както предлага прокуратурата, агенцията ще си „наеме“ повече преводачи.

Но дали прокуратурата си дава сметка какво означава това за агенцията? Да, в прокуратурата са напълно наясно, че агенциите нямат свой персонал, че използват преводачи от

списъци, че тези преводачи нямат никакви договорни отношения с агенциите и т. н., но все още си правят оглушки, защото всичко пак се свежда до прословутия „правилник“ на Външно!

24. Преводач или безработен?

В списъците на агенциите, наред с имената на професионални преводачи, секретарки, осмокласници, студенти и пенсионери, се мъдрят и имена на безработни, които по някакъв начин са се домогнали до привилегията да бъдат записани в някой от жизнено важните списъци на агенциите за преводи.

Тези безработни не винаги са били без работа. Някои от тях дори и преди да останат без основните си приходи, понякога са превеждали по някой документ, ръководство, договорче и т. н. „за“ някоя агенция.

Други безработни, които, преди да останат без работа, изобщо не са се замисляли, че могат да се пробват в преводаческото поприще, когато се видят с празни джобове, започват да превъртат в главата си редица идеи за намиране на изход от безпаричното положение и така им хрумва да се запишат „към“ някоя агенция за преводи.

Стандартният отговор на всеки мениджър на агенция за преводи, когато някой предложи услугите си като преводач, е, че нямам нужда от други преводачи на този език. Това е естествено, тъй като списъците им са набъбнали от имена на преводачи, които служат за втора, трета, пета, десета и т. н. резерва. Това презастраховане на агенциите с имена на преводачи е породено от някогашна-

та несигурност, когато агенциите „избираха“ да „работят“ предимно с професионални преводачи или квалифицирани специалисти, които по принцип са малко на брой.

След бума на агенциите в началото на 21-ви век, когато броят им се увеличи в геометрична прогресия, новите собственици и мениджъри на агенции зарязаха принципите и добрите практики на старите бюра за преводи и се втурнаха главоломно да печелят на всяка цена, с всички средства – позволени и непозволени, законни и незаконни, морални и неморални. Тогава списъците с преводачи също набъбнаха в геометрична прогресия. Но това вече не бяха имена само на професионалисти, а на всички останали видове евтини „преводачи“ (които неведнъж изреждах), сред които се наредиха и много безработни.

Разбира се, претоварените списъци на агенциите за преводи понякога се пръскаха по шевовете, поради което притокът на нови имена започна да се ограничава. Това стана причина безработните все по-трудно да влизат в тези списъци. Но, все пак, тяхната безнадежност им помага. Те са толкова отчаяни, че се предлагат на толкова „атрактивна“ за агенциите цена, че направо на човек може да му секне дъхът! Тогава мениджърите на агенциите, замаяни от щастливото попадение, вписват ново всеотдайно име в заветния списък.

Цената, на която безработните се предлагат на агенциите за преводи, понякога под-

бива дори цената на пенсионерите и осмокласниците. Това е цена-трепач на преводачи, цена, която никой професионален преводач не може да предложи. Тази цена е неустоима за агенциите, защото им помага да стъпят още по-здравео на краката си, тъй като комисионната, която прибират от преводите, направени от тези безработни, направо е зашеметяваща.

Сред безработните, така допаднали на много мениджъри на агенции, са все хора с образование, които по някакво неблагоприятно стечение на обстоятелствата са били изхвърлени от работа. Често те дори познават някой собственик или мениджър на агенция за преводи. Може да познават и преводачи, които работят „за“ някоя агенция. Тези преводачи за лош свой късмет насочват безработните си познати към агенциите и по този начин излагат на риск своите бъдещи приходи, тъй като именно тези безработни могат да се окажат следващите фаворити на мениджърите и преводите да се отклонят към тях.

Но безработни могат да бъдат и професионалните преводачи, които изобщо не ходят никъде на работа, а основната им дейност е преводаческа и от нея им идват всички приходи. Това са или преводачи на свободна практика, или преводачи, собственици на малки фирми за преводи, които не посредничат. Тези преводачи невинаги имат работа, т. е. работата им е изключително несигурна. Поради това те са принудени или да понижават цените си, ко-

ито и без друго не са никак високи, или да правят компромиси на агенциите за преводи, като се съгласяват на редица отстъпки, напр. да работят на унижително ниски цени, да приемат невъзможни за превод материали, които им струват по няколко часа на страница и т. н.

Скритата безработица сред професионалните преводачи е подхранена най-вече от използването на непрофесионални преводачи от агенциите и все по-агресивното подбиване на цената, която получава преводачът. Тъй като България е една от най-бедните страни в света и цените на преводите са все още в пъти по-ниски от цените в развитите страни, много наши безработни професионални преводачи започват да предлагат услугите си на чужди възложители или агенции за преводи.

Чуждите агенции за преводи по маниер са досущ като нашите, но тъй като се намират в страни, където и най-ниските хонорари са много по-високи от най-високите у нас, привличат професионални преводачи от бедни страни като нашата. Така се получава отлив на професионални преводачи от България и у нас най-масово използвани остават именно секретарките, осмокласниците, студентите, пенсионерите и безработните. По-голямата част от тези „преводачи“ всъщност са абсолютно неквалифицирани, неподготвени и полуграмотни, дори на родния си език. Какво остава да си мислим тогава за качеството на преводите, които масово се предлагат на нашия пазар? Ако вяр-

ваме на стандарт 15038, пък и изобщо на пре-
хвалените стандарти, ще бъдем убедени, че то
е високо. Но вземем ли предвид реалните из-
пълнители и техните познания, крайно време е
да си признаем, че масово предлаганите пре-
води у нас са с печално качество.

25. Мрежа от преводачи или агенции?

Във Фейсбук има затворени групи, съдържащи в названието си думата „преводач“ или нейни производни, чиято цел, според техните учредители, е да свързват колеги с колеги. Кои обаче са „колегите“?

Ако приемем, че това са преводачи, каква е целта на техните връзки? Всеки страничен човек би казал, че е напълно нормално професионалистите да обменят опит, като се свързват с колегите си чрез средствата за комуникация. Тези средства, след появата на Интернет, стават изключително достъпни, а използването им – широкоразпространено.

От това се възползват огромен брой професионалисти и те поддържат помежду си връзка много по-лесно, отколкото беше някога. С навлизането на т. нар. „социални мрежи“, все повече професионалисти се организират в неформални групи, които често са затворени за външни посетители.

При преводачите това явление също придоби размах и много колеги-преводачи поддържат все по-тесни връзки помежду си, независимо от това къде се намират. Те сформират неформални групи в различни „социални мрежи“, общуват помежду си в различни форуми (често, за съжаление, контролирани и цензурирани) или чрез своите блогове. Разбира се, много от съвременните преводачи имат и свои

сайтове в Интернет, на които може да се намери информация за тях – като се започне от телефон за връзка и се стигне до биографични сведения и образци от преводи.

Много преводачи обаче са усетили колко несигурна е работата им и колко лесно доходите им намаляват. Затова са се насочили към предлагане на по-широк диапазон „преводачески услуги“. Тези услуги наистина могат да бъдат преводачески, като даден преводач предлага услуги за превод само от и на езика или езиците, по които е специалист. Тогава, ако поеме голям превод, може да се свърже със свои колеги и да разпредели превода така, че да се спазва срокът. Накрая споменатият преводач проверява преводите на своите колеги, защото сам ще поеме отговорност за цялостния превод.

Тази дейност обаче лека-полека се разширява и преводач, който доскоро е предлагал преводи по своята специалност, започва да предлага и преводи в други области или от и на други езици, с които той не е запознат. В най-добрия случай такъв преводач свързва клиентите си със свои колеги, специалисти по съответния език, като евентуално взема комисионна за това от клиента. Тези случаи обаче вече са рядкост и преводачът, започнал да предлага преводи на повече езици, голяма част от които не знае, става посредник. И то посредник, който не свързва клиентите си с преводачите, а приписва техните преводи на

себе си, макар че не е специалист по езиците, от или на които са направени тези преводи.

Такава метаморфоза на преводачите понастоящем е широко разпространена. Тази масовост на явленияето започва да размива границата между професията преводач и дейността на посредника. Все повече бивши преводачи, превърнали се в посредници и отдавна спрели да превеждат, продължават да се наричат преводачи.

Именно такива „преводачи“ организират в Интернет, по-специално във Фейсбук, затворени групи, в които общуват помежду си и си оказват взаимопомощ, но не професионална, както се твърди в заглавните страници на такива групи, а взаимопомощ по предоставяне на имена от списъци с преводачи.

Както ни е известно, агенциите за преводи у нас, покровителствани от Външно, развиват предимно посредническа, а не преводаческа дейност. Все по-малко са онези агенции, които имат назначени преводачи и които предлагат на клиентите преводи, извършени от техните преводачи. Някои собственици на агенции също все още превеждат. Но изграденият порочен модел, утвърден с помощта на небезизвестния „правилник“, дава самочувствие на собствениците на агенции и те уверено се рекламират със своя „лиценз“, който всъщност не е нищо повече от привиден договор с Външно, чрез който то не им възлага извършването на преводи, а си осигурява приток от официал-

ни преводи за неприсъствена заверка на подписите на преводачите и по този начин – сигурни приходи от такси за тази „заверка“.

Самозабравилите се агенции, галеници на ВЪншно, най-безсрамно обявяват, че преводачите, които правят преводите им, били техни, без дори да имат каквито и да било договорни отношения с тях! И когато тези агенции се свържат помежду си в затворените групи в Интернет, те започват да си „услужват“ с имена на преводачи от своите списъци. Често все още действащи преводачи-собственици на агенции, с готовност оказват „помощ“ на „колегите“ си и правят за тях дори официални преводи, на които до подписа им стои печатът на конкурентна фирма! Такива агенции престават да бъдат конкуренти, а се обединяват чрез затворените групи в Интернет и по този начин никой независим преводач извън техните тайни списъци и интимни групи няма шанс да се добере до превод.

Всяка затворена група в Интернет, носеща име, включващо думата „преводач“ или нейни производни, най-вероятно е организирана от собственици на агенции, които започват да функционират като голяма мрежа от агенции за преводи. Тези агенции обаче не са регистрирали свой холдинг или дружество-майка, за да узаконят своето обединение (по същия начин те не назначават на трудов договор и преводачите от списъците си). Така се появява една огромна нелегална мрежа за преводи. По

същността си тя е нерегистриран холдинг на агенции за преводи, където не работят преводачи на трудов договор.

26. „Преводач-редактор“

Агенциите за преводи се изживяват като възложители на преводачите, както техният вожд и учител Външно се изживява като възложител на агенциите. Всъщност, нито Външно възлага преводи на агенциите, нито агенциите възлагат свои преводи на преводачите. Всеки от тях обаче след това прави помен с чужда пита. Външно заверява неприсъствено подписите на преводачите под „възложените“ от него преводи, а агенциите тръбят, че те били извършвали преводите.

Както неведнъж съм споменавал, агенциите не извършват преводаческа дейност, те нямат свои, назначени на трудов договор преводачи, а използват имена от списъци. Агенциите са посредници, маскирани като фирми за преводи. Те засмукват клиентите на преводачите, вземат от тях материалите за превод и ги „възлагат“ на някое име от списък с преводачи. Това име не е от личния състав (човешките ресурси) на агенцията за преводи. Това име най-често е на неквалифициран преводач, който няма никакви отношения с агенцията, но е заблуждаван, че агенцията му била работодател!

Някои от агенциите сключват т. нар. „рамкови споразумения“ с преводачи, в които преводачите биват наричани „преводачи-редактори“, което означава, че на преводачите

все по-често ще се „възлага“ редакцията на превода, а не самият превод. Оправдание за това агенциите намират в стандарт 15038, който предвижда задължително редактиране на преводите, за да отговарят на стандарта.

Но дали у нас е целесъобразно да се извършва редакция на превода от отделен редактор, различен от преводача? Съвсем логично е да си помислим, че това би оскъпило превода и крайната цена би била по-висока от досегашните. Трудът на редактора също трябва да бъде заплатен. Често редакцията може да не отнема толкова време, колкото превода, но все пак този, който извършва редакцията, трябва да се запознае с текста, със специфичната терминология, както и с други специфики на конкретния превод, след което да се заеме с редактирането му. Ако редакторската работа бъде извършена коректно, редакторът трябва да обоснове евентуално нанесените корекции. Всичко това отнема време и би трябвало да се извършва от висококвалифициран специалист по съответния език.

Агенциите обаче не могат да си позволят да увеличат крайната цена на редактирания превод. За тази цел те трябва да предприемат съответни мерки. Намаление на комисионната е немислимо. Това е най-деликатното място, ахилесовата пета на агенциите. Когато от някоя агенция са ме подканвали да си намаля цената за тях, а аз съм ги питал защо не намалят те комисионната си, повече не са ме търсели.

Няма абсолютно никакъв шанс агенция за преводи да намали комисионната си. По-скоро няма да плати на преводача, отколкото да намали комисионната си!

Значи, за да не увеличават цената за „клиента“ си, когато преводът бива подложен на редакция, агенциите трябва да намалят хонорара за преводача, а с разликата да заплатят на редактора. Ако хонорарът на преводача обаче е, например, три лева, как става това?

Едва ли някой професионален преводач би се съгласил да превежда за два лева на страница или да редактира за левче. Още повече, като се има предвид, че такъв преводач се самоосигурява и заделя от тази сума и за осигуровки, евентуално и данък. Не е възможно човек, който е инвестирал много средства в обучението си и по-нататъшната си подготовка и усъвършенстване, както и в компютри, принтери и софтуер, да приеме, че най-изгодният за него хонорар е лев и петдесет на страница! И да изработва този лев и петдесет за повече от час!

Разбира се, осмюкласниците, секретарките, студентите, пенсионерите и безработните, които „работят“ „за“ някоя агенция за преводи, може и да се навият да попревеждат известно време на такава цена. Дали обаче това продължава дълго? Едва ли.

Тогавя за агенциите остава последната надежда, която за техен късмет е напълно безплатна. Плащат само за достъп до Интернет.

Тази надежда на агенциите за преводи гордо носи името машинен преводач. С умиление този преводач беше представен като Бачо Преводачо в една от предишните глави. Откакто агенциите откриха в него златна мина, той става все по-популярен и почитан. И как няма да го почитат, след като той им спестява двата лева на страница. След това спокойно могат да си платят левче на редактора.

Ето защо редакторите стават все по-търсени. Те отново са от контингента на неквалифицираните преводачи, само че са още по-ниско платени. Редакциите на машинни преводи, маскирани като превод плюс редакция по стандарт 15038, все повече навлизат в практиката на агенциите. Процедурата е съвсем проста: офис мениджърът на агенцията за преводи просто копира материала за превод и го пейства в лявото прозорче на Гугъл преводача, избира на кой език иска да се преведе и изчаква резултата. След това копира и пейства получения „превод“ в съответния файл и – работата по превода е завършена! Сега остава този „превод“ да се пооправи и да се връчи на клиента.

Тук вече в употреба влиза „преводачът-редактор“. Той получава от агенцията за преводи двата текста – оригиналния и „преведения“, като задачата му е да редактира „превода“.

Ако преводачът е опитен, той веднага разбира, че не е получил превод, а машинно

преведен текст. Обикновено такъв преводач има критичен поглед и остава най-малкото крайно недоволен от задачата, която му е възложена. Агенциите обаче избягват такива „редактори“. Ето защо все по-често се сблъскваме с текстове, които звучат странно, алогично или дори напълно несвързано.

Това са „преводи“, „направени“ от агенции за преводи и „редактирани“ от „техните“ „висококвалифицирани“ „преводачи-редактори“.

27. „Преводаческата дейност е търговска“

Агенциите често изтъкват, че преводаческата дейност по същността си е предприемаческа (търговска) дейност. Това твърдение е доста пресилено, тъй като по закон преводаческата дейност може да се извършва и от физически лица, регистрирани на свободна практика.

Но какво всъщност означава търговска дейност? Най-общо казано, това е дейност по покупко-продажба, производство или посредничество. Има и смесени форми.

Преводаческите агенции очевидно не извършват покупко-продажба на стоки, тъй като преводите не са готова продукция, която да се изложи в магазин или предлага по каталог. Те по-скоро се занимават с производство на нестандартни „стоки“ по поръчка на клиента. Обикновено се регистрират за извършване на широк кръг от дейности, като в графа „основен предмет на дейност“ посочват преводаческа дейност. За разлика от преводачите на свободна практика, които се регистрират само за конкретните езици, които владеят, като представят диплома, търговците се регистрират за извършване изобщо на преводи, всякакви преводи, без да представят диплома по нито един език.

Следва втора „регистрация“ на търговците, още по-лесна, този път във Външно, където

склучват прословутия „договор“ за извършване на официални преводи, превъзнасян като „оторизация“ или „лиценз“ за преводаческа дейност. За склучване на такъв договор се изисква представяне на списък с имена на преводачи, които уж ще работят за фирмата. Списъкът може да съдържа няколко имена, например на близки и роднини, завършили езикова гимназия или филология, без нито ден преводачески опит. Или пък имена на собственици на други фирми за преводи, някои от които или всички също „лицензирани“. Никой не проверява. През последните 20-тина години Външно е раздало хиляди „лицензи“ на търговци, винаги само на търговци и единствено на търговци, защото в остарелия му „правилник“ не съществува понятието „преводач на свободна практика“. Привилегированите от Външно търговци започват да се рекламират като „лицензирани агенции за преводи и легализации“.

Какво ли се крие зад любимата на търговците дума „агенция“? Тази дума не се възприема еднозначно от говорещите български език. В българския тълковен речник (1963) значението на тази дума е обяснено като: „1. Учреждение за разпространение на новини чрез телеграф, телефон или радио; 2. Предприятие за продажба на пътнически билети, за даване реклами във вестници, за разпространение на периодичен печат и др.“

В по-новия многотомен речник на бъл-

гарския език (т. I, 1977) значението на „агенция“ е разтълкувано като „1. Представителство или служба за транспорт, посредничество или информация; 2. Зданието или канцеларията, където се помещава такова представителство или служба“. Тук се споменава „посредничество“. Такова е и едно от значенията на думата *agency* в английски.

Значи, в съвременния български език, въпреки различните тълкувания, думата „агенция“ често има значение на „предприятие за посредничество“. Връзката на думата с първоначалното значение на латинския глагол *ago* до известна степен се е нарушила, но все пак не съвсем: едно от значенията на този многозначен глагол е „уговарям, преговарям“. Разбира се, диапазонът от значенията му е доста широк, като се тръгне от „карам“ и „водя“, мине се през „създавам“ и „произвеждам“ или „върша“ и „правя“ и се стигне до „ограбвам“ и „плячкосвам“.

Агенциите за преводи обаче не наблягат на значението „посредничество“, когато се рекламират. Те дори твърдят, че едва ли не сами, със „свои“ преводачи, „създават“, „произвеждат“ или „правят“ преводи. А всъщност ограбват „своите“ преводачи и плячкосват труда им.

Как се стигна дотук? Много просто. Вижда се от широко разпространеното название на тези агенции: „преводачески агенции“. Чрез това название най-вече се внушава, че агенциите са на преводачи. Съдиите от Върховния

административен съд дори ги нарекоха фирми-преводачи. И наистина, агенциите се рекламират точно като фирми-преводачи - „извършваме преводи“, „разполагаме с преводачи“ и т. н.

В интерес на истината, повечето от агенциите, появили се в края на 1980-те и началото на 1990-те години, наистина са били учредени и притежавани от преводачи. Тогава обаче думата „агенция“ все още не беше толкова популярна и тези фирми биваха наричани „бюра“ по аналогия на някогашните бюра за преводи на съюза на преводачите. Тук думата „бюро“ е със значение „кантора“. Все още дори някои от тези фирми съдържат в името си думата „бюро“. Тази дума би била съвсем подходяща, ако в тези бюра работеха преводачи-съдружници или преводачи, назначени на трудов договор. Това биха били преводачески кантори, а не агенции.

Разбира се, някои от бюрата-агенции все още по традиция поддържат в персонала си по няколко преводача на трудов договор, които обикновено са специалисти по езици, от и на които най-често се правят преводи. Към преводачите в тези бюра-агенции можем да причислим и самия собственик, който при учредяването на фирмата е бил действащ преводач. Собственикът-преводач обаче постепенно започва да прехвърля своите преводи на друг преводач, евентуално назначен от него на трудов договор. Това се прави с цел собственикът

да се освободи, за да може да се занимава с организационна работа или друга дейност, която му носи по-високи приходи, например организиране и техническо осигуряване на устни преводи по време на различни мероприятия. И така, лека-полека собственикът на бюроагенцията престава да превежда, прехвърля и организационната работа на офис мениджър или мениджъри и се превръща в почетен управител на фирма, от която получава дивиденди, а самият той се отдава на удоволствия и пътешествия по белия свят.

По-нататък развитието на бюроагенцията ни е ясно. Постепенно то престава да бъде бюро, а се превръща в истинска агенция, в която вече не работи нито един преводач, а персоналът се състои от офис мениджър или мениджъри, чиято задача е да поддържат актуален списък с преводачи и все по-агресивно да рекламират „преводаческата дейност“ на агенцията.

По този начин някогашните преводачески бюра се превръщат в посреднически агенции за преводи. В спомена на собствениците им обаче остава отдавна отминалото време и навикът да се наричат преводачи. Някои от тези бивши преводачи с умиление си спомнят за това, че някога са били преводачи, затова се отнасят по-човешки към имената от списъците. Случва се дори да проявят колегиалност към свои колеги с фирми, които продължават да превеждат в продължение на десетки години.

Упоритостта, с която тези преводачи отстояват професията си, може би дори извиква някакъв оттенък на съжаление у бившите преводачи-собственици на агенции, защото те трудно могат да разберат как някой може цял живот да се блъска с преводи.

Съвсем ясно е, че агенции, в които вече няма нито един преводач, не могат да бъдат наричани преводачески. Това са посреднически фирми, които се представят за преводачески. На клиентите казват, че са „лицензирани“ да извършват преводи на всякакви езици, а често не различават дори на какъв език е получен материал за превод. Обещават конфиденциалност, а зад гърба на клиентите материалите за превод излизат от фирмата-лъжеизпълнител и се насочват по неведоми пътища към външни изпълнители, подизпълнители и подизпълнители на подизпълнителите.

28. Кой възлага превода?

Ако попитате някой преводач, който „работи за“ агенция за преводи, кой му възлага превода, той, без колебание, ще каже „Агенцията!“ и дори ще ви погледне недоумяващо защо му задавате толкова тъп въпрос. „Ами че то е съвсем ясно!“ – ще прочетете в погледа му – „Преводът се възлага от агенцията!“

Самите агенции са твърдо убедени, че не клиентът, а те са възложителите на превода. Те не допускат преводачът да има връзка с клиента, нито клиентът – с преводача. Проблемът е в това, че собственикът или мениджърът на агенцията съвсем безочливо заявява на клиента, че преводът се извършва от агенцията, а не от друго лице. Ако бъде споменат преводач, той бива представен за служител на агенцията. Както знаем, всяка агенция нарича имената от списъците си „свои преводачи“.

С т. нар. „рамкови споразумения“ агенциите за преводи се опитват да уредят с преводачите някакви хибридни отношения. Според тези споразумения преводачите нямат почти никакви права (единствено правото евентуално да си получат хонорара), но пък задължението им е да изпълняват условията на агенциите безпрекословно, а не като равноплавна договорна страна.

Тези споразумения незаконно лишават преводачите от авторски права, които са неот-

меними, от никого не могат да бъдат отнети. Съвсем открито в споразуменията се включват клаузи, които нарушават авторските им права, като в тях недвусмислено се посочва, че пълните авторски права върху превода принадлежат на агенцията и „нейния“ клиент: „преводачът приема, че всички преводи и други материали, произведени, създадени или разработени от него по време на назначението, са собственост и ще принадлежат на възложителя, респективно неговия клиент.“

Странното в тези споразумения е, че в тях се твърди, че „Връзката между възложителя и преводача е връзка между клиент и независим изпълнител“, а в същото време се говори за „назначение“ на преводача и заплащането на преводача се обуславя от това, дали „клиентът“ приема превода: „когато има рекламация от страна на клиента“ агенцията-„възложител“ има право „да наложи санкция“ и да заплати на преводача само „качествената“ част от превода.

Човек се обърква от тези противоречиви разпоредби на споразуменията между агенции и преводачи. Но съвсем ясно е, че те не са трудови договори, защото имат клаузи като тази: „Преводачът се задължава да плаща всички данъци и такси към НОИ и Данъчна администрация“.

И така, понякога агенциите за преводи сключват споразумения с преводачи от списъците си. С тези споразумения обаче се уреж-

дат отношения, които не са нито риба, нито рак, т. е. не са нито трудови договори, нито „граждански“. Нещо повече, тези споразумения неизбежно имат и черти на договори за посредничество, понеже няма как да не споменат „клиента“. Но това е клиент на преводача, а за агенцията и той, и преводачът са клиенти, защото при посредничеството е нормално да бъдат свързани двете страни и агенцията да си вземе комисионна за това, евентуално и от двете страни.

Агенциите обаче изопачават този принцип и от една страна се държат като работодатели на преводачите (говорят за „преводи и други материали, произведени, създадени или разработени от преводача по време на назначението“), а от друга – като възложители (клиенти!): „Връзката между възложителя и преводача е връзка между клиент и независим изпълнител“. Това не раздвояване, а разтрояване на агенциите е един характерен симптом, причинен от новия щам на силно заразната алчност. Мутацията, настъпила с навлизането на електронните комуникации, е толкова злокачествена, че консервативно лечение просто ще бъде абсолютно неефективно и безполезно.

Необходимо е радикално и нестандартно лечение на това заболяване. То трябва да започне с широка кампания за разясняване на симптомите, сред които най-същественният е разтрояването на личността на собствениците на агенции, които се изживяват едновременно

като клиенти (възложители), брокери и работодатели на преводачите от списъците си. Това разясняване сред клиенти, преводачи, собственици или служители на агенции може да отнеме доста време. От началото на 1990-те досега са минали около 25 години, през които настъпиха тези мутации. Може би дори още 25 години няма да бъдат достатъчни, за да настъпи обрат и мутациите да бъдат отстранени. Все пак, трябва да се опита.

Лично аз съм правел някои опити да променя поведението на агенциите и да ги накарам да се държат или като фирми за преводи, или като агенции, т. е. или да назначат на трудов договор преводачи за езиците, които предлагат, или да обявят открито, че са посредници, че нямат преводачи, а единствената им задача е да свързват клиентите с преводачи, както брокерите на недвижими имоти свързват продавачи и купувачи.

Ако агенциите се превърнат в кантори на преводачи или в истински агенции за посреднически услуги в областта на преводите, на пазара на преводачески услуги ще настъпи истински подем. Тогава много по-лесно ще могат да се идентифицират различните „типове“ преводачи: преводачи-осмокласници, преводачи-секретарки, преводачи-студенти, преводачи-безработни, преводачи-пенсионери и т. н., както и професионалните преводачи. Клиентите също ще могат да избират много по-лесно какъв преводач да извърши превода им, а дори

могат да заявят, че за тях е напълно достатъчен превод и от Бачо Преводачо!

29. Кой прави превода?

Известно е, че клиентите, които потенциално възлагат преводи, най-често се обръщат към агенции за преводи, понеже широко-разпространено е мнението, че именно те извършват преводите, техните преводачи са най-висококвалифицираните и никой друг не може да гарантира по-добро качество на превода от агенция за преводи. Следователно, клиентите смятат, че имат голяма сигурност, когато възлагат преводите си на агенции.

Както знаем, агенциите за преводи не са съществували във всички времена. Те се появяват преди около четиридесет-петдесет години, а специално у нас ги има сравнително отскоро, ако изключим бюрата за преводи от 1970-те и 1980-те години.

Появата на агенциите за преводи съвпада с все по-голямото търсене на преводачески услуги. Макар и много древна, професията на преводача остава някак си на заден план. Тя обхваща всички сфери на човешкия живот, обаче е изключително деликатна и не се натрапва, затова хората, които я практикуват, са предимно скромни и възпитани, в никакъв случай не са нахални и агресивни в рекламирането на своята дейност, което спомага за утвърждаване на незабележимостта им. От това се възползват други хора, които случайно са попаднали сред това съсловие, отличават се от

него с по-голяма находчивост и много по-агресивно рекламират дейността си. Тези хора си учредяват фирми за преводи и започват все по-често да рекламират и дейност, която не извършват, т. е. преводи от и на езици, по които не са специалисти и от които често си нямат никакво понятие.

Така на пазара на преводачески услуги се появяват агенциите за преводи, които с нахалното си поведение и агресивна реклама засенчват скромните обяви на преводачите, които обещават на своите клиенти преводачески услуги само от и на езиците, по които са специалисти.

Агенциите за преводи по структура са съвсем малки фирми, които обикновено и най-често се състоят от своя собственик или един-двама съдружници и, евентуално, един-двама офис мениджъри. Преводачи по принцип не работят в агенциите за преводи. За това спомага установилата се порочна практика, благословена от ВЪНШНО, агенциите да използват преводачи от списъци. Произходът на тези списъци е тясно свързан именно с отношенията на агенциите за преводи с ВЪНШНО. При сключване на привидните „договори“ по чл. 2а от мнимия „правилник“ на ВЪНШНО, агенциите трябва да предоставят на ВЪНШНО списък с имената на „своите“ преводачи със спесимени на подписите им, без обаче да доказват, че това са техни служители. Преводачите единствено подписват пред нотариус т. нар. „клетвени“

декларации, в които се посочва, че работели „към“ еди-коя си агенция. Така един и същ преводач теоретично, а и на практика, може да подпише такива декларации за неограничен брой агенции, и във всяка от тези декларации да пише, че преводачът работи към съответната агенция, за която е предназначена декларацията.

Как може един и същ преводач, който работи „за“ или „към“ безброй агенции, да бъде представян като служител на всяка от тях, ако агенциите са конкуренти помежду си? Това става възможно поради много причини. Едната е липсата на контрол от страна на т. нар. „органи“, които не се интересуват от отношенията между агенциите и преводачите. „Органите“ омаловажават нарушаването на редица закони от агенциите: трудовия кодекс, търговския закон, закона за защита на конкуренцията, закона за защита на потребителите и др.

Друга причина един и същ преводач да присъства в списъците на голям брой агенции, е липсата на преводачи.

Ще се запитате: Кой тогава прави преводите?

Преводите се правят от хора, които превеждат. Така е записано и в стандарт 15038: дефиницията за преводач е просто „лице, което превежда“, макар, че в предварителната версия (черновата) на този стандарт от 2004 година се посочва, че преводач е лице, което отговаря на специални изисквания за квалифи-

кация, а те са: официално призната степен на висше (или университетско) образование или неин еквивалент плюс минимум две години документиран опит в областта на превода, или поне пет години документиран опит в областта на превода, ако няма съответното образование.

Свободата, която предоставят на агенциите Външно и стандартът в избора на преводач и отношенията му с него, прави практически невъзможно съществуването на професионални преводачи, защото те не могат да се конкурират с агресивно рекламиращите се агенции, засмукващи всички потенциални клиенти на независимите професионални преводачи.

„Товага не остава никой, който да прави преводи!“ – ще възкликне незапознатият с лабиринтите на преводаческата дейност.

Да. Не остават професионални преводачи. Все още ги има, но те са малко, неорганизирани, разпръснати, без сериозни контакти помежду си, а и често подвеждани и заблуждавани от други „преводачи“ по различни „форуми“ и социални мрежи из Интернет, че единственият начин за преводача да съществува, е като превежда „за“ агенции. Най-често тези други „преводачи“ са или собственици на агенции, или са от онези няколко типа непрофесионални преводачи, които неведнъж споменавах и които почти изцяло са поели извършването на преводите, засмукани от агенциите.

Много просто и логично е, че преводачът никога не превежда „за“ агенции, той пре-

вежда за клиентите, за потребителите на преводачески услуги, защото именно той извършва тези услуги, а агенциите паразитират върху него. Агенциите са не просто прахосмукачки, които засмукват клиентите на преводачите, те са пиявици, впили се в професията на преводача и изсмукващи от нея последните ѝ жизнени сокове.

30. „Плащай трудно“

Всички преводачи - и онези които са с дългогодишен опит и висока квалификация, и онези, които превеждат „между другото“, и онези, които тепърва започват - всички те поне веднъж биват измамени или от директен възложител, или от агенция за преводи, и не получават полагащото им се заплащане за положения от тях труд. Често този труд е полаган в продължение на седмици и месеци, по много повече от нормалното работно време от 8 работни часа - евентуално по 10-12 и повече часа - всеки ден.

Незаплащането на преводаческия труд е една от най-широкоразпространените измами. За извършването ѝ съществуват редица благоприятни условия, а и един „светъл“ пример - на Външно, което чрез измамния договор с агенциите мами българските граждани да плащат несъществуваща такса за неприсъствената незаконна заверка на подписите на преводачите от цялата страна.

Една от главните причини клиентът или агенцията да реши да не плати на преводача за положения от него труд, е липсата на каквито и да било договорни отношения между тях. Преводачите често приемат „поръчка“, без да я оформят по съответния начин (например, като договор, писмена заявка и т. н.) и правят превода на доверие, без дори да поискат пред-

плата. Напоследък, разбира се, преводите най-често се поръчват чрез контакт по имейл, скайп, фейсбук и т. н., така че съществуват достатъчно доказателства за това, че е направена поръчка и точно за какво. Особено, ако поръчката е направена по имейл, има достатъчно информация в източника на имейла (IP адрес на подателя, адреси на сървърите, цял куп данни, които не могат да се фалшифицират или променят, понеже се съхраняват и в съответните пощенски сървъри). Въпреки това обаче все още има сериозни опити за измама срещу преводачи, понеже сумите, колкото и да са важни за преводачите, не са толкова големи, че да се водят съдебни дела. Измамниците са напълно наясно с това.

Друга причина може да бъде точно обратната – преводачът е подписал договор, в който има клауза, че ако преводът е некачествен, няма да му се заплати. Преводач, подписал договор с такава клауза, или няма абсолютно никакъв опит и си мисли, че може да направи съвършен превод, или е бил притиснат от нуждата и е рискувал. Може би е преценил, че сумата, която ще изгуби, както и времето и трудът, които ще отидат на вятъра, не са „болка за умирачка“. Но, все пак. И за най-некачествения превод е положен труд, изразходвани са усилия и време. Друг въпрос е как се преценява кой превод е толкова некачествен, че да не бъде заплатен изобщо. Едно е сигурно: превод, направен от човек с познания

по езика, от или на който превежда, на ниво „начинаещ“, едва ли ще бъде добър. А може би, това е и една от причините агенциите да вмъкват такива клаузи в договорите си с преводачите, понеже все повече преводачи, работещи за агенциите, са именно такива – с познания по езика на ниво „начинаещи“. Защо обаче агенциите използват такива преводачи? Отговорът е съвсем прост – заради по-високите комисионни, които прибират от техните преводи.

Разбира се, най-често основанието за незаплащане на преводаческия труд е именно некачествен превод. Преди двадесетина години и аз щях да стана жертва на такава измама. След като за три-четири месеца се блъсках по 12-14 часа на ден и след 500 преведени страници отказаха да ми платят, аз заведох дело. Постигнахме обаче извънсъдебно споразумение и ми платиха. От сегашна гледна точка сумата не е кой знае колко голяма, но тогава за мен беше значителна и затова не си оставих „магарето в калта“. Защо успех? Защото предавах превода на части и при всяко предаване подписвахме приемо-предавателен протокол с точно описание на предадения материал. Същият текст беше превеждан на много други езици, но другите преводачи не получиха нищо – те не бяха съставяли такива протоколи. Освен това, езикът, на който превеждах, е рядък, и у нас преди двадесет години нямаше много специалисти по този език, за да бъдат привле-

чени от съда като вещи лица. Просто нямаше кой да докаже какъв е преводът ми – качествен или некачествен. Затова съдът прие, че е качествен.

Рискът някой да не плати на преводач винаги съществува. Качеството на превода е разтегливо понятие. И най-гениалният превод може да бъде стъпкан в калта. В Интернет има свидетелства и за такива случаи. Случва се дори хора, на които даден език не им е роден, да обявят превод на дългогодишен опитен преводач, при това двуезичен, за некачествен! Това показва абсурдното положение, в което се намират преводачите. Всеки може да обяви всеки превод за некачествен, само като замени няколко думи със синоними. Това самоцелно преследване плаши преводачите, понеже те трудно могат да се защитят. Както вече споменах, те са неорганизирани, нямат силни позиции и така стават жертви на измама. Като се добави и неефективната правна система, става ясно, че е трудно да се намери преводач, който да не е пил поне веднъж през практиката си „една студена вода“, след като клиентът или агенцията не са му платили. Аз лично имам десетина такива случаи, но те са за малки преводи, за които просто „забравиха“ да ми платят, не че има друга причина.

Сигурно хиляди страници превод не се заплащат именно по тази причина – клиентите или агенцията просто „забравят“ да платят на преводача!

31. „Качествени“ преводи

Най-трудно е да се определи кой превод е „качествен“. Процесът на превода не е производство на материални изделия – това е един творчески процес, който мобилизира интелектуалната мощ на мозъка, и продуктът, който се получава, не е сирене, кашкавал, салам или сандали. Ни най-малко не искам да омаловажавам производството на такива продукти, но процесът на тяхното производство няма нищо общо с процеса на превода.

Ако не се разбере най-съществената разлика между производството на материални изделия и процеса на превода, няма да може да се схване и най-важният елемент на крайния резултат – така нареченото „качество“.

Можем ли да говорим за „качество“ на превода, ако то не може да бъде оценено по вкус, мирис, консистенция и т. н.? Преводът не е и поставяне на плочки – не можеш да го погледнеш и да кажеш: „Тук си го изкривил, линията не върви правилно, фугите не са запълнени добре“ и т. н. Потребителят на превода е като със завързани очи и запушен нос – той просто няма как да прецени дали някъде преводът не е „изкривен“, не е „изгладен“ или „понамирисва“. Само в случаите на най-често използваните езици, например английски език, потребителят може да се изкаже критично, особено ако се касае за специфична термино-

логия в неговата професионална област.

Интересно е, че се приема за нормално човек да не разбира терминологията, която е извън неговата професионална сфера, дори когато е на родния му език, но щом нещата опрат до превод, от преводача се очаква да владее всички термини във всички професионални сфери, при това и на двата езика - родния и чуждия. В противен случай го обвиняват, че не знае езика. Нормално би било преводачът да работи в атмосфера на доверие и пряка връзка с клиента и да може да пита, когато нещо не му е ясно.

И така, най-масовият потребител на преводи, за разлика от потребителите на сирене, кашкавал, салам и т. н., не може лично да установи качеството на превода. Не може да прецени, дори и бегло, дали преводът е качествен или не е. Ако е на чужд език, който той не познава, изобщо няма как да прецени дали преводът е качествен. Само ако е на родния му език и звучи правдоподобно и гладко, той може да бъде убеден, че преводът е качествен.

Но дали е толкова просто оценяването на превода дори на родния език? Дали това, че се чете гладко и се разбира, е гаранция, че преводът е качествен? Донякъде може да се каже, че е така, но гаранция няма. Трябва да знаеш чуждия език на високо ниво, за да можеш да сравниш превода с оригинала и чак тогава да прецениш, дали съответства на оригинала, дали предава точно и адекватно смисъла

му, без да го изопачава и променя.

Следователно, така нареченото „качество“ на превода не е нищо друго, освен точно, вярно, адекватно предаване на смисъла на оригинала по начин, който предполага гладко и лесно възприемане, без да се изопачават или променят важните смислови, стилистични, културни и др. детайли на оригинала.

Разбира се, има разлика в изискванията за „качество“ на художествения превод и на всички останали писмени преводи, при които е най-важно да се предаде точно значението на оригиналния текст, което понякога налага, например, недопустими в художествените текстове повторения (тавтология).

„Качеството“ на превода обаче е разтегливо и субективно понятие. Решаваща е личната преценка на специалиста по даден език и неговите умения, защото в повечето случаи крайните потребители не могат да опитат, помиришат или изпробват превода. Те са принудени да се доверят, да повярват, че преводът е извършен качествено.

Именно поради необходимостта от доверие в уменията и опита на преводача, въпросът за „качеството“ на превода е в основата на всички злоупотреби с труда на преводача. Когато някой иска да принуди преводача да намали уговорената вече цена, той изважда коза с „некачествения“ превод. Съвсем лесно е в такъв случай да се изходи от позицията на силата. Обективните критерии за „качество“ на

превода са трудно приложими. Няма нищо полесно от това, преводач да бъде набеден или обвинен в какво ли не, стига този, който го набеждава или обвинява, да има малко власт или пари. Външно изпробва точно този номер през 2012 година и то в особено широк мащаб, като проведе целенасочена пропагандна кампания под благовидния предлог „за високо качество на преводите“. В действителност, целта беше да бъдат принудени агенциите за преводи да заплащат по някоя и друга хилядарка за сертифициране по стандарт 15038. В противен случай министерството нямаше да поднови „договора“ си с тях, т. е. щяха изгубят „лиценза“ си.

Друг въпрос е, че агенциите за преводи са потенциален източник на некачествени преводи и те много добре си го знаят. Затова, щом Външно ги обвини, че извършват некачествени преводи, над 100 агенции побързаха да се сертифицират. Това е огромен брой за малка страна като нашата. За сравнение, в Германия са около 20. Получаването на сертификат е безпроблемно за всеки, който си плати. Сертификаторите са случайни хора, изкарали кратък курс, без всякаква подготовка по трудово право. Те приемат за чиста монета твърденията на агенциите, че разполагат с човешки ресурси (персонал) от висококвалифицирани преводачи, и раздават сертификати наляво и надясно.

И така, агенциите лъжат клиентите, че използват висококвалифицирани преводачи, а всъщност използват неквалифицирани, ниско-

платени и лесни за манипулиране непрофесионалисти. Причина за това е до голяма степен алчността на собствениците на агенции за преводи, които не само че не наемат преводачи на трудов договор, а използват неподготвени хора, самопровъзгласили се за преводачи без регистрация за извършване на преводи на свободна практика. Като не плащат заплати и вноски за осигуровки и като заделят все по-малка част от цената на превода за хонорар на „преводачите“, собствениците на агенции реализират все повече и все по-лесни печалби. Съвсем ясно е, че нископлатените „преводачи“ няма как с липсващата си квалификация и малък опит да правят качествени преводи.

Разбира се, квалификацията и опитът не винаги са 100%-ова гаранция за идеален превод. Преводът се извършва от хора, които не винаги са в добра форма. Освен това, често поръчките за превод са „за вчера“, няма абсолютно никакво време за превод, а камо ли и за редакция след това. Не без значение е и качеството на самия оригинален текст. Напоследък все по-често се сблъскваме с текстове за превод, които са в окаяно състояние по отношение на правопис, стил, език, семантика, синтаксис и т. н. Много от тези текстове се подготвят немарливо, без усет към родния език, затова пък „възложителите“ на превода имат все по-големи претенции. Може да се каже, че колкото по-некачествен е един текст, толкова по-големи са претенциите към превода му.

32. Преводът - творчество или занаят?

Преводът е едно от най-полезните неща в съвременния живот - той присъства, макар и незабелязано, в ежедневието на всеки човек. Голяма част от новините са преведени; филмите, които гледаме, най-често са чужди и са придружени с превод; продуктите, които купувате в суперите, са опаковани и върху опаковките им има инструкции за употреба, съдържание и др., преведени на няколко езика; уредите, които ползваме непрекъснато (мобилни телефони, компютри, домакински електроуреди) и колите, които караме, също имат ръководства за потребителите с превод. Тук не споменавам всички останали случаи (книги, научни публикации, документи). Примерите за ежедневната употреба на превода са безброй и не е възможно да бъдат изчерпателно изредени.

Занаятите също от полза за хората. В съвременността, въпреки тоталното навлизане на автоматизираното фабрично производство, все още са оцелели редица занаяти. Дори и в големите градове е пълно с малки занаятчийски работилнички, които извършват обушарски, шивашки, ключарски и други услуги от първостепенна важност в бита на хората. Занаятчиите имат умения, които са свързани предимно със сръчните им ръце. Никоя шивачка не би могла да ушие нещо добре, ако не умее да ши

- на ръка или на машина, но все пак, с помощта на ръцете си. Занаятчийските умения са важни, но едва ли биха могли да се сравнят с преводаческите умения. Не бих искал да омаловажавам занаятчийския труд, но той има друг характер и изисква съвсем различен тип умения от тези, които трябва да има един преводач. Умелото използване на ръцете при писане на клавиатура не би могло да бъде решаващо за преводаческите умения. Това, че не можеш да пишеш по десетопръстната система, в никакъв случай да означава, че не си добър преводач, както и обратното - умението да използваш десетопръстната система не гарантира, че си добър преводач, а само, че умееш бързо да въвеждаш текст.

Мнението, че преводаческият труд е занаятчийски, че преводът е занаят и т. н. все по-често се изказва на различни места в Интернет. За късмет, такова мнение не съм чул или прочел от професионален преводач. Не бих казал, че е високомерно да се твърди, че преводаческият труд не е занаятчийски. Напротив, не можем да смесваме различни видове дейност, като ги сравняваме по някакви външни белези (напр. ръчен труд с интелектуален, резултатът от който се извежда допълнително с помощта на ръцете, работещи върху клавиатура).

Шиенето на дрехи по поръчка, правенето на ключове, поставянето на нови подметки на обувките, оформянето на фризура и т. н. съ-

що, освен ръчните умения, изискват и съответните интелектуални качества, необходими за работа със съвременните технически средства, използвани при тези дейности. Но ръчните умения са водещи и преобладаващи при практикуване на занаятите. Всички видове занаяти са изброени в Закона за занаятите, като преводът не е сред тях.

При превода, несъмнено, водеща и преобладаваща е интелектуалната дейност, работата на мозъка. Възприемането на оригиналния текст, осмислянето му, обработката му и преобразуването му на друг език не може да се извърши само или предимно с ръце. Дори и с използване на помощни средства (CAT, Google и т. н.) преводаческата дейност не може да се сведе до проста механична дейност, без участие на човешкия мозък. Дори обратното, тези средства изискват още по-силна мозъчна дейност, понеже резултатите, които се получават при превод с тяхна помощ, са пълни с много грешки и пропуски, които не могат да бъдат открити, ако човек не мобилизира силно ума си.

Преводаческата дейност изисква дългогодишна подготовка – трупане на огромно количество знания. Преводачите се усъвършенстват цял живот. Езикът е един безбрежен океан, по-скоро – един безкраен космос, през който може да се пътува цяла вечност. Затова не бих се съгласил, че преводът, който е тясно свързан именно с познания по езици, е рутин-

на, свързана с ръчни умения занаятчийска дейност.

Обявяването на преводаческата дейност за занаятчийска, е резултат от пренебрежителното отношение към всяка полезна дейност – била тя производствена, занаятчийска или интелектуална. Омаловажаването на труда изобщо се наблюдава и по отношение на преводаческия труд.

Както казах, преводите са навсякъде около нас. Преводаческата дейност е една от най-важните в съвременния свят. Тя има ключово значение в много случаи, един от които е европейското законодателство. Всички директиви, регламенти и т. н. се превеждат на всички езици в Европейския съюз. Хората, които правят тези преводи, би трябвало да имат големи познания не само по езиците, от които и на които превеждат, но и в редица други области, с които са свързани съответните документи. Ако тези хора имаха само уменията да използват клавиатура, евентуално да могат да пишат бързо и да използват програми за компютърно подпомаган превод, те едва ли биха се справили с превода и на най-незначителния документ.

Всичко това съвсем ясно показва, че преводаческата дейност не може да се смесва със занаятчийската, че занаятчийските умения и интелектуалните умения не са едно и също, че занаятчийският и преводаческият труд са с различен характер, т. е. преводът не

е занаят, а високоинтелектуална дейност, ома-
ловажаването и подценяването на която водят
само до едно: все по-малко млади хора имат
желание да станат преводачи, а добрите пре-
води стават все по-голяма рядкост.

33. Клиенти без посредник

Хилядолетия наред преводачите са били намирани от своите клиенти, без да съществуват агенции за преводи. Изведнъж, към края на 20-ти век, обаче, находчиви и безскрупулни хора решиха да експлоатират труда на преводачите и да трупат богатства от това. Този замисъл процъфтя след появата на Интернет и масовото му разпространение по всички кътчета на планетата. Вече не съществуват абсолютно никакви пречки да откриеш човек, който почти безплатно да ти направи превод от всеки на всеки език, включително и от и на всеки рядък, малък или странен, дори измислен език. Измислените езици се появяват в обявите на агенциите поради грешка или неграмотност на офис мениджърите. Те пускат обяви за всевъзможни езици, без да имат понятие от тях, без дори да знаят как се наричат някои от тях. Понеже клиентите също не знаят, търсеният ефект е постигнат – агенциите предлагат всички езици на света. Все още не съм виждал обява за преводи от и на извънземни езици, но няма да се изненадам, ако някой ден открия и такава.

Защо, въпреки достъпните начини за намиране на всякакви преводачи, потребителите на преводачески услуги (клиентите) все още използват услугите на посредници при намиране на преводач? И защо клиентите си мислят,

че именно агенциите правят преводите им?

Трудно се намира преводач в Интернет. От една страна, много хора все още не умеят да търсят в световната мрежа. Изискват се известни умения, опит, логическо мислене, пък и голямо търпение, защото понякога минава доста време, докато попаднеш на търсената информация. Освен това, в Интернет има много повече реклами, обяви и сайтове на агенции за преводи, отколкото на преводачи. Всяка от тези агенции се рекламира, че извършва преводи на голям брой езици, дори на „всички“ езици, каквото и да означава това. Тези реклами са толкова много и толкова агресивни, че скромните реклами, обяви или сайтове на преводачи просто се губят в рекламния океан.

Поради това, дори да търси преводач, човек попада на агенция. Тя ще му обещае всичко и ще го омае с приказки за висококвалифицирани преводачи и висококачествени преводи. Може би няма да пропусне да подхвърли, че всички, които не са агенции, са нелегитимни, най-малкото, защото нямат „договор“ с Външно (тя ще го нарече „лиценз“). Тогава човекът, който се нуждае от превод, ще се предаде в ръцете на агенцията за преводи, убеден, че офис мениджърите си разбират от работата, че агенцията наистина разполага с всичко необходимо и че преводачите, които правят преводите, наистина са служители на агенцията, без дори да подозира, че е попаднал на посредници!

За късмет на преводачите обаче, все често се срещат хора, които знаят какво търсят, наясно са, че агенциите лъжат, и ги избягват. Такива оправни клиенти са недолюбени от агенциите, защото спомагат за разрушаване на старателно изграждания мит за незаменимостта на агенциите за преводи.

Преводачите, до които се „добират“ клиентите, обикновено са или собственици на малки фирми за преводи, или са на свободна практика, т. е. и в двата случая могат да издават фактури, което е важно, тъй като повечето преводи днес са за нуждите на някоя фирма. Тези преводачи най-често са представени в Интернет или чрез собствена страница, или чрез по-подробно разработен сайт, или чрез личен блог. Възможно е да са пуснали и обяви в някой сайт за обяви или вестник. Тези преводачи обикновено са с опит над 5 години (10, 15, 20, а и повече), често са специалисти по сравнително рядко търсени езици, но това не е абсолютно правило. Преводачи, специалисти по английски език, например, също могат да имат клиенти без посредник.

Случва се понякога клиентът изрично да търси услугите на преводач без посредничество на агенция, защото преводът, от който се нуждае, е поверителен. Такива клиенти са наясно, че агенциите са посредници, че нямат свои преводачи, а всеки път използват различни, и че има опасност материалът им да попадне в множество ръце. А материалът може да

съдържа информация, която трябва да се запази в тайна. Декларациите за конфиденциалност не са много сигурни в случай, че информацията се препраща към неизвестно колко и какви лица. Затова клиенти, които имат за превод конфиденциални документи, търсят директна връзка с преводач и той лично поема отговорността за пазене на тайната им.

Има и случаи, когато клиентите си правят тънка сметка и търсят пряка връзка с преводача, защото неговата цена, макар и доста по-висока от тази на преводача, използван от агенциите, винаги е по-ниска от крайната цена на агенцията към клиента, в която влиза 50-70%, а и повече, комисионна. Такива клиенти понякога могат да бъдат опасни за преводачите, понеже използват някои от триковете на агенциите и накрая не плащат за получения превод. Затова дори преводачи със собствена фирма предпочитат да получават ниски, но сигурни хонорари от агенции, вместо да се „забъркват“ с непознати клиенти.

Все пак, такива клиенти са относително малко. Лично аз съм имал подобни случаи само няколко пъти в продължение на 35 години. При последния ми такъв случай преди няколко години клиентите се опитаха да не ми платят, но предварително им бях поискал предплата, която не можах да прежалаят, така че се принудиха да ми платят цялата сума, преди да им предам целия превод. След това поискаха пак да им правя преводи, явно с намерение след-

ващия път наистина да не ми платят, но аз деликатно отказах. Това ги ядоса и те ме заплашиха с връзките си във... Външно!

34. Посредници в сянка

От възможността да се използват нискоквалифицирани, неопитни или закъсали финансово „преводачи“ и да се печели на техен гръб, се възползват не само агенциите за преводи. Тяхната проста методика за събиране на имена в списъци не е патентована и затова свободно се разпространява и прилага от всеки, който е подочул нещо за лесните печалби от посредничество в преводаческия „бизнес“.

На практика всеки може да си състави списък с преводачи, като се порови в Интернет и изпрати няколко десетки, стотици или хиляди имейли, съответно, като се обади на няколко десетки, стотици или хиляди телефонни номера, за да потвърди актуалността на данните за контакт на преводачите, открити в Интернет.

На някои сайтове в Интернет дори има бази данни с имена на преводачи и агенции, като някои от тези бази данни са леснодостъпни. Има вариант да се „абонираш“, за да получаваш имейли от преводачи, които търсят работа. Разбира се, това са преводачи от цял свят, но какъв е проблемът? Те са много на брой и мнозина от тях могат лесно да бъдат използвани за превод от който и да е език на английски, а от английски на български е „фасулска работа“.

Така за агенциите настъпват несигурни

времена, защото хора, които имат сигурна работа, често като учители в езикови гимназии или преподаватели във висши учебни заведения, също започват да посредничат при големи поръчки за превод. Тези „посредници в сянка“ не регистрират фирми, не са на свободна практика и не издават фактури, но са намерили най-лесния начин да си осигуряват допълнителни доходи – от комисионни! Те тихомълком превъзлагат преводите, възложени им от агенциите, на свои ученици и студенти. Не е изключено превъзлагането да става и със знанието на агенциите, а комисионната им да се изплаща под формата на допълнително възнаграждение за участие в някакъв проект, финансиран с евросредства, или под някаква друга форма, обикновено плод на развихрено въображение. Когато става дума за печалба, за въображението няма граници.

Тези „посредници в сянка“ намират „преводачи“ много по-лесно от всички други посредници. Вместо да ровят в Интернет и да установяват контакт с потенциални преводачи, за да ги включат в списъка си, те просто „черпят от извора“. Заобиколени са със стотици потенциални „преводачи“ – техни ученици или студенти, на които може да бъде възложен всякакъв превод. Формите, под които се възлага преводът, са най-разнообразни – домашни задачи, реферати, курсови работи, писмен превод на големи откъси от книги като подготовка за годишни изпити и т. н. Списъкът на тези

форми може да бъде доста голям, ако някой се задълбочи да го изследва.

„Посредниците в сянка“ от университетите са изключително облагодетелствани от „властта“, която имат над студентите си. Те спокойно могат да ги карат да им работят напълно безплатно. Понякога обаче се принуждават да им обещаят и някакво заплащане. Това все пак не значи, че задължително ще им платят. „Посредниците в сянка“ са по-гъвкави и находчиви по отношение на неплащането от агенциите за преводи, защото, за разлика от тях, стопроцентово нямат никакви писмени договори с „преводачите“ и никой не може да докаже по какъвто и да било начин, че имат някакви финансови задължения към тях.

С помощта на „посредници в сянка“, например, големи висши учебни заведения могат да преведат стотици страници текст за свои нужди – програми, планове, лекции, сайтове и др. За целта тези учебни заведения отпускат съответните средства от бюджета си, които понякога представляват доста апетитен пай. Тогава онези, които отговарят за отпускането на тези средства, се договарят „на четири очи“ с някой „посредник в сянка“, който набира „преводачи“. Много често това не са случайни ученици или студенти. В зависимост от задачата, „посредникът в сянка“ може да си избере и отлични ученици или студенти, които са показали чудеса в овладяването на съответния чужд език.

С помощта на „посредници в сянка“ става напълно възможно и извършването на 50 страници превод за 24 часа, както убедено твърди прокуратурата във връзка с един оспорен търг. Тези 50 страници като нищо могат да бъдат преведени за 24 часа от един-единствен „посредник в сянка“, чието име фигурира в списъка на агенцията, спечелила търга. Ако се направи проверка, нищо чудно да се окаже, че докато ги е „превеждал“, преподавателят едновременно е изнасял лекции в един или повече университета.

Разбира се, когато „посредникът в сянка“ бъде притиснат от обстоятелствата, той – ще, не ще – заплаща някаква сума на „преводачите“ за положения от тях труд. Това става в случай, че има голяма вероятност тези „преводачи“ да бъдат използвани и по-късно. Но както казах, „посредниците в сянка“ имат голям избор и непосредствено впечатление от способностите на потенциалните преводачи, така че разполагат и с различни механизми да затворят устата на всеки недоволен „преводач“. Например, ако някой „преводач“ си поиска обещаната сума за направен от него превод, а „посредникът в сянка“ не му я даде, какво може да направи горкият „преводач“? Евертентно може да разкаже на други свои съученици или състуденти за случилото се и по този начин да се разпространи информацията, че еди-кой си е „посредник в сянка“, наема ученици или студенти за преводи „на черно“ и

след това не им плаща. Този вариант обаче е сравнително малко вероятен. „Преводачите“, „наемани“ от „посредниците в сянка“ обикновено си мълчат, когато не получат заслужения от тях хонорар, понеже винаги ще се намери нещо, което „посредникът в сянка“ да използва срещу тях. Това е възможно, защото „посредникът в сянка“ обикновено е техен учител или преподавател, от който зависи най-малкото вземане на изпити.

„Посредниците в сянка“ като търтеи използват труда на работните пчелички-„преводачи“ – студенти или ученици, които с огромно желание и плам се впускат във вълнуващото приключение, наречено превод. Изреждат се випуски един след друг, година след година, и изворът не пресъхва. Но веднъж опарили се, тези млади хора по-късно вече изпитват все по-малко желание да превеждат, сблъсъкът им с агенциите за преводи потвърждава техния негативен опит и те забравят за преводаческите си копнежи.

И така, с общи усилия двата вида паразити върху преводачите – посредниците-агенции и посредниците в сянка, копаят все по-дълбок гроб на професията преводач. Единствената ми надежда е, че копаят в пясък, който постоянно се свлича и засипва изкопа.

35. Преводачи-посредници

Широкоразпространено е мнението, че собствениците на агенции за преводи са преводачи. Това вече спокойно може да мине за мит, защото отдавна вече е рядкост. По традиция или, по-точно, по инерция, агенциите за преводи биват наричани „преводачи“, дори напоследък в пресата се лансира и названието „полиглоти“, тъй като журналистите, под впечатление на обявяваните търгове за превод, приписват на агенциите, които участват в такива търгове, качествата на преводачи-полиглоти.

Наистина, някога, преди десетилетия, фирми за преводи се учредяваха от преводачи, които активно продължаваха да превеждат години наред, след като са основавали фирмите си. Постепенно обаче преводаческите услуги станаха привлекателни за хора, които нямат нищо общо нито с преводи, нито дори с чужди езици. Те започнаха да основават свои фирми, в чиято дейност вписваха и „преводи“, „преводаческа дейност“, „преводачески услуги“ или нещо подобно, наред с други търговски дейности. Ако не им потръгнеше с преводите, продължаваха да си извършват другата дейност на фирмата. Ако пък успееш да се наложиш на пазара като агенция за преводи, започваха да разширяват присъствието си, като откриваха офиси и в други градове, дори и в други страни.

Преводачите, които са създали свои фирми обаче, имат значително влияние на пазара, завладян от агенциите за преводи. Преди всичко те имат познания по езици, които им дават възможност да контактуват директно с други агенции или клиенти от чужбина и им дава предимство пред собствениците на агенции, които не знаят чужди езици. Тези преводачи-собственици на агенции, в един момент спират да превеждат и разчитат единствено на преводите на „своите“ имена от списъците, които години наред са увеличавали и обогатявали с нови имена, езици и специалности. По този начин бившите вече преводачи се превръщат в посредници.

Преводачите-посредници имат различно отношение към имената от „своите“ списъци в сравнение с отношението, което имат посредниците-непреводачи. На много места в Интернет агенциите на такива преводачи биват наричани „свестни“, „читаиви“, а Стив Витек дори ги нарече „агенции с човешко лице“. Всъщност, „преводач-посредник“ е оксиморон, поне като се вземе предвид характера на сегашните агенции за преводи, които безсрамно лъжат клиентите, че били извършвали сами преводите (със свои „човешки ресурси“), а в същото време експлоатират жестоко държаните в анонимност преводачи, за които не плащат никакви осигуровки.

Различното отношение към преводачите от страна на преводачите-посредници се със-

тои предимно в по-голямата им „щедрост“, изразяваща се в един-два лева по-високи хонорари и в по-взискателния подбор на имена за списъците. Преводачите-посредници, на фона на останалите посредници, се проявяват като аристократи или сноби, понеже предпочитат да набират за списъците си професионални преводачи, а не осмокласници, студенти или други подобни „преводачи“.

Тази „аристократичност“ на преводачите-посредници заблуждава някои преводачи, които с удоволствие се съгласяват да работят „за“ тях, понеже им обещават малко по-висок хонорар. Разбира се, преводачите-посредници много повече разбират проблемите на превода от колегите си непреводачи. Най-простото предимство на такива посредници е, че могат да различават повечето езици, например словашки от словенски, датски от норвежки или шведски, естонски от фински и т. н., което не може да се каже за посредниците-непреводачи. Друго предимство на преводачите-посредници е, че могат да откриват грешки в преводи от или на езиците, които знаят. Понякога и евентуалният редактор не забелязва някои пропуски или грешки, но бдителното око на бившия преводач може да ги забележи и отстрани. Това може да не е голямо предимство пред другите агенции, но понякога може да се окаже и съдбоносно.

Някои от преводачите-посредници дори най-съвестно са назначили професионални

преводачи на трудов договор в своите фирми. Броят на тези преводачи все пак е доста малък в сравнение с броя на имената от списъците, които биват „наемани“ временно за по-голямата част от преводите, минаващи през тези агенции.

Преводачите-посредници обаче, както и посредниците-непреводачи, масово нарушават трудовото и други законодателства, като превъзлагат основната си дейност на външни изпълнители, които не са техни служители, а често дори не са в абсолютно никакви правни отношения с тях.

Ако някой е бивш преводач и има агенция, това не значи, че все още е преводач или че има нещо общо с преводаческото съсловие, което на практика е напуснал. Той вече е преминал от другата страна на барикадата, но не защото е собственик на фирма, а защото е станал посредник. И не защото е просто посредник, а защото е такъв посредник, който всъщност не посредничи между клиента и преводача, а засмуква клиентите на преводача и печели от лъжи в двете посоки – на клиентите казва, че е изпълнител на превода, а на преводачите – че е техен работодател. Много от тези преводачи-посредници, освен в организациите на агенциите, все още членуват в едната или и в двете преводачески организации.

36. Редактиране до... задънена улица

Както вече споменах, стандарт 15038 изисква от т. нар. „доставчици на преводачески услуги“, разбирайте агенциите, да осигурят редактиране на превода.

Съвсем нормално е и, разбира се, традиционно, преводът да бъде редактиран, както и всеки текст, който се съставя за ползване от други хора, защото спазването на езиковите конвенции гарантира по-доброто разбиране на съответния текст.

Към споменатите езикови конвенции спада най-вече спазването на граматичните и правописните правила на даден език. Разбира се, съществено значение има употребата на общоприети думи и изрази. Тези думи и изрази обаче в естествените човешки езици не са едностранни и имат множество синоними. Ето защо работата по редактиране на превода не е съвсем проста, а изисква от редактора добро познаване и на двата езика – онзи, от който е направен преводът, и този, на който е направен преводът.

Най-често редакторите са самите преводачи и така е от хилядолетия. След появата на масовото издаване на книги, се появява и професия редактор. Не е съвсем ясно обаче, дали редакторите на преводните книги са специалисти и по езика, от който е преведена книгата. Много често редакторите са едноезични. У

нас това са хора, завършили българска филология.

Идеята за едноезичните редактори е хрумнала и на „доставчиците на преводачески услуги“ понеже услугите на знаещите чужди езици по принцип са по-скъпи. Едноезичните редактори у нас се наричат „рецензенти“ (на английски reviewers). Като се добавят и коректорите, редактиращите стават трима на брой. А като се добави и офис мениджърът на агенцията за преводи, разбираме, че всеки превод, направен от преводач „за“ дадена агенция, може да мине евентуално през ръцете на още четирима потенциални „редактори“. И всеки от тези „редактори“ да направи своя принос към първоначалния превод и по този начин да го превърне в неузнаваем.

Намесата на едноезични редактори, според мен, е доста порочна практика, понеже това са хора, които нямат усет към другия език, не могат да усетят някои нюанси и не е изключено по най-груб начин да изопачат смисъла на ключови понятия. Тяхното самочувствие и самоувереност могат да бъдат гибелни за добрия превод, а дори и за не много добрия, който, все пак, е направен точно. В областта на нехудожествения превод, която всъщност в съвременността е най-обширната област на превода, изключително често в преводите се използва терминология, която по принцип трябва да е еднозначна. За голямо съжаление обаче, този принцип се нарушава още от авторите

на превежданите текстове. Те самите допускат употреба на един и същ термин за обозначаване на различни понятия или няколко различни термина за едно и също понятие. Недопустимата разнородност и многозначност на термините води до намаляване на възможността за разбиране на текст, в който ключовите термини са неясни. Някои термини понякога дори не могат да бъдат схванати като синонимни и това води до редица недоразумения и неправилно разбиране на съответния текст.

Когато някой преводач превежда текст, пълен с нееднородни и многозначни термини, той, на първо място, трябва да е наясно с това. Преводачът трябва да знае точното значение и определение на всеки термин и негов синоним, за да не допусне изменение на основния смисъл на текста. Това обаче няма как да се осъществи, ако преводачът не е в контакт с автора на текста. А така се случва почти винаги, когато преводачът превежда „за“ агенция. Липсата на обратна връзка води до големи недоразумения. Преводачът се опитва да зададе въпроси на офис мениджъра на агенцията, но често получава обезкуражителни отговори от сорта, че „клиентът“ не знаел. Тогава може да се окаже, че „клиентът“ на агенцията е друга агенция, а неин „възложител“ е трета агенция. По тази верига е много трудно да се достигне до крайния потребител на превода или автора на оригиналния текст. Затова култовата фраза „Абе,

измисли там нещо!“ се повтаря безброй пъти от мениджъри на агенции за преводи и на преводачите не остава нищо друго, освен наистина да си измислят. След това редакторът или редакторите добавят от себе си и крайният продукт може да се окаже съвсем друг научен труд, документ или произведение.

Разбира се, много често преводачите обясняват по някакъв начин термините, които използват при превод (в скоби, под линия, като запазват оригиналния термин и т. н.), но тези обяснения могат да бъдат отстранени от редакторите, за да не „отежняват“ текста на превода или пък защото не са разбрали, че това са обяснения, а са си помислили, че преводачът ги е оставил там, понеже не е бил сигурен в превода си. Редакторът обаче винаги е сигурен, че единствено думата, избрана от него, е вярна и самоуверено нанася корекции!

Няма статистика (а и такава е малко възможна), която да показва на колко от редактираните преводи смисълът е изменен в някаква степен от редакторите. Потенциална опасност обаче винаги съществува. Тя се увеличава от едноезичните редактори и от редакторите с недостатъчни познания по езика, от който е направен преводът. Увеличава се и от престараването на редакторите, които искат на всяка цена да докажат на „възложителите“ си (агенциите) колко усърдно се трудят, колко некадърен е преводачът или колко необходима е редакцията. А не е трудно да се заменят ду-

ми със синоними, да се промени словоредът и да се направят дребни, но множество изменения. Всички такива замени, промени и корекции най-често са самоцелни и напълно ненужни. В тези случаи първоначалният превод изглежда идеален в сравнение с крайния резултат след редактиране. Следователно, най-големият враг на всеки превод е именно самоцелното редактиране.

37. Все по-малко официални преводи

Индулгенциите, които Външно раздава на агенциите за преводи, т. нар. „договори“ за възлагане на официални преводи, са основният двигател на сегашната уредба на преводаческата дейност у нас. Тези договори, тълкувани „разширително“ подобно на измамническо пълномошно, издигат агенциите за преводи в ранг „лицензирани“ и им вменияват изключително широки правомощия не само за извършване на официални преводи, но и на всякакви преводи изобщо. Самочувствието на агенциите, получили индулгенция от Външно, е толкова голямо, че си позволяват чрез рекламите си да отменят регистрации на фирми в Търговския регистър, като обявяват всички преводачески фирми без „договор“ с Външно за нелегитимни.

Обаче на хоризонта на розовото небе на агенциите се задава тъмен облак. От години натискът срещу Външно за отмяна на „правилника“ от 1958 става все по-силен и през последните две-три години стигна до кулминацията си, след като омбудсманът и комисията за защита на конкуренцията гневно заклеймиха този псевдо-нормативен акт. Ако обаче някой буреносен ден мълния удари „правилника“, Външно няма да съжалява, защото отдавна се готви за този ден. Той ще бъде траурен само за агенциите за преводи, защото основанието за

получаване на индулгенции от Външно ще отпадне автоматично с гибелта на „правилника“.

А как се готви Външно за „черния петък“ или който и да е друг ден, когато агенциите ще потънат в траур поради кончината на „правилника“? Приходите от такси за неприсъствено заверяване на подписите на преводачите сигурно ще бъдат компенсирани от други такси, които управниците ще предвидят, когато това кранче се въртне.

Нито Външно, нито която и да било държавна институция няма да бъде лишена от приходите, получавани от „услуги“, които извършват на населението. Затова, когато Външно прекрати да дава индулгенции на агенциите за преводи, ще се появят други богопомазани, които доста солено ще таксуват гражданите за всеки документ, издаден в превод на един или повече чужди езици.

Именно издаването на документи на чужди езици е камъчето, което ще преобърне колата на агенциите. Към тези документи, разбира се, не спадат само такива, които се „легаллизират“ от Външно. И други министерства подготвят, а дори са започнали да издават документи на чужди езици.

На първо място това са дипломите, издавани от висшите учебни заведения, които представляват доста голяма част от документите, на които се правят официални преводи. Постепенното изместване на българоезичните дипломи от двуезични или такива, издадени на

най-широко използваните чужди езици, ще намали чувствително обема на официалните преводи и по този начин – приходите на агенциите. Разбира се, все още ще се превеждат дипломи на хора, които са се дипломирали преди ерата на чуждоезичните дипломи, но те постепенно ще намалеят, както с остаряването, така и с изселването от България на притежателите на българоезични дипломи. Освен това, притокът на български младежи, които са се дипломирали в чужбина, също ще намалее, понеже младите все повече биват отблъсквани от държавата-мащеха.

И така, дипломите, издавани на чужди езици, ще наложат една нова тенденция в дейността на агенциите. За да компенсират загубите от намаляване броя на дипломите за превод, те все по-яростно ще се рекламират като агенции... за легализации! (Разбирайте: куриерски услуги). Но и този апетитен пай постепенно намалява. България е вече член на международна конвенция за издаване на извлечения от актове за гражданско състояние. В информация за тази конвенция, публикувана на сайта на Министерството на регионалното развитие и благоустройството, се казва: „Многоезичните извлечения от актовете за гражданско състояние, издадени от една държава-членка по Конвенцията се признават и имат пряко действие на територията на останалите страни-членки (без необходимост от легализация или друга подобна формалност), което от

своя страна води до значително спестяване на време и средства за гражданите.“

Забележете: „без необходимост от легализация или друга подобна формалност“! Тази конвенция направо е убиец на агенции! Представете си колко от документите за преводи изведнъж ще станат само далечен спомен, от който собственици и мениджъри на агенции ще въздъхват тежко и тъжно и с горчивина ще шепнат: „Ех, актчета за раждане, къде сте?“

Но не само актовете за раждане и други документи за гражданско състояние ще се отлеят от агенциите за преводи. Постепенно в Европейския съюз голяма част от документите, издавани от държавни и общински учреждения, ще започнат да се издават и на други езици и нуждата от превод и „легализация“ на тези документи ще отпадне.

В един доста тежък за агенциите момент, когато те обърнат към Външно зор, пълен с надежда и упование, то ще ги срита като улични псета и ще им викне: „Циба! Няма вече индулгенции за вас!“

Този ден, макар и неизвестно кога, рано или късно ще дойде. Той чука на вратата, макар и слабо, но се чува все по-ясно и всеки момент лекото почукване ще се превърне в думкане.

38. Надомни преводачи

Голяма част от преводачите, които не ходят на някаква работа, напълно естествено, работят в дома си. Най-вероятно много малка част от тях са регистрирани на свободна практика. Някои от надомните преводачи са си регистрирали фирми, а други просто превеждат само „за“ агенции и не са се регистрирали никъде, без да споменаваме „регистрацията“ им във Външно, под формата на име от списъка на една или повече агенции за преводи.

Повечето надомни преводачи работят „за“ или „към“ агенции за преводи, като залагат имената и подписите си срещу обещания за работа. Понеже, както на всички е известно, няма агенция (с малки изключения), която да наема преводачи на трудов договор с осигуровки и отпуски, надомните преводачи са лъгани или се самозалъгват, че са „наети“ от агенциите, че агенциите са техни „работодатели“, дори, едва ли не, техни благодетели, защото им осигурявали били работа!

Въпросът за осигуряването на работата и това кой е възложителят, вече съм го разглеждал в предишните глави, но и тук ще спомена, че агенциите не осигуряват работа на преводачите, както и че те не са работодатели на преводачите. Агенциите са просто посредници, чиято основна дейност е посредническа, а не преводаческа. Те обаче лъжат клиентите,

че сами извършват преводите, със собствени ресурси, т. е. личен състав от назначени на трудов договор преводачи. Ако само заставаха между преводачите и клиентите с обещание да свържат двете страни срещу комисионна, щеше да е обикновено посредничество, но те не позволяват достъп до преводачите, крият имената им, ограбват труда им и си приписват заслугите по извършване на преводите. Агенциите строго следят никой да не научи кои са преводачите „им“ по напълно разбираеми причини. „Техните“ преводачи нито са висококвалифицирани, нито опитни.

Никой от споменаваните досега типове преводачи, с изключение на наистина назначените на трудов договор в някои агенции за преводи, не е в трудови отношения с агенциите, а онези преводачи, които имат някакъв „граждански“ договор (погрешно смятан за трудов, но всъщност наистина е прикрит трудов), най-вероятно са сравнително малко на брой. Т. е. преобладаващото мнозинство от преводачите, фигуриращи като имена в списъците на агенциите за преводи, не са обвързани по никакъв начин с агенциите, освен чрез наркотичната зависимост от очакваната от агенциите „работата“.

Тези работозависими преводачи, както и всички зависими от нещо лица, са най-лесно манипулируемите „работници“ на света. Съвсем ясно е, че човек, който е лишен от защитата на кодекса на труда, трудовото зако-

нодателство изобщо, конституцията и хуманното общество, лесно може да стане зависим от голите обещания на лъжероботодатели, каквито са агенциите за преводи.

Опитите на управниците да накарат фирми от сорта на агенциите да наемат на временен трудов договор хората, за които досега не са плащали осигуровки и данъци, може би ще се окажат фойерверки, защото изобретателните агенции ще му намерят колая. Те и сега имат сигурна вратичка – ако преводачът няма регистрирана фирма, агенциите ще го принудят да си регистрира и след това да им издава фактури за получените хонорари, за да не каже някой, че използват прикрити трудови договори. Този подход се използва от доста години. Само че има един малък недостатък.

Агенциите и всички останали фирми за преводи са конкуренти на хоризонтално ниво, тъй като тяхната вписана в търговския регистър основна дейност е една и съща – преводаческа, независимо, дали имат вписани още 10, 15 или 1000 дейности. Друг въпрос е, че агенциите не извършват основната си дейност, защото реално нямат ресурси за това.

И така, стотици конкуренти използват взаимно услугите си. Едни агенции предлагат услуги на други агенции. „Техните“ надомни преводачи също могат да бъдат фирми с преводаческа дейност. Тези кръстосани услуги превръщат отношенията между агенциите и фирмите за преводи в едно огромно нерегистри-

рано обединение от фирми с еднаква дейност.

Няма сила, която да накара агенциите, сгущени под топлото крило на Външно, да излязат на светло и да назначат преводачите от списъците си на трудов договор или да признаят, че са посредници и да започнат да свързват клиентите с преводачите.

Затова самото съществуване на агенциите от сегашния тип, които лъжат клиентите, че извършват преводите им със собствени ресурси, ще остане като сериозна пречка пред свободната конкуренция в преводаческия бизнес.

А докато управниците негласно признават върховенството на „правилника“ в уреждането на преводаческия бизнес, нещата трудно ще се оправят. С подкрепата на властта и „правилника“ агенциите поддържат високото си самочувствие на „лицензирани“, едва ли не богоизбрани. Прилагането на незаконния „правилник“ ги насърчава да не спазват останалите закони. Пък и примерът на управниците е ярък и „достоеен“ за подражание. Те имитират промени и обещаваат уреждане на преводаческата дейност, като години наред умуват в разни „работни групи“ и комисии.

А пък докато управниците се наумуват, надомните преводачи ще си останат зависими от обещанията на агенциите и трудовият им стаж ще е замръзнал на нивото от преди години, защото никой не ги е осигурявал.

39. Заклет преводач или невменяем преводач?

Години наред у нас не може да се уреди статутът на т. нар. „заклети преводачи“. Не е необходимо да се обяснява надълго и нашироко какво се има предвид под „заклет преводач“. Тази тема е разглеждана на много места и под различен ъгъл или от различна гледна точка. Но за заклетите преводачи е най-важно това, че с подписа си под официалния превод поемат лична отговорност за верността на превода съгласно чл. 290 от наказателния кодекс у нас или някаква друга разпоредба в другите страни.

В много страни заклетите преводачи потвърждават своя подпис чрез поставяне на личен печат, в други – се подписват пред нотариус. У нас обаче се наблюдава уникален вариант на потвърждаване на подписа на заклетия преводач. Печатът, с който се потвърждава подписът на преводача, не е негов, а на някоя агенция за преводи! В над 90% от случаите заклетият преводач не е служител на тази агенция. А поне в над 50% от случаите преводачът не се е подписал при поставяне на печата на агенцията. Често заклетите преводачи се подписват предварително на чисти листи или на листи с логото на агенцията (бланки на агенцията). В други случаи офис мениджърите подписват преводачите, което може да бъде или

под формата на чиста фалшификация на подписа, или като полагане на собствен подпис, без указване, че подписващият е упълномощен от преводача. Друг въпрос е, че заклетият преводач не може да упълномощи когото и да било да се подпише под негов превод вместо него, защото подписът е свързан с поемане на лична наказателна отговорност.

Собствениците и мениджърите на агенции у нас съвсем откровено защитават предварителното поставяне на подпис от преводач на бял лист или на бланка на агенцията. И това било, забележете, от загриженост за преводача! Преводачът, казват те, е много ангажиран и не може да се разкарва до офиса на агенцията, просто за да се подпише под превод, който е направил и е изпратил до агенцията по имейл. Те обаче не уточняват, че в голям процент от случаите проблемът е, че преводачите не живеят в същото населено място, където е офисът на агенцията. А в не малък процент случаи, преводачите не знаят, че са направили превода! Т. е. някой друг го прави, а се използва подпис на заклет преводач, неподозиращ това. Към този трик агенциите прибегват по различни причини. Най-вероятната е, че заклетите преводачи обикновено са висококвалифицирани и „скъпи“, а агенциите предпочитат да си намерят неквалифициран и „евтин“ преводач, за да си гарантират по-висока комисионна и по-голяма печалба.

Всички тези отявлени нарушения на за-

коните са възможни единствено с подкрепата на ВЪНШНО. Не години, а десетилетия наред ВЪНШНО се уповава на привидния си „правилник“, за да осигурява непресъхващ поток от такси за държавната хазна, от която се облажават и служителите на ВЪНШНО. Таксите, свързани с преводи обаче в по-голямата част от случаите са неприложими, понеже отдавна служителите на ВЪНШНО не превеждат. Тогава остават таксите за заверка на подписа на преводача. Те обаче от много години са отменени, защото законодателят, макар и с половин уста, е признал, че заверката на подписа на преводача - при това неприсъствена - е незаконосъобразна и за нея не може да се събира такса. Това означава, че с отмяната на таксата за заверка на подписа на преводача във ВЪНШНО, законодателите на практика са признали, че ВЪНШНО няма право да заверява подписите на заклетите преводачи.

И това е наистина едно от най-важните признания на управниците, че ограбването на потребителите на официални преводи чрез събиране на такса за заверка на подписите на преводачите от цялата страна, е незаконно. Разбира се, ВЪНШНО не се е трогнало от това, а продължава да насърчава агенциите за преводи да му пращат официални преводи за „заверка“. Това поведение на управниците е, меко казано, надменно. То всъщност е цинично. Иска да покаже на хората, че законите могат и да не се спазват от държавните институции. Това се

внушава непрекъснато по някакъв начин и чрез действията на зависимите от Външно агенции за преводи. Те също нямат никакво право да потвърждават с печатите си подписа на заклетия преводач, но десетилетия наред го правят. Така те най-малкото нарушават закона за нотариусите и нотариалната дейност, който определя кои лица могат да заверяват подписи. Сред тези лица в никакъв случай не са собствениците или мениджърите на агенции за преводи.

Заклетите преводачи често дори и не подозират, че са станали жертва на измамата на агенциите, които тайно използват подписите им, или неволни съучастници в документни престъпления чрез предоставяне на цели купчини с подписани от тях бели листи или празни бланки на агенции, като са осигурили възможност на агенциите безпрепятствено да използват подписите им под всякакви преводи, а и, не дай си боже, документи, след като съответният текст бъде отпечатан в празното пространство над подписа.

Неведнъж съм си задавал въпроса: какво пречи заклетият преводач сам да потвърди подписа си? Аз, например, мога да направя това, като поставя печата на собствената си фирма по същия начин, по който потвърждавам подписа си под документи като фактури, декларации и др. Защо обаче държавните учредения не признават подписа ми под преводите, които правя аз самият? Не съм доста-

тъчно квалифициран ли? Дипломата ми от Софийския университет нищо не означава ли? Имам 35-годишен опит. Не е ли достатъчен? Не на последно място, съществува и член 290 от Наказателния кодекс, според който поемам лична отговорност за верността на превода, извършен от мен. На практика излиза, че ми е отнета възможността да поемам лична отговорност!

Кога на човек се отнема възможността да поема лична отговорност за действията си? Само когато е невменяем и поставен под запрещение! Тогава го освобождават от поемане на лична отговорност за действията, които е извършил. Но невменяемостта се доказва от специалисти психиатри. Явно най-великите психиатри у нас в това отношение са служителите на Външно и собствениците на агенции. Те отнемат не просто възможността, а задължението(!) на много преводачи в България да поемат лична отговорност за преводите си. Те ги поставят под запрещение като опасно луди и се подхилкват цинично, че „Да си преводач е диагноза!“

40. Унищожителна критика „до дупка“

Използването на езика е най-важната дейност в човешкото общество, която обхваща абсолютно всеки миг от живота на хората. За съжаление малко от нас обръщат внимание на този факт. Може да се каже, че над 90% от хората не съзнават, че използват език или че използването на езика е важна дейност. Нещо повече, мнозинството от хората смятат, че използването на езика е нещо съвсем маловажно, тъй като всеки говори родния си език от малък и няма сериозни затруднения при използването му (проблемите с проговарянето и използването на езика при някои хора са друг въпрос). Всъщност ежедневно и повсеместно използване на езика в човешкото общуване е нещо толкова естествено, че обикновено остава незабележимо за онези, които извършват тази дейност. Това обаче спомага за омаловажаването на значението на езика. Масово има пренебрежително отношение към езика, което се е отразило в огромното количество езикови промени в историята на всички езици.

В съвременността сме свидетели на все по-засилено нихилистично отношение към всички елементи на езика: произношение, лексика, морфология, синтаксис, стил. Немарливото произношение се налага като норма, обедняването на речника чрез все по-честа забрана на думи поради „политическа корект-

ност“ става все по-драстично, „забравянето“ на важни граматични и правописни правила е все по-често явление дори сред хора, които си служат с езика професионално, а неправилният синтаксис придобива епидемични размери и застрашава нормалното използване на езика за безпрепятствена комуникация между хората.

На този антиутопичен фон преводачите, които са най-естественото звено в комуникацията между различни народи и култури, се сблъскват с неимоверни трудности, застрашаващи съществуването на професията преводач. Динамичното развитие на съвременните езици, което все повече зависи от извънезикови фактори, поставя пред сериозно изпитание както говорителите на всеки език, така и преводачите. Грубото вмешателство на политиците в естествените човешки езици е една от формите на грубо вмешателство в интимния свят на хората. Налагането на безсмислени клишета и оксиморони във всекидневния език придобива гротескови очертания.

Обикновено преводачите са хора с голяма обща култура, не само с висока езикова квалификация. Повечето от тях са и изключително интелигентни, имат собствено мнение и автономно мислене. Това са хора, които са осъзнали значението на езиците за съществуването на човечеството. Може би затова обаче са станали трън в очите на политиците. Особено в слаборазвити държави като нашата. Тук

поголовното „избиване“ на преводачи е станало любим спорт както на агенциите за преводи, така и на чиновниците от всички нива на властта.

Най-лесният начин за „избиване“ на преводачи е унищожителна критика „до дупка“. Изобщо не е трудно да се намери кусур на всеки, ама на всеки превод. Дори най-идеалният превод може да бъде подложен на унищожителна критика. Търси се „под вола теле“ и щом трябва, се намира. За това помага и самият нещастен език, който е имал неблагодарумието да се обогатява с безброй синоними. Споменах, че дори и термините са започнали да стават многозначни и да си осигуряват поне по няколко синонима. Объркващи са и правописните правила, които доста често се сменят от скучаещите в БАН учени глави. Така че критикарите дерзаят. Дори подемат невиджани кампании за очерняне на преводачите. Такава кампания беше измамата с т. нар. „нови изисквания“, наложени с митологичната заповед на един бивш външен министър.

А тази „заповед“ беше стъпила върху още по-митична докладна записка, в която нагледно се размахваше пръст срещу „лошите“ преводачи, станали причина за „наличие на много оплаквания за некачествени преводи, отправени директно към Министерството, както и [...] заведени съдебни дела за некачествени преводи, произвели тежки последици върху правните и имуществени интереси на

ползвателите на преводите“.

Натискът срещу преводачите чрез унищожителна критика е доста ефикасен и удря с един куршум два заека. Първо принуждава много културни и чувствителни преводачи да напуснат преводаческото поприще или да преминат в анонимна нелегалност. Второ, безброй неквалифицирани „преводачи“ заместват отеглилите се специалисти и по този начин подкрепят финансово агенциите за преводи. Същевременно, тези евтини „преводачи“ са по-ниски от тревата, не смеят да се обадят, дори агенциите да извършват срещу тях огромни несправедливости. Те знаят, че всеки, дори и неспециалист, лесно може да открие безброй „нередности“ в техните преводи и да ги подложи на унищожителна критика. Затова се снишават. Никой не иска да си има неприятности.

41. „Лицензирани“ агенции, преводачи и... преводи

Много хора не разбират какво означава да си „лицензиран“. Но на повечето „лицензиран“ им звучи някак си авторитетно, те си мислят, че всеки, който е лицензиран, е едва ли не „гъст“ с управниците и има повече права от нас, простосмъртните. А у нас да имаш повече права от другите е станало нещо като наша, родна „американска мечта“, само че с много по-гротескови очертания. У нас, всъщност, придобиването на повече права обикновено става чрез узурпиране, присвояване и мамене, но също и чрез „заработване“ на права по начини, които са под човешкото достойнство.

Тъй като според конституцията нашата икономика „се основава на свободната стопанска инициатива“, а „законът създава и гарантира на всички граждани и юридически лица еднакви правни условия за стопанска дейност“, това да придобиеш по-големи права от другите при извършване на стопанска дейност звучи в пълно противоречие с тези твърдения. Разбира се, има дейности, при които държавата си е наложила монопол, често без никаква видима причина или обосновка, явно заради икономически интереси, но тези дейности са определени както от конституцията, така и от специален закон за ограничаване на административното регулиране и административния контрол

върху стопанската дейност. Последният изрично посочва само за кои стопански дейности може да се установява лицензионен режим и затова съвсем категорично може да се каже, че нито един вид преводи от и на чужди езици не попада в такъв режим.

А все пак, възможно ли е да има и друг начин за „лицензиране“, без той да е регламентиран със закон? Не, не е възможно, но е възможно масово да се злоупотребява с невежеството на хората и да се твърди, че за някоя стопанска дейност има лицензионен режим. Такава дейност, за лош късмет на преводачите, се оказва преводаческата дейност. Но никъде, в нито един закон, наредба или правилник (включително и в прословутия „правилник“ на Външно) изобщо не се и намеква дори за съществуване на лицензионен режим за преводаческата дейност. Нещо повече, такъв намек няма и за дейността по извършване на официални преводи! Следователно, извършването на всички видове преводи е напълно законно без „лиценз“, който така и така няма от кого и въз основа на какво да бъде издаден.

Още преди около три години се опитах да получа от Външно потвърждение, че това е така, но и до ден днешен нямам отговор в този смисъл. Външно упорито поддържа мита за „оторизацията“, която било давало на агенциите (чрез привидните „договори“), за да „извършват“ официални преводи. А самите агенции са нарекли това извращение със закона „ли-

ценз“.

Години наред някои по-будни преводачи се опитват да разобличат лъжата на агенциите, които наричат както себе си, така и „своите“ преводачи „лицензирани“. Дори някои агенции се самозабравят и стигат дотам, че наричат „лицензирани“ дори преводите, минали през тях!

Някои от изказванията на преводачи, негодувачи от твърденията, че агенциите били лицензирани, все пак са оцелели, независимо от драконовската цензура, наложена в така наречените „преводачески“ форуми. Ето два цитата от началото на 2007 година:

„И стига с тези лицензи! Не разбрахте ли, че в България никой не раздава лицензи нито за преводи, нито за преводачи, нито за агенции.“

„А от тези измислени лицензи вече ми се повръща. Де що видиш реклама на бюрце или агенция за преводи – всичките все лицензирани от МВнР, че и преводачите им барабар с тях.“

Горните цитати са от дискусии, провели се цели пет години преди „фаталната“ 2012. От тях става съвсем ясно, че лъжливата реклама на агенциите за преводи не е от вчера. Години наред е процъфтявала лъжата, покровителствана от най-високо ниво. Благодарение на тази лъжа днес всеки потенциален клиент на преводач пита: „Вие лицензирани ли сте?“

„Какво означава „лицензирани“?“ – пи-

там аз на свой ред, когато ми зададат такъв въпрос. „Амии...“ – запъва се клиентът. Не знае. Просто мозъкът му е промит чрез непрекъснато втълпяване от реклами, че агенциите били „лицензирани“, че преводачите, за да могат да превеждат, също трябвало да са „лицензирани“ и че преводите, които клиентите получават, не можело да не са „лицензирани“!

Щетите, които са нанесени на свободната стопанска инициатива от лъжите на агенциите, са неимоверно големи. Те трудно биха могли да се измерят, защото са пуснали злокачествени разсейки сред цялото общество. Много малко хора, пренебрежимо малък брой, знаят със сигурност, че за преводаческата дейност няма установен лицензионен режим, че не съществуват нито „лицензирани“ агенции за преводи, нито „лицензирани“ преводачи, нито „лицензирани“ преводи. Още по-малък е броят на онези, които разбират, че рекламните на агенциите, съдържащи всякакви комбинации с прилагателното „лицензиран“, са подвеждащи и лъжливи, предназначени да примамат клиентите. А и да ги измамат.

42. Конкуренция „а ла агенция“

Някога, по соц време, ни учеха, че съревнованието е благородно, а конкуренцията е жестока, както е жестоко и капиталистическото общество, в което човек за човека е вълк. Не че е дошло време да ревизираме схващанията си за капитализма и конкуренцията, но все пак, има някои очевидни различия между онова, в което вярваме, и онова, което виждаме. Вярата в справедливата свободна конкуренция, която е двигател на икономиката, разбира се, се оказва наивна.

Когато в началото на 1990-те години останях без работа и защита все още не бях прогледнал, за да видя, че наистина между благородно съревнование и свободна конкуренция има съществена разлика. Постепенно започнах да осъзнавам тази разлика и да разбирам, че тя не е просто разлика в синонимите на едно и също понятие.

Думата „съревнование“ води началото си от древния глагол „ревновати“, който е в тясна връзка с отглаголното съществително „ръвение“ в смисъл на „ревност, усърдие“. В съвременните южнославянски езици, например, има глагол „rvati se“, който е със смисъл „боря се, бия се“. И думата „конкуренция“ произлиза от глагол, едно от значенията на който е подобно – „concurro“ – „сражавам се“.

Следователно и съревнованието, и кон-

куренцията означават битка. Тогава как да приемем, че съревнованието може да бъде благородно, а конкуренцията – свободна, ако и при едното, и при другото има насилие? Все пак, езикът търпи какво ли не, затова насилието ще съжителства мирно със смисъла, който се опитваме да вложим в тези думи. Човешкото общество минава през различни етапи на развитие. Общоприето схващане е, че всеки следващ етап би трябвало да е по-висш не само в технологично, но и в морално отношение. А от морална гледна точка и съревнованието, и конкуренцията не трябва да включват или подразбират насилие.

Съревнованието е всъщност състезание, а състезанието от хилядолетия не включва насилие. Всички знаем, че по времето на Олимпийските игри в древността са прекратявани войни и сражения. В състезанието наистина има нещо благородно и ненасилническо като замисъл и затова не трябва да смесваме съвременния комерсиализиран и все по-жесток спорт с олимпийската идея.

Конкуренцията между търговците е съществувала от древността. По принцип тя е подобна на съревнованието, защото нормалната конкуренция не включва в себе си насилие под каквато и да е форма. Нямам предвид само физическо, открито насилие. Към насилието може да се причисли и психологическото въздействие под форма на заплахи, заблуди, измами и т. н.

За съжаление, както в съвременния спорт състезателното начало е все по-опорочено от комерсиализация и насилие, така и идеята за свободната конкуренция става все по-утопична.

И понеже разглеждам един конкретен случай – конкуренцията между всички, които предоставят преводи на пазара, ще разгледам именно модела, който се е наложил през последните двадесет и пет години. В свои статии съм обсъждал законовите очертания на тази конкуренция, затова тук няма да се спирам на въпроса от правна гледна точка.

Конкуренция може да съществува между преводачи от/на едни и същи езици в едни и същи области на превода. Не може обаче да съществува конкуренция между агенция, обещаваща преводи от/на „всички“ езици, от една страна, и конкретен преводач, който прави преводи от/на конкретни езици, евентуално в конкретна област, от друга страна. Мога ли аз да се конкурирам с цяла армия? И макар че в случая става дума за някакъв имагинерен списък на преводачи, сред които дори може и да не съществува име на преводач от/на езиците, по които съм специалист, аз съм поставен в изключително неравностойно положение. Според закона обаче агенциите с легионите си от „свои“ преводачи са мои конкуренти!

Добре, конкуренти са ми, но къде е свободната конкуренция, в която трябва да участвам? Само злонамерен човек би могъл да каже,

че тук няма проблем и че всеки е свободен да постъпва, както сметне за добре.

Тук действително има проблем.

Агенциите си правят списъци с преводачи и „превеждат“ от/на „всички“ езици. Аз нямам списък с преводачи и превеждам само от/на езиците, по които съм специалист. Агенциите крият, че са посредници и се представят като изпълнители на преводите. Аз съм прекият изпълнител на всяка поръчка от клиенти. Агенциите, нещо повече, злоупотребяват с връзките си с държавата и се хвалят, че били „лицензирани“. Аз нямам „лиценз“, знам, че не съществува такъв за преводаческа дейност и не лъжа клиентите си. Агенциите слугуват на Външно и му „снасят“ преводи за „заверка“ на подписа на преводача (неприсъствена, т. е. незаконна). Аз нямам нищо общо с Външно и не се занимавам с „куриерска“ дейност. Или общо, аз съм преводач, а агенциите – просто посредници. И как един преводач да се конкурира с посредници? Преводаческата дейност не е посредническа и посредническата – не е преводаческа. Всъщност посредниците отнемат клиентите и работата ми, лишават ме от приходи и препитание, извършват насилие над мен, макар и неявно.

Конкуренцията „а ла агенция“, сиреч „по агенцийному“, е всъщност засмукване на потенциалните клиенти на преводачите чрез създаване на мощен вакуум – с лъжи, измами, шантаж и прикрито насилие. Тази „конку-

ренция“ няма нищо общо с добрите нрави (морала) и добрите търговски практики, а още по-малко – с благородното съревнование между интелигентни същества.

43. „Свободни“ форуми на „преводачи“

Съвременните медии отдавна коренно са променили значението на понятието „медии“. Те се публикуват и в Интернет и имат обратна връзка с аудиторията си. Повечето вестници и телевизионни канали, присъстващи и в Интернет, дават свободен достъп на читатели и зрители да изказват мнения, например, във връзка с дадена новина. Това са т. нар. „свободни“ форуми, макар че за достъп до някои от тях се изисква елементарна регистрация – име и имейл адрес. Такива форуми са създадени и отделно от медиите, на „независими“ сайтове. Всъщност тези сайтове са също своеобразни медии, защото служат за обмен на информация между потребителите си. На няколко такива сайта има и форуми, съдържащи в името си думата „преводач“ или нейни производни.

Но дали тези форуми наистина са свободни и са на преводачи? Лично аз не съм писал в нито един от тях, но съм ги следял и впечатленията ми са точно обратните. Възможно е да съм възприел съществуващата в тях ситуация погрешно, но, все пак, впечатленията ми са толкова силни, че не мога да не ги споделя.

Въпросните форуми се намират на сайтове, хоствани на сървъри, които са собственост на големи корпорации. Самите сайтове също са собственост или на тези корпорации, или на техни дъщерни фирми. Корпорациите

имат връзки с държавни или политически структури, което обуславя и поведението им. Напълно естествено е във форумите, намиращи се на техни сайтове, да не се толерират мнения, които са в противоречие с техните търговско-политически интереси. Затова те финансират (може би и с държавни, т. е. с наши, пари) групи от „участници“ в тези форуми, които контролират всяко изказано мнение. Някои от тези „участници“ са назначени за „модератори“ (разбирайте: цензори) и имат правата да изтриват всяко мнение, което не съответства на интересите на собствениците. Затова на такива форуми могат по-често да се срещнат мнения, пълни с цинизми, отколкото мнения по същество за важни проблеми. Разбира се, има и спокойни, разумни мнения, но те са рядкост, не защото онези, които пишат във форуми, са тъпи, а защото някой „модератор“ трие след тях.

От наблюдение на такива форуми стигнах до заключение, че през последните няколко години в тях се появяват все по-малко и все по-рядко истински преводачи. Темите, които се обсъждат, най-често са встрани от преводаческите проблеми или се поставят елементарни въпроси, по които всеки средно интелигентен човек, камо ли преводач, веднага ще се ориентира, като потърси информация в Интернет. Често някой от „участниците“ в тези форуми дори пита за значението на дума, която може да се намери и в най-краткия речник. По

този начин се имитира оживеност на форума. Разбира се, ако някой истински преводач се възмути от елементарните въпроси, които се обсъждат дни наред в тези форуми, веднага ще се намери някой от „дежурния персонал“, който ще го въвлече в безсмислен спор, понякога стигащ до скандал. „Дежурният персонал“, т. е. „участниците“ във форума, имат единствената задача да гонят всеки, който говори по същество. Ако той има здрави нерви и не се поддава на провокации, ще се появи някой „трол“, който ще бъде обявен за превъплъщение на неудобния форумец, и от „модератора“ ще бъде изискано да забрани достъпа му (да бъде „баннат“).

Такива случаи са нееднократни и зачестяват, докато дейността на форума не замре, защото всички преводачи, които го посещават, разбират, че в този форум няма място за въпросите, които ги вълнуват. Така например, въпросите, които вълнуват живо преводачите през последните няколко години, ако бъдат повдигнати в някой форум, или биват изтривани, или бързо измествани от нови теми по несъществени въпроси.

Тези форуми са обречени по различни причини. Първата е, че всъщност не са свободни, т. е. собствениците на сайтовете налагат цензура, като диктуват какво да се обсъжда и какви да бъдат изказванията. Друга причина е, че в тези форуми за преводачи се представят собственици на агенции, които обаче бързо се

издават с изказванията си и разгонват преводачите. Трета причина е появата на „социалните“ мрежи, в които се организират групи, заместващи и изместващи сегашните форуми. За съжаление обаче, и в редица такива групи, носещи имена, производни на „преводач“, няма преводачи, а само собственици на агенции. И макар част от тези собственици на агенции все още да са преводачи, те не защитават интересите на преводачите.

Има и други причини за разпадане на форумите. Те се крият в редица ограничения и табута, които спъват всеки, решил да изкаже някакво мнение. Някои от тези табута са направо смешни – забранява се използването на латиница, даването на линкове и представянето с истинско име!

Обаче и наследниците на форумите – затворените групи в социалните мрежи – също могат да бъдат застигнати от участието на форумите. Макар и да носят преводачески имена, те служат предимно за контакти между собственици на агенции с цел размяна на имена от списъци с преводачи. А самите преводачи, ако имат смелостта да изкажат мнение в своя защита, губят право на достъп до съответната група, чийто администратор, по правило, не е преводач.

И така, всички „свободни“ и несвободни форуми или групи, съдържащи в названието си думата „преводач“ или нейни производни, всъщност са в ръцете на посредници, а не на пре-

водачи. Дали тази тенденция ще се промени? Това зависи от самите преводачи. Все пак, от три години съществува (все още) едно място, което мога да нарека преводачески форум и това е форумът към петицията срещу новите изисквания. За три години той достигна петнадесет хиляди мнения, разположени на 600 страници, всяка от които се равнява поне на десет стандартни страници, т. е. над 6000 стандартни страници или 12 тома по 500 страници! Този преводачески форум е достоен за книгата на Гинес не само по обема си, но и по последователната защита на правата на преводачите, каквато липсва във всички останали „преводачески“ форуми.

44. „Преводачът превежда за Външно!“

Един от вариантите на заблудата „лицензиран преводач“ е преводач, който превежда „за Външно“. Тази заблуда също е тръгнала от агенциите за преводи и чрез нея те искат също да подведат или измамят клиентите, като им внушат, че „техните“ преводачи са изключително важни – те превеждат за Външно!

С тази заблуда се сблъсках преди няколко години. Обади ми се една особа, която се представи за „европейски адвокат по търговски марки“ и ми възложи да ѝ преведа лицензионен договор за предоставяне на лиценз за търговска марка. И преди била ползвала услугите ми и затова решила да възложи на мен превода. Направих превода преди изтичането на едноседмичния срок, който ми беше даден, и се обадох на въпросната особа, за да ѝ кажа, че съм направил превода, но че трябва да уточня названието на марката на съответния език, на който беше преведен договорът, понеже в българския вариант имаше израз, който не можах да открия по никакъв начин във връзка с тази марка на съответния език.

И тогава се започна. Особата ми заяви, че не може да каже, понеже не знаела този език. Аз я попитах няма ли връзка с отсрещната страна, след като е поела подготовката на договора. Тогава тя ми обясни, че има нейни колеги, с които контактувала. Като разбрах то-

ва, се зарадвах, защото има възможност да се уточни названието на марката на другия език. За съжаление въпросната особа отказа да помоли колегите си, понеже щели да ѝ откажат, тъй като марките били търговска тайна. По никакъв начин не можах да я убедя, че не става дума за никаква тайна, а просто за название. То беше ключово в договора и не беше редно да го напиша неправилно в буквален превод от български. Все пак, казах, че ще се опитам да направя всичко възможно, за да открия точното название на марката.

И наистина, след дълго и упорито проучване успях да се добера до националната база на марките и индустриалния дизайн на института по интелектуална собственост на съответната страна, където, за моя радост, най-после открих названието на търговската марка. Разбира се, то нямаше нищо общо с българския текст. Учудих се, откъде ли на въпросната особа е хрумнало названието на български. Нямаше как да разбере, защото, когато ѝ съобщих радостната новина по имейла, тя ми се обади и просто ми каза: „Намерих друг преводач, и на него възложих превода. А преводачът превежда за Външно и знае всичко!“

Въпросната особа не пожела да плати за едноседмичния ми труд, защото за нея най-важното е преводачът да не задава въпроси, преводачът трябва да знае всичко!

Предполагам, че на много преводачи им се е случило нещо подобно. Тази клиентка не

беше агенция, но поведението ѝ беше напълно идентично. Между другото, тя ми се хвалеше с колко собственички на агенции била се познавала, оплакваше ми се от „некадърни“ преводачи и накрая се опита да унижи преводаческото съсловие.

Този случай, макар и инцидентен в моята практика, беше много показателен за отношението към труда на преводача. У нас обаче митовите на Външно и агенциите допълнително усложняват ситуацията. Когато въпросната особа реши да ме накаже за това, че задавам „излишни“ въпроси, възложила превода на друг. И за да ми „натрие носа“, изрече великата мъдрост, че другият преводач „превежда за Външно“! По онова време и аз все още „превеждах за Външно“ (имах онзи фалшив „договор“), но предпочетох да не се хваля с това и да не влизам в ненужен спор.

Безумното отношение към преводачите е нещо, което има благоприятна почва, предполагавам, не само у нас. Да се изхожда от презумпцията, че преводачът е длъжен да знае всичко, е най-малкото несериозно. А да се смята, че преводачът не знае езика, щом задава въпроси за съществени неща, е най-малкото нелепо.

За съжаление, наблюдава се все по-задълбочаваща се интелектуална криза, която се отразява на съставянето на всякакъв вид текстове. Неадекватното използване на термини, неточното и неясно изразяване на безброй „ав-

тори“, чиито текстове след това биват давани за превод, водят до огромна лавина от недоразумения. А „добрите“ преводачи, които не дават „излишни“ въпроси, измислят „там нещо“ и превеждат всичко, както намерят за добре.

Проблемът обаче е, че след това, ако бъде открит лош превод, преводачите биват очерняни като цяло. Както постъпи и Външно преди три години. Никой не се замисля, че преводът е високоинтелектуален труд и изисква неимоверни усилия. И че много често от преводачите се изисква или очаква да превеждат непреводими неща.

А за да има истински добър и верен превод е необходима обратна връзка, комуникация между преводач и клиент. Необходимо е разбиране и сътрудничество от страна на клиента, защото често той е единственият, който може да даде необходимата информация на преводача, особено по отношение на терминологията, пък и други ключови елементи от преведения текст.

Но връзката между преводач и клиент в повечето случаи е прекъсната и за това основна вина носят агенциите за преводи. В стремежа си да укроят от клиентите истината, че преводачите, които използват, всъщност не са техни, а често не са и квалифицирани, агенциите не допускат осъществяване на директен контакт между преводач и клиент. По този начин още повече се намалява възможността за

извършване на истински добри и верни пре-
води.

45. „Юридически превод по 7 лв.“

Неотдавна, една сутрин ни се обади наша позната, която търсеше преводач да преведе за нейна приятелка няколко десетки страници юридически текст. Въпросната приятелка готвела дисертация. Когато нашата позната разбра, че с отстъпката за нея цената ни е десет лева на страница, тя изненадано възкликна: „Ама как така! Тя може да плати най-много по седем лева на страница“.

Това отношение към труда на преводача е ежедневие. Стотици, хиляди, а може би десетки хиляди преводачи у нас и по света всеки ден, всеки час се сблъскват с нещо, което според мен е срам за човечеството, носещо името „Sapiens“. Умът, високоразвитата мисловна дейност, интелектуалният труд – всичко това масово се оценява за дребни монети, по-ниско от труда и на най-неквалифицираните работници.

Каква е причината? Този въпрос, предполагам, са си го задавали много преводачи. Признавам, че отговорът някак си ми убягва. Как може една толкова важна професия, каквато е преводаческата, да бъде толкова ниско платена? Разбира се, това явление се наблюдава предимно в по-слабо развитите страни, но нашата в това отношение е на дъното. Напоследък и преводачи от чужбина, които са получавали многократно по-високи хонорари от

българските, все по-често се оплакват, че в техните страни цените на преводите драстично падат. Как е възможно това?

Разбираме, че след всеки зададен въпрос на тази тема възниква следващ и следващ. Това ни насочва към изключителната сложност на проблема. А може да ни наведе и на мисълта, че няма само един-единствен отговор.

Трудът на преводача, оценяван на страница или на час, трябва да бъде достатъчно заплатен, за да може даденият преводач да покрие различни свои нужди. Това означава и че преводачът трябва да има достатъчно работа, за извършването на която да има реални физически възможности. А за да приемем, че даден преводач има достатъчно работа и физически възможности за извършването ѝ, трябва да се съобразим с различни фактори, най-вече с наличието на достатъчно потенциални възложители на преводи за дадения преводач, конкуренцията, рекламата и т. н. Освен това, трябва да отчитаме и необходимото време за извършване на проучване във връзка с превода, което често не се взема предвид не само от възложителите, но и от самите преводачи. За да можем да се съобразим обаче с всички тези фактори, ние трябва да ги проучим подробно, което на практика е невъзможно да се осъществи напълно. Затова можем да приемем примерни критерии, въз основа на които да направим също така примерна преценка, въз основа на която да определим и цената на труда на прево-

дача.

Ако работното време е осем часа на ден, приемам за реално, че за това време могат да се преведат средно пет стандартни страници, а запознаването с материала за превод, проучването му и други допълнителни дейности, като търсенето на терминология, на допълнителни материали и т. н., могат да отнемат и повече от три часа на ден. Това би означавало, че един преводач може да преведе при нормални условия около сто стандартни страници за един месец. Ако приемем, че цената на една страница превод е средно десет лева, то преводачът, при изцяло изпълнен план от сто страници, би получил хиляда лева за този месец. От тези хиляда лева обаче трябва да се приспаднат редица удръжки (като осигуровки и данъци) и присъщи за дейността разходи (като разходи за комуникации и консумативи), които могат да бъдат около половината. С останалите петстотин лева преводачът трябва да покрие вече своите нужди. На първо място, това са нуждите от храна, облекло и енергия за битови нужди. Обаче има и допълнителни нужди, които често са свързани с професионалното усъвършенстване на преводача (помагала като речници, справочници и др.), културните му нужди, почивката и т. н.

Всеки, който има представа от жизнения стандарт у нас, ще се съгласи, че петстотин лева на месец не са достатъчни за нормално съществуване. Освен това, тези петстотин лева

рязко биха намалели през зимните месеци, когато сметките за отопление скачат неимоверно. Затова, примерните стойности, които приемам, показват, че ако един преводач има сто страници превод на месец и чист приход от петстотин лева, той би живял на ръба на мизерията.

А тези стойности могат и да се окажат завишени. Тогава разбираме, че професията преводач става изключително непривлекателна. Един адвокат, например, за една страница писмена консултация може да ви поиска 100, 200, че и 500 лева! И то за текст, написан на родния му език. А овладяването на чужд език изисква не по-малко усилия от овладяването на законите. Езикът не е само речник от петдесет или сто хиляди думи. Той не е и граматика, която да се научи наизуст. Езикът е като живо същество. Той трябва да бъде опознат многостранно и дълбоко. И въпреки това, той може да поднесе големи изненади. Всеки носител на език всъщност говори свой собствен език. Тази комбинация от милиони индивидуални езици съставя общия език. Никой жив човек не е в състояние да обхване това многообразие с такава лекота, че да превежда толкова ефективно на ниска цена и да си осигурява достатъчно добър приход, достатъчен за нормалното му съществуване.

Това означава, че цената на превода, която получава преводачът, поне у нас, е доста под реалната минимална цена на превода.

Основната причина за подбиването на цената на превода, омаловажаването на труда на преводача и унищожаването на професионалните преводачи вече съм споменавал нееднократно: агенциите за преводи.

46. „Преводачът е негърът на света“

Тази идея заимствах от един постинг във форума към петицията. Някой питаше, дали сме писали до комисията за защита от дискриминация. Получи анонимен отговор (от Рени беше): „К'во да им пишем? Че преводачът е негърът на света ли?“ и линк към песента на Джон Ленън „Жената е негърът на света“ с предложение в текста на песента да се замести думата „жена“ с думата „преводач“.

Друг написа, също анонимно (аз бях), че е заместил думата „жена“ с думата „преводач“, променил е първото лице на трето лице множествено число, в местоимението „те“ е вложил смисъл на „агенциите за преводи“, изменил е текста, за да го нагоди към ситуацията и ето какво е получил в свободен вид, без да се спазва стихотворната форма:

Преводачът е негърът на света, да, помисли за това и направи нещо по този въпрос!

Ако не иска да бъде роб, казват, че не ги обича, ако се държи естествено, казват, че бил надут. Докато го унижават, го обвиняват, че се прави на много важен!

Преводачът е негърът на света, да, ако не ми вярваш, погледни този до теб. Преводачът е роб на роба, да, ако ми вярваш, надигни глас за това!

Карат го да им прави преводи за жълти

стотинки, а след това го зарязват, защото бил остарял, защото цената му била безумно висока, за да бъде „техен“ преводач!

Да, сега преводачът е негърът на света, ако не ми вярваш, погледни този до теб. Преводачът е роб на роба, да, ако ми вярваш, най-добре надигни глас за това!

Те го обиждат всеки ден, а говорят, че няма кураж или самочувствие. Когато е млад, те убиват желанието му да бъде свободен. Той става напълно безличен, но ти, все пак, надигни глас за това!

Благодарение на Джон Ленън и Йоко Оно можем да погледнем от малко по-различен ъгъл към проблема с нашата професия. Механизмът на дискриминация е до болка същият. Така, както е дискриминиран негърът, както е дискриминирана жената, така бива дискриминиран и преводачът. Всеки преводач е изпитвал това отношение и добре разбира думите на песента, още повече, като се има предвид, че по-голямата част от преводачите в света днес са жени.

Всеки, който разбира, че „преводачът е негърът на света“, трябва да направи нещо по този въпрос. Всеки от нас трябва да се запита сам и да даде отговор пред съвестта си. Защото всеки от нас може да направи нещо, дори и малко, но нещо, което поне да накара други хора да се замислят и също да направят нещо по въпроса.

Истина е, че когато критикуваме агенциите, те казват, че ги мразим, защото не искаме да им бъдем роби. Неведнъж обаче съм казвал, че нямам нищо против агенциите, а против лъжите, които използват, на първо място, че са „преводачески“, т. е. че извършват преводаческа дейност и предлагат преводачески услуги. А истината е съвсем проста – те са посредници! Никакви преводи не правят и никакви преводачески услуги не предлагат. Единственото, което предлагат, е прикрито посредничество, а „техните“ преводачи са хванати в клопката на прикрити трудови договори, защото агенциите се държат с тях като със „свои“ работници (разбирайте: роби), но не сключват трудови договори с тях, за да не им плащат осигуровки и отпуски.

Ако преводачът отказва да превежда за жълти стотинки или не приема преводи за убийствено кратки срокове, собствениците на агенции го наричат „надут“, „много важен“, „взе нещо да си вири носа“. Те търсят начин да го унижат, било като откажат да му платят под предлог, че преводът му не бил добър, било като го карат да ходи в офисите им, за да си получи хонорара, за който им е изпратил фактура за плащане по банков път. Много от собствениците на агенции се мръщят, като чуят за плащане по банков път, въпреки че всяка съвременна банка има и виртуален клон, така че изобщо не е необходимо да излизат от офиса си. Те продължават да плащат „на ръка“ или с

пощенски записи, като си отбелязват на кого какво са платили в незаменимия си „халваджийски тефтер“.

Собствениците на агенции обичат само онзи преводач, който им прави преводи за жълти стотинки, но щом „поостарее“, т. е. щом понабере опит и поиска малко по-висок хонорар (с левче или две), го зарязват, защото цената му била безумно висока!

Да, „те го обиждат всеки ден, а говорят, че няма кураж или самочувствие. Когато е млад, те убиват желанието му да бъде свободен. Той става напълно безличен, но ти, все пак, надигни глас за това!“

47. Преводач или посредник?

Вече разгледах въпроса за преводачите-посредници, които са собственици на агенции, но продължават (все още) да превеждат. Върховният административен съд изкова и специален термин-оксиморон „фирми-преводачи“. При тях се наблюдава раздвоение между преводач и посредник или между посредник и преводач, все едно. Макар че е възможно един преводач да съвмести правенето на преводи с посредничеството, все пак остава открит въпросът: правилно ли е това?

Всички собственици на агенции, които са същевременно и преводачи, в един глас ще започнат да защитават положението си и да твърдят, че е напълно нормално един преводач да бъде и посредник. За съжаление, повечето от тях дори не схващат разликата между преводач и посредник. Не защото е трудно да се направи разлика между преводача и посредника. Ни най-малко. Съвсем ясно е, че онзи, който прави преводи, е преводач, а онзи, който взема материали за превод от клиенти и кара външни преводачи да правят преводите, е посредник. Посредникът не разполага със свои преводачи, но агенциите, въпреки това, твърдят, че външните преводачи, които използват, са „техни“.

Как се стигна до този парадокс?

В света се наблюдава засилваща се тен-

денция към превръщане на професията преводач в непрестижна, недоходоносна и безперспективна професия. Различни фактори са я докарали дотук. Но най-важният е неконтролираната експанзия на „преводачески“ агенции, които лъжат клиентите, че разполагат с висококвалифицирани преводачи, а в действителност използват хора, поназнайващи чужди езици. Те крият имената на преводачите „си“, защото клиентите биха изпаднали в ужас, ако научат кой всъщност им прави преводите. А тези „преводачи“ дори не са на агенциите, защото не са техни служители, т.е. не са назначени на трудов договор. Някои имат граждански договор, но този тип договор представлява свободно договаряне между две равноправни страни, възложител и изпълнител, т.е. той е съвсем различен от трудово-правните отношения между работодател и служител. Агенциите се възползват от незнанието на хората, които „кандидатстват“ за „работа“ при тях. Изискват им си-вита, провеждат им интервюта и изобщо се правят на много важни, все едно са работодатели. Но не са!

Броят на агенциите от този вид непрекъснато расте в световен мащаб. Вероятно вече са повече от броя на квалифицираните преводачи. Тези агенции се рекламират все по-агресивно, че разполагат с десетки, стотици, хиляди, вече дори десетки хиляди „техни“ преводачи. Изживяват се като шефове, господари, „хранители“ на преводачите, а всъщност пре-

водачите са онези, благодарение на които агенциите за преводи функционират.

Както двигателят не може да работи без гориво и организъмът не може да съществува без храна, така агенциите не могат без преводачи. Погрешното схващане, че преводачите не могат без агенции е равносилно на това да се твърди, че горивото не може да съществува без двигател и храната – без организъм. Всички ние знаем, че както горивото, така и храната се произвеждат, за да се използват с определена цел – за хранене на сложни системи и поддържане на тяхното функциониране. Но твърдението, че преводачите биват създавани, за да хранят агенциите и да поддържат тяхното функциониране не само е погрешно, то е нелогично и неморално.

Преводачите не са гориво за агенциите. Преводачите са разумни, дори нещо повече – високоинтелигентни същества, които имат самостоятелно съществуване, самостоятелно мислене и могат да извършват своята дейност напълно самостоятелно, без „помощта“ на посредници, които злоупотребяват с тях. Използването на преводачите с цел обогатяване е неморално. А агенциите правят именно това – те твърдят, че си „сътрудничат“ с преводачите, а в действителност ги принизяват до безлични, безименни механизми, произвеждащи преводи. Присвояват си труда им и лъжат клиентите, че те са извършили преводите със своите служители (своя екип).

Всъщност, ставаме свидетели на нещо, което е аналогия не толкова на двигателя, колкото на един опаразитен, самоунищожаваш се организъм.

Защото преводачите като цяло са един огромен организъм, който поддържа както контактите между различни нации, така и между отделни организации и хора от тези различни нации, те са един жив „преводачески Интернет“, който поддържа нормалното функциониране на международните контакти.

Опаразитяването и унищожаването отвътре на този организъм води до хаос в света и ако някой е осъзнал това и се възползва от него, то този някой не ни мисли доброто. Вавилонското стълпотворение ще бъде нищо в сравнение с разпада на „преводаческия Интернет“. Ще допуснат ли преводачите това?

Може и да го допуснат, ако не осъзнаят жизнената важност на своята професия.

Преводачите са необходими в абсолютно всички области на живота, много повече и много по-често от която и да е друга професия. Всъщност, преводачите са множество професии, защото съществуват многобройни езици, а и освен разнообразието от езици, съществува и разнообразие от области на специализация на преводачите. Всичко това идва да покаже, че професията преводач е жизнено важна и повсеместно необходима.

И защо тази професия е незащитена, след като е толкова важна и необходима? С ка-

кво е по-долу от професията на адвокатите, която „се осъществява в съответствие с принципите на независимост, изключителност, самоуправление, самоиздръжка, единство и взаимопомощ“? И защо да не бъде упражнявана под същите форми? „Форми, под които може да бъде упражнявана адвокатската професия – самостоятелно, в сдружение, възлагане по договор за сътрудничество с друг адвокат или сключване на договор за постоянна работа с друг адвокат или адвокатско дружество“. И накрая, защо да не важи и за нея основният принцип на адвокатската професия, че не може да се привличат клиенти чрез посредници: „Адвокатът или адвокатът от Европейския съюз не може да привлича клиенти чрез използването на посредници“. Нито чрез реклама: „Адвокатът или адвокатът от Европейския съюз не може да рекламира своята дейност и да използва средства за привличане на клиенти, несъвместими с разпоредбите на този закон [за адвокатурата] и с правилата на адвокатската етика“.

Нормално е, както правят адвокатите, всеки преводач да се представя лично на сайта си – с името, квалификацията си и областите, в които превежда. Нормално е също така да съществува регистър на правоспособните преводачи. От тях може да бъде отделена малка група „лицензирани“, „оторизирани“ или „заклети“ преводачи, които да извършват преводи на документи, издадени от държавни учрежде-

ния.

След всичко казано, става ясно, че е крайно време прикритите посредници да се определят какви са – преводачи или посредници и да спрат самоунищожението на преводаческия организъм, на живия „преводачески Интернет“. Разбира се, ако те не осъзнаят пагубната си функция, ще стане като в историята на онзи човек, дето седял на клона, който режел.

48. Блогове на преводачи

Интернет предлага огромни възможности за изказване на лично мнение, неконтролирано от цензурата на „модераторите“ на различни форуми. Една от тези възможности е водене на личен блог, в който напълно естествено и без ограничения да споделиш мнения, виждания, идеи, които те вълнуват, да заемеш ангажирана позиция по тема, която вълнува и други хора, да предложиш решения на проблеми, които засягат обществото и да изложиш други мисли, свързани с нещо, което потенциално представлява интерес за някаква аудитория.

В Интернет има много блогове на преводачи от всички краища на света. Голяма част от тези блогове е на английски, което спомага за тяхната популярност и за разпространение на оригинални идеи, свързани с професията преводач. Тук няма да се спирам на тези блогове, понеже е невъзможно да бъдат разглеждани всички, а камо ли да бъдат проучени подробно. Всеки може да попадне в Интернет на интересен блог, воден от преводач от друга страна. Няма списъци или класации на преводачески блогове, затова откриването и четенето на такива блогове е съвсем индивидуално. Всеки може да си хареса или да не хареса някой блог или повече блогове на преводачи. Аз лично открих блога на Стив Витек и прочетох

доста от неговите статии. Идеите му са много и изключително интересни. Във всяка своя статия той засяга някой проблем на преводачите. От неговия блог може да се разбере с какво многообразие от проблеми се сблъсква нашата професия. Но блогът на Стив е само малка част от всички блогове на преводачи, повечето от които аз дори не съм открил, посетил или прочел.

Предполагам, че има и блогове на български преводачи, които не съм открил, посетил или чел. Иначе, от такива блогове се интересувам едва от преломната 2012, защото в тях търся идеи и мнения, които са свързани с проблемите, които ни вълнуват най-вече като преводачи. Преводаческите блогове, естествено, разглеждат и други теми, извън нашата професия, но основно засягат именно това, което би интересувало всеки преводач.

През 2012 година беше създаден един блог, наречен „законпреводачи“, посветен на проектозакона (законопроекта) за заклетите преводачи. Създателите на този блог бяха членове на казионните преводачески организации и заемаха позицията, че тези организации трябва да изпитват преводачите, които кандидатстват да станат заклетни преводачи. В този блог бяха публикувани няколко статии и писма до институции, но проектозаконът, за който се говореше, че бил почти готов, изобщо не видя бял свят. Всъщност, в Интернет може да се открие текстът му, ако може така да се нарече,

и да се види колко е бил готов. По-подробно разгледах този проектозакон в една от предишните глави. Блогът „законпреводачи“ постепенно замря и беше изоставен, понеже създателите му изгубиха интерес. Още повече, те се смятаха за „елитни“ професионални преводачи и под достойнството им беше да защитават „обикновените“, „масовите“ преводачи, които за тях не са професионалисти. Естествено, гледната им точка не може да бъде отхвърлена изцяло, понеже се убеждаваме, че голяма част от „преводачите“, използвани от агенциите за преводи, наистина не са професионални преводачи.

През ноември 2012 година Рени създаде блога си в блог.бг, наречен „Преводи, преводачи, агенции, изисквания, проблеми, промени“. Този блог досега има над 140 000 четения, което красноречиво говори за интереса към проблемите на преводачите у нас. В този свой блог Рени публикува официалната ни кореспонденция с разни институции от лятото на 2012 г. насам, както и някои статии. Основен акцент поставя върху това, че години наред Външно е сключвало и все още сключва „договори“ за извършване на официални преводи с фирми за преводи, а в чужбина – с преводачи и че основанието на „договорите“ е чл. 2а, ал. 2 от „правилника“ („един вътрешно-министерски правилник на дирекция «Консулски отношения» от 1958 г., посл. изм. на 25.12.1990 г., съгласно който всички преводи на документи в

България се извършват от МВнР, а в чужбина – от съответните консулски или дипломатически представителства. Правилникът е бил достоверен преди много години, но днес е безумно стар и неадекватен“).

В редица статии от този блог се посочва, че „договорите“ с Външно са фиктивни и напълно излишни, но „проблемът е, че няма кой да го каже – от официална трибуна“. Изтъква се, че „най-сериозната пречка са насложилите се многогодишни недоразумения в бранша“. Веруюто на този блог е: „Вярвам, че един ден и в България нещата ще си дойдат на мястото – фирмите ще се откъснат от МВнР, а преводачите ще заверяват сами извършените от тях официални преводи на документи с подпис и собствен печат“.

Друг блог на български преводач, на който бих обърнал внимание, е блогът на Илка (<http://editor.slavic-center.com/>). В него откриваме статии като „Има ли нужда професионалният преводач от услугите на преводаческа агенция“, „Клиентите – неограниченият ресурс на преводачите“ и редица други, които повдигат сериозни въпроси, свързани с професията преводач.

За блоговете, публикувани на сайта на моята фирма няма да говоря. Те сами по себе си са достатъчно красноречиви, т. е. тяхното съдържание е с подчертано „про-преводаческа“ насоченост.

49. „Елитни“ преводачи

Част от преводачите се имат за „елитни“. Те гледат на всички други преводачи от високо и ги смятат за непрофесионалисти. За единствени професионални преводачи те смятат себе си. Обикновено се представят за полиглоти, „владеещи“ няколко чужди езика, но никой не може да провери, дали е така. Много от тях дори нямат специално езиково образование, а някои са завършили българска филология. Въпреки това, те знаят цял куп езици от различни групи. Най-много от тези „елитни“ преводачи, разбира се, „владееят“ езиците на съседните ни страни, за които се смята, че могат да се „владееят“ от всеки що-годе интелигентен българин без усилие. Колко му е, малко да промениш окончанието и ударението – и си овладял езика!

„Елитните“ преводачи обикновено са от „благороден“ произход, от средите на „номенклатурата“, и по тази причина имат високо самочувствие. Много от тях се смятат и за кореняци софийнци, което допълнително „облагородява“ потеклото им. По подразбиране се приема, че провинциалистите, дори и онези, които са успели да се издигнат до ранг на „елитни“ преводачи, се намират по-ниско на стълбицата на „елитността“ от кореняците софийнци-номенклатурчици.

Преводачите, които смятат себе си за

професионални и „елитни“ преводачи, някога, много отдавна, преди десетилетия, може би наистина са били такива. Благодарение на произхода си, те са имали възможност да излязат извън затвореното ни соцотечество и да живеят години наред в чуждоезиковата среда. Естествено, не са били на никакви важни или отговорни дипломатически постове, но рядко са работели в наши дипломатически мисии като секретари, преводачи или нещо подобно. Някои от тях са били част от семействата на важни дипломати, но тогава това е било напълно в реда на нещата, понеже „модата“ да се търси конфликт на интереси се появи доста по-късно.

Преди години, тогава все още млади, бъдещите професионални „елитни“ преводачи правят своите прощъпулници в областта на превода, предимно художествения. По онова време преводите на официални документи и нехудожествени текстове все още обхващали малък процент от преводите и най-разпространеният вид превод бил именно преводът на художествена литература. Преди петдесетина години се оформя една солидна група преводачи, които имат не само високо самочувствие, „благороден“ произход, но и сигурни, гарантирани поръчки за превод на художествена литература.

Постепенно тези преводачи успяват да извоюват правото и на своя организация. И за да гарантират, че в нея няма да проникнат не-

желани елементи, те въвеждат стриктни правила за прием на нови членове в организацията си. По този начин те изграждат нов елит сред преводачите, който с благословията на социалната държава заема непоклатими позиции в културния, а и в политическия живот на страната.

Тези преводачи все още удържат фронта и почти не допускат „пришълци“ в организацията си, макар че отдавна обстоятелствата са променени. На първо място, изменили са десетилетия, а те неизбежно се отразяват на членската маса на организацията. Политическите промени, макар и на пръв поглед драстични, са се отразили твърде слабо на основната членска маса. Това е доста показателно, защото спомага за изясняване на същността на тези промени.

Е, разбира се, промени все пак са настъпили. Организацията на „елитните“ преводачи претърпя разцепване през 1990-те години, постави акцент върху приема на нови членове и т. н. Новите членове също са от „благороден“ (разбирайте: „номенклатурен“ произход). Сред общата членска маса се оформят и т. нар. „заклети“ преводачи, които се снабдяват със свои лични печати по подобие на преводачите с такива функции по света. За „елитните“ преводачи реформата на преводаческата дейност отдавна е настъпила: за тях не важи „правилникът“ на ВЪНШНО.

Защо обаче едни от най-ревностните за-

щитници на „правилника“ са именно „елитните“ преводачи и тяхната организация? Най-вероятно тук има значение кастовото разделение, което се налага. Както „правилникът“ е над закона, така и „елитните“ преводачи са над всички останали преводачи и, разбира се, над „правилника“. Но този „правилник“ им е необходим, за да запазят статуквото, което им носи не само слава, но и приходи, от които имат нужда. Този „правилник“ потиска и обезличава „обикновените“ преводачи, като по този начин спомага на общия сив фон да изпъкнат „елитните“. Утвърждавайки „агенциенния“ модел на преводаческа дейност, „правилникът“ удря с един куршум два заека – организацията на „елитните“ преводачи продължава своето безметежно съществуване като най-голямата агенция за преводи у нас, а „елитните“ преводачи нямат практически никаква конкуренция, понеже, благодарение на „правилника“, професионалните преводачи у нас са ликвидирани.

И така, един стопяващ се „елит“ от преводачи е застанал на амбразурата на промените и не допуска „правилникът“ на Външно да бъде отменен и забравен. Те си живеят в един паралелен свят, чувстват се привилегирани и нехаят за съдбата на „простосмъртните“ преводачи.

50. „Не се срамувай, че си преводач!“

Много пъти с Рени сме призовавали преводачите в различни Интернет форуми да не се оставят да бъдат експлоатирани от агенциите, да излязат на светло с имената си, да се вдигнем заедно в защита на правата си, но реакцията им беше повече от странна. Обикновено мълчаха, сякаш темата не ги засяга, а ако някой се изкажеше, то беше само за да се оплаче, че агенциите не плащали добре. Общо взето обаче се усещаше едно благосклонно отношение към агенциите, дори, бих казал, благодарно. Преводачите благодаряха на агенциите, че им осигуряват работа и оправдаваха големите им комисионни с разходите им за офиси, счетоводители, реклама, бизнес риск и т. н. Освен това, на всички преводачи от форумите им допаднаше да стоят в сянка, скрити от клиентите.

Доста време измина в чудене, откъде извира тази преданост към агенциите. Постепенно нещата се изясниха и сега вече можем да кажем, че преводачи в чист вид, отдадени изцяло на професията, просто няма. Или поне ние не можахме да ги открием. Разговаряли сме с много преводачи и ни направи впечатление, че могат условно да се разделят на три вида. Първият вид са квалифицирани със собствени агенции. Вторият – също квалифицирани с друга основна работа (преподаватели и др.),

които си допълват бюджета с хонорари от преводи. А третият вид представлява разнородна маса от неквалифицирани хора, поназнайващи чужди езици – част от тях имат друга основна работа, останалите са безработни, пенсионери и учащи. Би трябвало да съществуват и преводачи на свободна практика, регистрирани в Агенцията по вписванията, но ние не сме срещали такива.

Преводачите от първия вид естествено защитават агенциите, защото те самите имат агенции. Повечето от тях са престанали да превеждат и идеята да се върнат към професията преводач им изглежда като слизване на по-ниско ниво. Ужасяват се да не бъдат изпитвани, защото са изгубили голяма част от преводаческите си умения.

Вторият вид, преподавателите, са направили своя избор на основна професия, осигурени са и никак не ги очарова идеята имената им да „цъфнат“ в публичен регистър, за да им звънят клиенти насред часовете или по време на изпити.

Третият вид, поназнайващите чужди езици, не са професионални преводачи и нямат никакво намерение да стават такива. Като правило, изпитват презрение към филолозите, приемат всякакви преводи и не се пазарят за хонорарите, затова са и най-търсени от агенциите. Техните имена са в тайните списъци на агенциите – списъците, които не се показват нито на Външно, нито на сертифициаторите.

Работното заглавие на тази книга беше „Не се срамувай, че си преводач!“ Отказах се от него, след като си представих какво би отговорил един преводач от най-масовия, трети вид:

- Ами че аз не се срамувам! От какво да се срамувам? От това ли, че нямам филологическо образование? Че то нямаше да ми върши работа. Ако бях филолог, по-добре ли щях да превеждам? Нали ги знам аз тези филолози. Най-калпавите преводачи са филолози. Аз поне си знам, че всеки си има кусур, и не се срамувам. Няма идеални хора. Нали и преводачите сме хора? Ако сбъркаме нещо, какво толкова ще стане? Да не би да съм извадил на някого здрав зъб или да съм му отрязал здравия апендикс? Или пък да не би да съм забъркал кофти бетон за основите на някоя висока сграда? Или да съм използвал фалшиви документи за съставяне на нотариален акт? Или да съм сгафил с някой законопроект в Народното събрание? Или да съм продал двайсетгодишно месо за прясно? Или... Абе, има мнооого още работи, които са далеч по-опасни от това да сбъркам нещо при превода. Пък и да не съм подолу от Гугъл преводач? Ей, значи, на това му викам аз истински преводач – от раз ти изпраща превода, без да се замисля! Че и аз какво да му мисля толкова? Праскам си превода и не ми пука. Няма кой да го направи по-добре от мен! Онези филолози ли, дето се правят на много важни и се дуют, че били големи профе-

сионалисти? Те пък какво знаят? Филолози! Преводачи били, че и - професионални! Ами като нямат акъл, само като преводачи работят. Аз нали си имам държавна работа, ако от агенциите спрат да ми дават преводи, няма да умра от глад я! Пък и да нямах тази работа, все щях да си намеря някаква друга. Ама не като преводач. Преводач не е професия. Хляб не може да се изкарва само с преводи. А те - преводачи, та преводачи! Професионални преводачи! И с тоя регистър ми проглушиха ушите. Стига с тез простотии, бе! Нали си има списъци на агенциите? Те са регистърът! Какъв друг регистър искате? Това са агенции, не са проста работа! Не ни били работодатели, не ни плащали данъците! Как да не са ни работодатели? Нали ни дават работа и ни плащат! Как да не плащат данъци? Кой не плаща данъци? Нали и в магазина да влезеш, пак плащаш данък. Че като си плащаш тока, да не би да не плащаш данък? Или като си купуваш бензин - да не би да е без данък? А цигарите - не плащаш ли и за тях данък? За всичко се плаща данък. И за нашите преводи се плаща данък, ако не пряко, пак се плаща. Така че това с данъка да не ми го разправят! Не ми били плащали осигуровки. Че за какво са ми тези осигуровки? Нали от работата ми плащат осигуровки. И то достатъчно. Стигат ми. Пък и като се пенсионирам, нали пак ще продължа да превеждам за агенциите. Какво, че съм пенсионер? Нали и пенсионерите са хора. Ако се наложи и внуците

ще ангажирам да помагат. Те са окумуш дечурлига, знаят езици, защо да не правят преводи? Ще правят, я! Пък и студенти да станат, пак ще ми помагат. Нали сегашните студенти постоянно ходят на работа. Защо да не правят и преводи? Още повече, че не са такива капризни като онези професионалисти, дето искат майка си и баща си за някакъв лесен превод на епикриза. Десет лева на страница ще искат за нищо и никаква епикриза! Само я преписваш на латиница – и готово! Какво толкова ѝ е сложното? А те – не можел всеки да превежда епикризи, много сложни били, много ровене искали, много знания. Бе какви знания! Сядаш и я правиш. Какви знания? Оня, дето я е писал, си е имал знанията, а ти, като превеждаш, какви знания ти трябва? Нали превеждаш, никакви знания не ти трябва! Ако не си научил езика във филологията, какво тогава си се хванал да превеждаш? Какъв преводач си, ако се офлянкваш с някаква си там епикризка! Не ми разправяй, че има трудни преводи! Бил съм ти бил подбивал цената! Че ти какво искаш? С перце ли да те галя? Или и аз да искам по десет лева като теб? Ами нали никоя агенция няма да ме наеме, ти луд ли си?! Колкото ми каже и колкото ми даде агенцията, толкова! Няма да се пазаря, нали и без това тя поема цялата отговорност, има риск, има разходи, нали трябва да може да си ги покрие! Ако ми плащаше по десет лева на страница, как ще си покрива разходите? А? И

защо съм се загрижил за агенциите ли? Амиии... Защото... Амиии... Я стига си задавал тъпи въпроси. Ами защото съм се загрижил за агенциите, затова. Защото и аз съм преводач и имам право да се грижа за агенциите. Те ми дават хляб. Осигуряват ми допълнителна работа. Изкарвам от тях по някой лев. Поне за цигари и кафе да имам. Пък и за бензин. Като ми дойде повечко работа, си купувам и нещо по-голямо. Я компютър, я телевизор. Пък и по някой подарък, я за жената, я за гаджето. Защо съм бил защитавал агенциите! Ето защо.

Или от втория вид - на преподавателите:

- Да се срамувам? От какво да се срамувам? Имам филологическо образование, квалификация, всичко! Преподавам английски език, семейна съм с дете, живея в къща извън града. Превеждам за няколко агенции. Как да ми плащат? Плащат ми редовно! Да, на ръка, вие какво искате, малко ли данъци плащаме и без това?! Не, не съм регистрирана в Агенцията по вписванията. Не, нямам принтер. Моля? Да си купя принтер, за да разпечатвам официалните преводи и да ги изпращам с куриер до агенциите или направо до клиентите? Не, благодаря! Да подавам данъчна декларация? Не, не и не! Вие в кой свят живеете и какво искате всъщност? Да се обеся на най-близкото дърво ли? Аз съм преди всичко преподавател! Пре-по-да-ва-тел! Не се чувствам преводач. Имам си професия. Нито знам каква е правната уредба на преводаческата дейност, нито ме интересува!

Никога не съм имала контакти с клиенти и не желая да имам. Как, тук ли да идват? Как ще им обяснявам къде да ме намерят? Къде ще ги посрещам? С обувки ли ще влизат? Ами детето??!!

Или от първия - на преводачите с агенции:

- Аз съм преводач и същевременно си сътруднича с колеги преводачи, повечето от които също като мен имат фирма за преводи или пък са на свободна практика. В началото имах нужда само от личен печат, за да заверявам собствените си преводи. Но понеже това не беше /и все още не е/ възможно, регистрирах фирма за преводи. Години наред я поддържах само заради и благодарение на моя работен език. След това включих и колеги с други езици като преводачи, за да си спестят разходите по собствени фирми. Работихме и още работим добре с тях. Така че, ДА, много искам да имам и в бъдеще право да се наричам агенция.

- Не се срамувам, че съм агенция. Като дойде клиент, който иска превод от лицензирана агенция, защото така са му казали от НОИ примерно, вие какво правите -просвещавате му, давате му линкове към блога си и го губите, а той обяснява на още 5-6 да не ходят при вас? Опитвам се да ви обясня, че единственото, на което държа, е да не си загубя клиентите. Вчера просвещавах едни клиенти за незаконната такса, с която ги „обирам“ според

вас. И те накрая махнаха с ръка /онзи характерен жест "няма оправия в тази държава"/ и избраха да си я платят! Това е и проблемът на повечето колеги - ние не искаме да ощетяваме клиентите си, но не искаме и да ги загубим.

- Не разбирам агресивния ви тон! За ваша информация аз съм изпълнила най-стриктно всички изисквания към мен като агенция. Проблем на съответните институции е да решат до колко изискванията към преводаческите агенции са коректни. Да се отрича правото на МВнР да заверява преводи, при положение, че има случаи, при които без тази заверка преводът не върши никаква работа - това ми изглежда абсолютно безумие!

- А вас не ви ли е срам? Какво искате? Примерно ако днес в офиса дойдат 10 клиента и искат спешни преводи на 4-5 езика, а единият ми преводач гледа бебе вкъщи, другият е от друг град, третият си работи в неговата агенция, какво правим? Какво предлагате в тази конкретна ситуация? Да не коментирам колко пъти съм изпадала в ситуации, в които превода поет от приводач липсва на пощата, а телефона му е изключен. ... Писна ми от некадърни преводачи, които са намерили пазарна ниша да лаят! Както искате така го разбирайте!

- Аман от борци, аман от революционни призови! Хайде, да предположим, че преводачите си вземат мечтаните печати. И какво

правим? Не че съм против, ама технически как точно ще става? Ще идва преводач от друг град да си сложи печата ... или в един момент чекмеджетата на фирмите ще се напълнят с печати на преводачи? Как така кой подписва преводите на заклетите ми преводачи? Подписват предварително бланки, които се ползват за превода. Така правят всички. Предполага се, че доверието между агенцията и преводача е достатъчно голямо щом той е дал съгласие за това. Да, този начин не е свършен и със сигурно има некоректни фирми, но аз съм убедена, че това е по-доброто решение за всички - и агенции и преводачи.

51. Устни преводачи

Устни преводачи не могат да бъдат всички. За да бъдеш устен преводач, трябва да можеш да говориш и на двата езика, от и на които превеждаш. Поне в повечето случаи е така. Масово използваните устни преводачи превеждат в две посоки и затова неизбежно трябва да владеят говоримо и двата езика. Устният преводач, докато превежда, няма възможност да ползва речник, няма достъп до помагала, няма възможност да прави справки в Интернет. Той трябва изцяло да разчита на своя „централен процесор“ – на собствената си добра памет и на бързите си реакции във всяка ситуация. Устният преводач, освен на капацитета на мозъка си, трябва да може да разчита и на здравината на нервите си. За да си устен преводач, трябва да имаш стоманени нерви! През теб минават толкова различни чужди мисли и емоции, и то с мълниеносна скорост, че наистина трябва да си адски устойчив и концентриран. Случва се и двама-трима да говорят едновременно, така че направо не знаеш на кого по-напред да превеждаш.

Устният преводач има качества, които много малко хора притежават. Той е една сложна, но здрава сплав от познания, бързи рефлексии и психическа стабилност. Неслучайно често той дори не се забелязва, толкова навременна е неговата намеса, че и двете страни

не усещат, че някой им превежда. Но това е изключително трудно за преводача, защото и той, все пак, е човек. Понякога се налага да превежда с часове, без отдих, без дори да има възможност да си поеме въздух на спокойствие. Колко често устният преводач, с пресъхнали уста и гърло, превежда на всевъзможни срещи, мероприятия, заседания, брифинги, общи събрания на дружества и много други случаи, при които неговото участие е жизнено важно. Когато устните преводачи са млади и ентузиазирани, те не усещат трудностите, с които се сблъскват, но постепенно, с годините, се натрупва умора.

Това, че устният превод изисква много умствени и психически усилия и излага на силно напрежение преводача, го прави и „поскъп“ в сравнение с писмения превод. Освен това, при устния превод прекият контакт между преводач и клиент е неизбежен, както е неизбежен при ползване на адвокатски услуги или посещение при лекар. Затова е много трудно, да не кажем – невъзможно, клиентът да бъде заблуден по отношение качествата на преводача. Наистина, ако някой се опита да прави устен превод, а това не му се удава – било поради липса на опит, било поради липса на познания по езика, било поради липса на други лични качества, той може да се изложи, да провали важно мероприятие или, в най-добрия случай, завинаги да се откаже от устните преводи.

Обаче съвсем ясно е, че никой не се ражда устен преводач. Независимо от дарбите, които има, устният преводач се нуждае и от специална подготовка, и от натрупване на опит, а и от желание да се отдаде на тази професия. Ако един от тези елементи липсва, много трудно е човек да бъде устен преводач. Липсата на желание директно отклонява човек от дадена професия, но специалната подготовка и натрупването на опит зависят до голяма степен от способностите на човека, защото, ако някой не се поддава на обучение, няма как да натрупа опит, а натрупването на опит е в пряка връзка с получената специална подготовка. При устните преводачи подготовката и трупането на опит вървят ръка за ръка и понякога е трудно да се направи разграничение между обучение и трупане на опит.

Не бива да се заблуждаваме, че устният преводач се подготвя в университета, а след това само трупва опит. Самоподготовката на устния преводач има голямо значение за успешното представяне. Ако не се подготвя предварително преди съответното мероприятие, на което ще превежда, преводачът може и да не се представи добре. Затова е необходим контакт на преводача с клиента още предварително, за да получи преводачът необходимата информация и да може да се подготви. Предварителната подготовка в такива случаи осигурява самоувереност на преводача и гарантира доброто му представяне.

Когато устният преводач бъде оценен положително и бъде потърсен от същия клиент отново и отново, той придобива все по-голямо самочувствие, става все по-уверен и все повече навлиза в професията. За това, разбира се, спомага и доброто заплащане.

Но когато между устния преводач и клиента застане прословутата агенция, нещата могат да придобият съвсем други очертания. При „предлагане“ на устни преводачи, агенциите завишават доста цената, но това не означава, че „техните“ преводачи са от най-добрите, както се мъчат да убедят клиента. Често устният преводач, изпратен на някой клиент от агенция, получава не половината от цената, а една трета, дори една десета от цената! Има случаи, в които клиентът плаща на агенцията 60 лв. на час за устен превод, а устният преводач получава от агенцията 5 лв. (словом: пет лева) на час устен превод!

Отношението на агенциите към устните преводачи е недопустимо и неморално. Експлоатацията на труда на преводачите и в частност – труда на устните преводачи – е довела до западане на тази професия. Все по-малко млади хора се ориентират професионално към професията преводач изобщо, а още по-малко – към професията устен преводач.

52. Съдебни преводачи

В много страни по света съдебните преводачи не са просто преводачи за съдебни цели. В тези страни съдебен преводач означава и заклет преводач, т. е. тези преводачи извършват преводи и за други цели – преводи на официални документи от всякакъв вид, устни преводи по различен случай и т. н. За по-лесен достъп до тези преводачи има създадени публични регистри, в които се откриват данни за контакт с преводачите и всеки, който се нуждае от някакъв вид превод, съвсем спокойно може да се обърне директно към преводач от регистъра.

Регистрите със съдебни преводачи най-често се поддържат от министерствата на правосъдието, първо- или второинстанционните съдилища по места или от друга държавна институция. В някои страни тези регистри се създават и поддържат от професионална организация на съдебните или заклетите преводачи.

За да бъде включен в съответния регистър, преводачът, разбира се, трябва да отговаря на определени критерии, най-важният от които е образованието и владението на езика или езиците от и на които превежда устно и/или писмено. Познанието на преводачите по съответните езици или тяхното владение в различните страни се оценява по различен начин – по документи или чрез изпити. В случай на

по-труден достъп на преводачи до включване в такъв регистър, в съответната страна се допуска и практикуване на преводачи извън регистъра, само че техните права за заверка на официални преводи са ограничени и евентуално се изисква нотариална заверка на подписа им в случай, че направят официален превод.

У нас обаче съдебните преводачи са изключително само съдебни, т. е. техните писмени преводи не се признават за официални в по-широк смисъл, а само за целите на съдебното производство. Всъщност, съдебните преводачи, както в чужбина, така и у нас, са предимно устни преводачи и само в някои случаи се налага да извършват писмени преводи.

Съдебните преводачи са подложени на огромно напрежение. Те рядко срещат разбирание в съда от страна на участниците в производството. По правило прокурорите и съдиите не са запознати с технологията на превода и изобщо не се интересуват с какви проблеми се сблъсква преводачът. В съдебната зала преводачът е просто допълнително приспособление, служещо за превод, а не жив човек. Той бива третиран не по-различно от компютъра на секретарката, а може би дори и по-зле.

От известно време и у нас съществува формално уреждане на статута на съдебните преводачи, като за целта министърът на правосъдието е издал специална наредба. В нея са посочени критериите, по които някой прево-

дач може да стане съдебен. Най-важният от тях, обаче, е силно рестриктивен – изисква се „сертификат за ниво по съответния чужд език С1 или С2 съгласно Общата Европейска езикова рамка“. Повечето преводачи нямат такъв сертификат, понеже тази класификация е въведена съвсем отскоро в рамките на Европейския съюз и не е отразена в българските дипломи за образование. Можеха да добавят поне „или диплома от български или чужд университет с определен успех“, но не го направиха.

Поради този и други рестриктивни критерии, списъците със съдебни преводачи останаха празни или полупразни, обаче проблемът беше преодолян от нашите правосъдни институции, като обявиха търгове и възложиха извършването на преводи на агенции! Колелото отново се завъртя и онези, които трябваше да бдят всички да спазват закона, първи го нарушиха. Има нещо символично в това, че прокуратурата, която отчаяно бранеше „правилника“ в писмата си до мен, стана председател на комисията за определяне на победителя в търга за преводачески услуги за прокуратурата.

Разбира се, нарушението на закона от правораздавателните органи не е от днес или вчера. Проблемът обаче е, че преводачите като цяло отдавна страдат от беззаконието, поддържано от онези, които трябва да извършват надзор за законност.

И така, в съда, прокуратурата, следствието и полицията продължават да превеждат

преводачи, но те са само условно „съдебни“. На практика отново се използват преводачи от списъците на агенциите. Но тъй като преводите най-често са устни, преводачите излизат наяве, превеждат на живо и „клиентите“ на агенциите – съответните „органи“ – се виждат очи в очи с тях. Освен това, разходните касови ордери, които се издават в края на всяко съдебно заседание или в края на разпита, се дават на преводача на ръка, за да ги занесе на „работодателя“ си. Тогава преводачът съвсем спокойно може да отиде в счетоводството на съда, прокуратурата, следствието или полицията и да заяви, че няма нищо общо с агенцията, която е написана като негов работодател в касовия ордер. В такива случаи, за да не стане гаф с „трудните“ отношения на преводача с агенцията, счетоводителката се обажда на секретарката, за да я помоли да коригира касовия ордер, а на преводача дава да попълни формуляр за получаване на съответното, определено от съда, прокуратурата или следователя възнаграждение на преводача. По този начин агенцията може да бъде игнорирана.

53. Художествени преводачи

Тук няма да стане дума за „елитните“ преводачи на художествена литература, чиито преводи се финансират от европейски и международни проекти, а за редовите, зле заплатени и неизвестни литературни преводачи.

Една от най-големите групи преводачи в миналото, днес преводачите на художествена литература, наричани разговорно „художествени“ или „литературни“ преводачи, се е размила и сляла с общата маса универсални преводачи.

Разбира се, все още има и квалифицирани преводачи на художествена литература, но тяхното съществуване е под въпрос, понеже издателствата имат поведението на агенции за преводи и постъпват по подобен начин при търсене и намиране на преводач за даден превод. Издателствата се оправдават с малкия пазар, за който могат да издават ограничени тиражи книги, включително и преводни. Интересно е, все пак, как се издават стотици заглавия? Влезте в някоя книжарница и ще се убедите. Ако книжният пазар през последните двадесет и пет години се е смалявал непрекъснато, как все още съществува? Как книжарниците за книги не са изчезнали, макар че наистина броят им е намалял значително?

За да съществува пазарът на преводна литература, тя явно е конкурентоспособна и се

търси. Книги с преводи от различни езици могат да се намерят не само в градските книжарници, а и в онлайн книжарниците в Интернет.

Всички тези книги са превеждани от преводачи.

А колко ли са получили за труда си преводачите? Трудно е да се разбере, но при всички положения - не много. Заплащането е средно два-три лева на стандартна страница, което го прави сравнително добро единствено при скорост две-три страници на час. Аз лично, като преводач с дългогодишен опит, смятам обаче, че това е невъзможно. Всеки „преводач“, който твърди, че превежда по две-три страници художествена литература на час, най-малкото не казва истината или поне не цялата истина. Дори някой преводач да успява да направи две-три страници на час художествен превод, уместен става въпросът доколко художествен е този превод.

Зад преводите на художествена литература стои усилен труд, много безсънни нощи и безброй справки в речници и Интернет. И в никакъв случай - по две-три страници на час. Много по-възможно и вероятно е да е обратното - по два-три часа за страница! Не се срамувам да го призная - лично на мен често са ми необходими по около два часа за страница художествен превод. Вярно е, че аз съм „универсален“ преводач, а не специализиран в художествения превод, но все пак. Е, има превод и превод, книга и книга, писател и писател.

Многообразието от стилове също оказва влияние. Понякога някои книги са направо непреводими, защото в тях има много поезия, терминология от различни области – понякога много специфична, жаргон, диалект, идиолект, неразбираеми изрази и пасажи. Художественият превод най-често е бягане с препятствия. В него няма гладка писта, защото художествените творби отразяват реалния живот, в който нищо не върви гладко. И всеки, който твърди, че художественият превод е най-лесният, най-бързият и най-евтиният може да бъде прав само в едно – да, у нас той е най-евтиният!

Защо ли се стигна до такова падение в оценката на един високоинтелектуален труд, какъвто е трудът на „художествения“ преводач? Защо издатели и агенции за преводи взаимно копират поведение и отношение към преводачите? Защо зад лъскавите корици проблясват горчивите сълзи на изтормозени и недооценени преводачи? Защо понякога дори и имената им остават неизвестни? В интерес на истината, напоследък все по-рядко се пропуска името на преводача на художествена литература. Но дали това име винаги е името на истинския преводач?

Като имаме предвид поведението на агенциите, нищо чудно изказванията, откривани в Интернет за две-три страници художествен превод на час, да се окажат напълно верни, само че... не за един човек. Книгата може да бъде превеждана от няколко души. Често

това са „преводачи“ от списък на особен вид посредник, представящ се за преводач на художествена литература. А имената от неговия списък може да са подобни или еднакви с имената от множество други списъци на обикновени агенции. Така че митовете за това, как издателят разкъсва книгата на няколко парчета и раздава всяко на отделен преводач, могат да се окажат и верни. Само че в ролята на издателя тук вече влиза посредникът-мним преводач.

Посредниците за художествени преводи по-често са физически лица, но има и агенции, които предлагат художествени преводи. Все по-често се виждат такива обяви и във вестници, и в Интернет.

Недооценяването на художествения превод намира своето естествено развитие в появата на посредници в тази дейност. По този начин премълчаването на имената на преводачите от 1990-те години лека-полека започва да се измества от криене на имената на истинските преводачи зад името на един. Друг е въпросът доколко и какви преводачи са това, но все пак. Пък и кой може да определя кой е преводач и кой не?

Първият си превод на художествена книга направих на 16-годишна възраст през 1972 г., когато с младежки ентузиазъм преведох от английски език приказките на Ръдиард Киплинг. Разбира се, моят превод не видя бял свят, защото никой не беше ми го възлагал.

Сега, като го препрочитам, виждам, че не е бил съвсем лош; бих казал, че с малко редакция е можел да бъде издаден. Същото може да се каже и за преводите на днешните гимназисти, които превеждат с младежки ентусиазъм, запазвайки анонимност или по-скоро скрити зад името на своята учителка или друг „представителен“ преводач.

„Художествените“ преводачи, както всички останали преводачи, са застрашен вид, нуждаещ се от специална защита. Но такава защита не може да им се предостави, докато не излязат на светло. А това може да се окаже невъзможно.

54. Универсални и специализирани преводачи

Преводачи съществуват от дълбока древност. За съществуването им научаваме от древните книги. Например от библейската книга за Еستير разбираме, че персийският цар е имал преводачи за 127 езика, които се говорели в обширната му империя. Разбира се, там тези преводачи са наречени „царски писари“, тъй като тогава дейността на преводачите била смятана за писарска – просто преписване на текст от един на друг език. За съжаление, тази заблуда е все още широко разпространена. И днес, 2500 години след събитията, описани в книгата за Еستير, преводачите масово биват третираны като писари.

Разбира се, отношението към преводачите през вековете е било различно и противоречиво. Те са се ползвали и със слава, като неслучайно преводът на Библията, направен в Александрия, е наречен в чест на седемдесетте (и няколко) преводача Превод на Седемдесетте (Септуагинта, LXX). Нерядко знанието на чужди езици се е смятало за голяма „ученост“ и хората, които знаели повече от един чужд език се ползвали със славата на най-учените в града, района, държавата. Например, словенският езиковед от началото на 19-ти век, Матия Чоп, който знаел 19 чужди езика, бил смятан за най-образования словес-

нец по онова време.

В днешно време никой не гледа на хората, владеещи чужди езици, като на славни учени. Причината за това са промените, които настъпиха през последния век в социално и технологично отношение. Развитието на обществените и точните науки очерта една съвсем различна картина на човечеството. Изключително ускорените връзки между хора, организации и държави, говорещи различни езици, наложи невъобразимо увеличаване на нуждите от превод.

Съвременният свят се нуждае повече от всякога от преводачи и, парадоксално, но именно затова преводачите са поставени в по-неизгодна от всякога позиция. За яхването им от агенциите многократно е ставало дума. За опитите да бъдат заменени с автоматичен, машинен превод – също. Както и за вечно спешните поръчки със срок „за вчера“, за унизителното отношение към тях, като към нисш персонал, досадно плетящ се в краката на заетите с важни дела господари, надал ухо за конфиденциалните им тайни и т. н.

Но един от основните проблеми пред съвременните преводачи е многообразието на областите, които се нуждаят от преводи. Всяка една от тези области – научни, технически, обществени и др. – е фрагментирана допълнително от множество тесни специалности, всяка със специфичен език и терминология, коренно различни от речника на стандартния език. Ако

си представим, че тези области са десетки, може би дори стотици, ще осъзнаем пред какви препятствия е изправен съвременният преводач. Това е невъобразимо!

Повечето хора не могат лесно да си представят ситуацията, в която се намират преводачите в днешно време. За всеки е ясно, например, че ако човек има проблеми със зрението си, трябва да отиде на очен лекар, а не на гинеколог. Или пък, че ако е пострадал от престъпление, трябва да се консултира с адвокат, специализирал наказателно право, а не бракоразно. Но всички си мислят, какво ли пък толкова прави един преводач, специализирал, да речем, преводи от и на английски език в областта на медицината или в областта на правото? В единия случай „само“ превежда наред във всички области на медицината – очни болести, вътрешни, хирургични, гинекологични, онкологични и пр. В другия, във всички области на правото – наказателно право, гражданско, административно, морско и пр. Нищо работа! И докато никой не би обвинил очния лекар, ако каже, че не знае какво означава дадено съкращение в епикриза на колегата му гръден хирург, познаяте какво очаква преводача, ако каже същото! При това от преводача се иска да го знае не само на родния си език, но и на чуждия!

За да каже някой, че е специалист в дадена област, той трябва да е завършил съответното образование. Това образование във

всяка страна се получава след обучение на езика на страната. По този начин хора, завършили, например, медицина в чужда страна, могат да специализират в превод на или от езика на тази страна. Но дали това е достатъчно? Ако човек не е изучавал в родната си страна дадена специалност, как може да знае всичко, свързано с тази специалност, на родния си език? Необходимо е допълнително обучение или самообучение, което изисква време. Евен-туално този човек би могъл да завърши същата специалност и в родната си страна. Но това е в идеалния случай.

Ако аз превеждам от и на шест езика, и приемам, че съществуват сто области, в които се налага да превеждам, колко време ще ми е необходимо, за да се специализирам в превод от и на всички тези езици в тези сто области? Имам предвид да стана добър специалист във всяка от тези области, за да мога да правя идеални преводи. Тук влиза и обучението по съответните езици.

Ако за всяка от стотте области са ми необходими средно по четири години обучение на всеки от шестте езика, можем съвсем лесно да пресметнем, че това прави 2400 години. Ако за това обучение са нужни съответно по пет или шест години? Това означава, че на практика не може да съществува идеален „универсален“ преводач, още по-малко на няколко езика. Дори и по една година да беше необходимо за обучение по дадена специал-

ност и преводачът да е специалист само по една двойка езици, това би означавало, че са му необходими два века, за да се специализира до „универсален“ преводач.

На практика, специализацията на преводачите най-често е рекламен трик. Всички агенции твърдят, че разполагат със заклетите преводачи, професионалисти, специализирани в различни области на превода, като финансово-счетоводни, медицински, икономически, технически науки, юридически, бизнес кореспонденция и т. н. А като дойде клиент, възлагат на първия преводач, когото намерят.

Навлизането в терминологията на даден превод става „в движение“ – с четене „по диагонал“ на специализирана литература и равене в различни терминологични речници, обикновено във връзка с конкретен превод. Ако преводачът никога повече не получи за превод материал от същата област, всичко, което е научил, постепенно избледнява и се забравя. И часовете или дните, а понякога седмиците или месеците, посветени на изучаването на дадена област, отиват на вятъра. Това се повтаря многократно. Истината е, че повечето преводачи не са специалисти в нито една област, затова пък умеят да търсят и намират нужната им информация. В днешно време 90% от всички материали за превод изискват равене за тясно специализирана терминология. Никой не заплаща времето, изгубено за справки.

Преводаческият софтуер, изтъкван от

агенциите като окончателно решение на проблема с губенето на време за справки, също е рекламен трик. За да се натрупа терминологичната база в паметта на машината, трябва първо да бъде въведена. От хора, разбира се. Как става на практика това? Ако всички преводи от областта, примерно, на очните болести се въвеждаха в една-единствена софтуерна преводаческа памет, след някоя и друга годишна можеше и да се натрупа задоволителна терминологична база. Само на един чужд език! И само в областта на очните болести! Но агенциите, също като преводачите, нямат възможност да се специализират. Каквото и да пишат по сайтовете си, истината е, че те се бият за всяка страничка превод и за всеки клиент. Конкуренцията между тях е жестока. Всички предлагат всичко. Съответно, прословутите им терминологични бази са пълен хаос от фрагментирана терминология в множество области и на множество езици, при това невинаги въведена коректно.

Още по-малка е възможността за специализиране в някаква област за преводачите, специалисти по езици на малки или далечни страни, с които имаме ограничени контакти. Тези преводачи по подразбиране са „универсални“.

55. „Доброволни“ преводачи

На много хора, знаещи чужди езици, им се е случвало някой колега или приятел да ги помоли да им преведат нещо. През 1990-те години и на мен ми се случи да преведа на един приятел цяло ръководство по бас-китара. Чувал съм доста често за преводи на упътвания за работа с автоматични перални, телевизори, та дори и леки коли, направени „по приятелски“. Все повече хора си купуват стоки от други страни и не могат да разберат ръководства, инструкции за работа и други указания, които са важни за правилната употреба на дадена стока – била тя уред или някакъв друг продукт. И тъй като не винаги Гугъл преводач успява да докара що-годе смислен превод, се налага да се потърсят услуги на преводач. У нас обаче все още е доста силно „приятелското“ начало, в което няма нищо лошо, стига да не се злоупотребява с него. По този начин са се появили доста преводи за практични нужди, направени от роднини, приятели, познати или познати на роднини или приятели, съседи, съседски хлапета или някой друг от кръга на близки, приятели и познати.

Има обаче и малко по-тежък вариант от превода „по приятелски“ и това е „доброволният“ превод по нареждане на някой началник. Доста често се случва, например, учителите по чужди езици да бъдат използвани за

безплатни преводачи от своите директори. Често преводите, които учителите правят по нареждане на директорите си, са свързани с дейността на учителите, връзките на училището с други училища от чужбина, международни мероприятия с участието на училището и др. За съжаление, има и случаи, в които директорите изнудват учителите по чужди езици да им направят някой превод, който няма нищо общо с училището или дейността му. Това може да са преводи за личните нужди на директора или на някой негов роднина, близък, приятел или познат. Такава услуга директорът може да обещае, за да омилостиви някого, обикновено държавен чиновник, или за да се представи в по-положителна светлина пред някого, например, приятел.

На някои работни места, където за значение се изисква знаене на чужди езици, трудно може да се разграничи служебния от неслужебния превод. Прекият началник на служителя, знаещ чужди езици, може да му възлага всякакви преводи, без да се притеснява, че част от тези преводи са за негови лични нужди. Такъв може да бъде и случаят с ученици или студенти, на които учителят или преподавателят им възлага някакъв превод. Много често такива преводи, възложени от човек с по-високо положение в йерархията на службата или учебното заведение, на някой, който е по-ниско в йерархичната стълбица, но има „нещастиято“ да знае някой чужд език, са напъл-

но безвъзмездни. Дори понякога могат да бъдат използвани за наказание, издължаване за някоя „услуга“ или просто за тормоз над човек, който знае чужди езици. Последното е напълно вероятно, като се има предвид отношението на хората, които не знаят чужди езици към онези, които знаят. Много хора, знаещи чужди езици, може би са изпитали на собствения си гръб негативното отношение на колегиите и началниците си, които не знаят чужди езици.

Често се случва по-високопоставените да не знаят чужди езици. Те, разбира се, имат секретарки, които компенсират тяхното незнание. Обаче заплащането на секретарката може да бъде много по-ниско от стойността на всички преводи, които тя извършва – писмени и устни. Преводите, които секретарката прави над стойността на своята заплата, са своеобразни „доброволни“ преводи, които, според нейния работодател, спадат към служебните ѝ задължения.

Този принцип на използване на хора, знаещи чужди езици, от техни приятели или началници, се е разпространил и сред агенциите за преводи, които на практика използват „доброволни“ преводачи, понеже заплащането на труда им е далеч под реалната или нормалната цена за такава услуга. Агенциите разпространяват митове, че „добрите“ преводачи били превеждали за собствено удоволствие, че за тях не било важно заплащането! Този цини-

зъм до голяма степен разкрива механизма на експлоатация на преводачите.

Има, разбира се, и истински доброволни преводачи. След появата на Интернет техният брой се е увеличил и продължава да расте в геометрична прогресия. Един от вариантите за изява на доброволните преводачи са техните приноси в Уикипедия, където има стотици хиляди статии, голяма част от които – преводни. Тази съкровищница на човешкото знание разчита най-вече на доброволни преводачи от и на всички езици и във всички области.

С резултата от труда на доброволните преводачи можем да се срещнем всеки ден, всеки път, когато гледаме някой филм онлайн в Интернет. Субтитрите на повечето филми са плод на усилията именно на доброволни преводачи. Това, разбира се, предизвиква противоречиви чувства не само сред преводачите, а и сред обикновените хора. На първо място, тези преводи могат да се смятат за вода, наливана в мелницата на онези, които все повече омаловажават труда на преводачите. Те могат да бъдат използвани като нагледно доказателство за ниската стойност, а понякога и за ниското качество на преводаческия труд.

От друга страна, доста млади хора се включват с доброволен труд, водени от най-благородни чувства – било, за да преведат любим филм, било, за да натрупат опит с надеждата да бъдат оценени в бъдеще, било, просто за да направят добро.

56. Професионален преводач за три-четири месеца!

От статия, публикувана през 2001 година в изданието „Кариери“ на Икономедия, научаваме, че Софийският университет е открил „школа за подготовка на писмени и устни преводачи“, в която „желаещите да усвоят писмения превод ще имат часове три пъти седмично в продължение на три-четири месеца“. За това кратко време желаещите да навлязат в тънкостите на превода щели да „усвоят всички тънкости на професионалния превод по европейските стандарти“, както разказва организаторката на курсовете, която е преподавател в университета.

Съобщението за преводаческата школа прилича на долнопробна реклама, обещаваща чудеса при научаване на чужд език за кратко време. Всеки, който си няма понятие от превод, ще зацъка с език и ще каже: „Браво!“ Друг пък би погледнал по-критично на статията и би започнал да умува: „Толкова дълъг курс! Ама не е ли малко дълъжък? Не са ли много три-четири месеца за една толкова проста работа?“ Тези хора, все пак, са дилетанти. Те не знаят нищо за преводите и за професията преводач. Но пък онези, които знаят, как биха се отнесли към твърдение, че за три-четири месеца по три пъти седмично, вероятно по един-два часа, щели да се „усвоят всички тънкости на

професионалния превод по европейските стандарти“?

Всеки професионален преводач е наясно, че за 60-70 учебни часа не се усвояват всички тънкости на професионалния превод. За бегло запознаване тези часове стигат, евентуално. Тук естествено имаме предвид, че желаещите да „усвоят“ писмения превод имат достатъчни познания по езика, тъй като едно от изискванията за записване в курса е „отличното владееене на поне един чужд език“.

Съвсем ясно е, че и „отлично владееене“ на чужд език не е достатъчно да бъдеш професионален преводач. Има двуезични хора (билингви), които владеят два езика, без да са преводачи. Това означава, че за практикуване на професията преводач са необходими и допълнителни знания и умения, дори дарба. Не на последно място, разбира се, е и желанието на човек да стане преводач.

Когато отличните познания по даден език се комбинират с допълнителните знания и умения, които се придобиват впоследствие, в течение на доста време и при голямо желание на преводача да практикува тази професия, успехът може би е гарантиран. А ако има и дарба на преводач, успехът е стопроцентов. Друг въпрос е, разбира се, какво означава успех и дали може да се говори за професионална реализация, особено у нас, където заплащането на преводаческия труд е доста незавидно.

Младите обаче, както знаем, не се без-

покоят за неща, които тормозят възрастните, като например заплащане на труд и други подробности. Затова бъдещите преводачи с ентузиазъм се записват в школата за подготовка на преводачи. Те вярват, че там ще бъдат подготвени добре, че с получените познания ще могат след това да излязат на пазара и да си осигурят добри доходи. Проблемът с ниското заплащане на преводаческия труд не стои пред тях. Те нямат ни най-малка представа от реалността, която ги очаква. Тези три-четири месеца обучение по превод им изглеждат като ключ към успеха в живота им.

Разбира се, някои от тези млади хора знаят, че у нас ще е трудно да се реализират като преводачи, затова кроят планове да се подготвят тук на сравнително приемлива, дори ниска цена, а след това да се ориентират към емиграция. Известни са много такива случаи, когато наши млади преводачи заминават за чужбина и се установяват там.

Но дали младите преводачи могат да се възползват от „всички тънкости на професионалния превод по европейските стандарти“, които са „усвоили“ в школата за подготовка на преводачи? Може би повечето от тях биват разочаровани, защото „тънкостите“ се оказват един огромен океан, ако не космос. Те разбират много бързо, че извън учебния кабинет преводите не са това, което са си представяли, че специализацията, към която са се ориентирали, просто не им върши работа, защото, за

да изкарват хляба си, те се принуждават много скоро да приемат и преводи, нямащи нищо общо с онова, което са учили.

С проблемите на професионалните преводачи, за съжаление, никой не запознава младите ентузиастични в школата за подготовка на преводачи. Би ли се осмелил някой преподавател да разяснява на бъдещите преводачи, че ще бъдат безогледно експлоатирани от безскрупулни агенции? Че преводачът у нас е напълно безправен? Или пък, че цялата уредба на преводаческата дейност в България се съдържа в един прашасал „правилник“ на Външно? Що се отнася до „европейските стандарти“, каква ли ода на радостта биха запели бъдещите професионални преводачи, като се запознаят с европейския стандарт 15038 и прочетат, че дефиницията за преводач е просто „лице, което превежда“?

Дали ще останат доволни от това, че по европейския стандарт те, бъдещите професионални преводачи с високо самочувствие, са някакви безлични „хора, които превеждат“, или ще потърсят мястото си на истински професионални преводачи с лице? Това зависи от тях самите и вярвам, че повечето ще успеят да се измъкнат от унищожителната дефиниция на „европейския стандарт“, прословутия EN 15038!

57. Протестиращи преводачи

За преводачите не е характерно да протестират. По принцип, те са хора уравновесени и спокойни, търпеливи и толерантни. Дори да се извършва несправедливост срещу тях, те едва ли биха надигнали глас, ако могат да преглътнат. Години наред те търпят своеволията на Външно и агенциите и преглъщат. Обаче преди три години в гърлата на някои преводачи заседна буца от наглостта на Външно и те не можаха да я преглътнат.

Тогава се появиха протестиращите преводачи. Те започнаха да участват в дискусиите на форума към петицията срещу новите изисквания на Външно към агенциите и тогава за пръв път се чу по-високо протестиращият глас на преводачите.

Протестиращите преводачи не искаха кой знае колко. Те протестираха срещу една единствена несправедливост – своето унищожение. И кой нормален човек не би протестирал срещу унищожението си? Кой би преглътнал заплахата за собственото си съществуване? Кой би мълчал, когато го изтикват към ръба на пропастта?

Възможно е някой, вместо да вика при смъртна опасност, да изпадне в ням ступор и да не издаде ни звук, ни стон. Много от преводачите замълчаха, не посмяха да гъкнат дори.

Други обаче надигнаха глас. Техният

протест, макар и слаб, придоби голяма сила и принуди редица институции да реагират, макар и вяло или неадекватно.

Преди три години първите писма на протестиращи преводачи достигнаха до подстъпите на непревземаемите учреждения. Това бяха слаби, начални изстрели, отправени от самотни бойци. Те нямаха за цел, нито имаха възможността да разтърсят из основи бюрократичната машина, смазваща преводаческото съсловие. Но тези първи изстрели отекнаха многократно чрез ехото на Интернет. Ако това беше станало преди години, може би никой нищо нямаше да чуе, но благодарение на новите технологии, протестите придобиват по-различна форма.

Първите протести на преводачи бяха отправени до омбудсмана като обществен защитник. Отначало той не показваше особено желание да реагира по адекватен начин. Бившата му длъжност на председател на върховен съд доста го спъваше, не можеше да се отърси от миналото си. Все пак, след месеци упорство от страна на протестиращите преводачи, се принуди да изпрати някакви отговори, поне формални.

Но протестиращите преводачи не се отчаяха и не спряха. Техните протести в защита на застрашената им професия продължиха с все по-голяма интензивност. Институциите, които бяха атакувани от протестиращите преводачи, станаха доста на брой. И въпреки че по-

вечето от тях упорито се отбраняваха, защитната им стена лека-полека започна да се пропуква.

С четвърт или половин уста някои признаха, че уредбата на преводаческата дейност у нас не просто е незаконна, а е направо липсваща. Други пък, щат, не щат, признаха, че Външно няма право да заверява подписите на преводачите. Трети си изкривиха душата и заявиха, че „правилникът“ на Външно е незаконосъобразен. Някои от институциите направо призоваха „правилникът“ да бъде отменен. Сред тези институции на първо място се нареди омбудсманът, което повиши рейтинга му сред протестиращите преводачи. Подкрепа оказа и Комисията за защита на конкуренцията.

След това в продължение на година се води окопна война, почти без престрелки. Залегнали в траншеите на своите учреждения, бюрократите обаче не се чувстваха спокойни и сигурни. Последва нов шурм срещу непревземаната им цитадела. Този път тактиката беше сменена. Преводачите вече не се кланяха и не молеха „уважаемите“ дами и господа управници да им направят услуга, като отменятгнилия „правилник“. Този път вече протестиращите преводачи открито заявиха, че знаят, че „правилникът“ е гнил и че нищо друго не остава, освен да бъде изметен и хвърлен на бунището на историята.

За съжаление, бюрократите се оказаха

много търпеливи, а може би и със запушени носове, защото продължиха да не усещат страшната воня, издавана от разлагащия се „правилник“. Тази воня се разнасяше вече надлъж и шир из цялата ни мила родина, но бюрократите с отчаяни усилия се мъчеха да я понасят. Докога щяха издържат, не се знаеше, но не би могло да има жив и нормален човек на света, който да устои на такава смрад и да не си почисти къщата. Нашите бюрократи обаче винаги са държали първенството в това отношение и сигурно биха влезли в книгата на Гинес за най-дълго изтърпян разлагащ се труп на „нормативен“ акт, ако съществуваше подобен рекорд.

58. Преводачи и писатели

Преводачите и писателите имат много общи черти. Векове наред много писатели са били и преводачи. Или обратното. Не е лесно да се определи. В древността по начало е било трудно да се направи разграничение между писатели и преводачи и често преводни произведения са били представяни като авторски. Тази тенденция продължила до 19-ти век, когато известни писатели все още публикували преводи на чужди произведения като свои собствени. В някои случаи преводите бивали променяни по такъв начин, че имената на героите и населените места се пригаждали към съответния език и държава, вмъквали се някои оригинални глави или пасажии, размествали се части и т. н.

Това днес би се сметнало за плагиатство. Не бива обаче да смесваме превода с плагиатството. Някогашните писатели-преводачи не били ограничавани от закони за авторско право и затова имали свободата да ползват чужди произведения, които лично превеждали на родния си език. Това показва, че както писането на литературни произведения, така и превеждането им, е творчески труд. Някогашните преводачи-писатели са усещали това в по-малка или по-голяма степен.

Постепенно започва да се прави по-строг разграничение между оригинално и превод-

но произведение. Вече преводачите, които превеждат чужди произведения, посочват името на автора, а своето име поставят след обяснението от кой език е извършен преводът.

Съвременните преводачи превеждат не само художествена литература, а и научни трудове, технически ръководства, документи, бизнес кореспонденция и т. н. Много от тях са устни или съдебни преводачи, т. е. наистина говорят чуждия език, от който превеждат. Някогашните преводачи на художествена литература не е било задължително да говорят езика, от който превеждат. Може би понякога те дори не са знаели точното произношение.

Днес, благодарение на Интернет, и преводачите, и писателите имат достъп до много повече информация от предшествениците си под формата на текст, звук и картина. Мрежата предоставя почти неограничени възможности за намиране на редки думи и изрази, които някогашните преводачи са оставяли непреведени, прескачали са ги или са ги превеждали погрешно, а съвременните писатели могат да черпят идеи и вдъхновение от оригинална и преводна литература, публикувана в Интернет.

Мениджърите на агенциите за преводи едва ли са чували за вековната дружба между писателите и преводачите. Според тях, преводачите нямат нищо общо с писателите. Те смятат, че писателите са от категорията на свободно практикуващите творци, а преводачите –

част от безименната армия на фабричните работници. Рекламираят се, че използват специален преводачески софтуер и се сертифицират за качество по промишлени стандарти.

Това, че преводът е творчески процес, е един от ключовите моменти в защитата на професията преводач. Не може една творческа дейност да се третира като рутинна или механична, както се опитват напоследък да твърдят всички привърженици на използването на мощни средства при превод. Стига се дотам, преводът да бъде наричан, напр. „обработка на юридически, технически, икономически текстове“! Един творчески процес да бъде принизяван до механична обработка на информация! Един писател обработва ли романа си или го създава творчески? Един композитор обработва ли нотите или твори музикално произведение? Един художник обработва ли платното или създава картина? Един актьор обработва ли ролята си или я пресъздава творчески?

Преводачът също твори, докато превежда текст, бил той юридически, технически, икономически и т. н. Процесите, които се извършват в мозъка на преводача, не са механични. Те са толкова сложни, че схващането им затруднява дори най-големите специалисти по когнитивни процеси. Преводът не е просто извикване на думи от запаметен речник. Кой преводач просто запаметява думите, без да ги свързва с конкретен смисъл? Още на начинаещо ниво учещите чужди езици разбират, че

преводът не е дума по дума (едно към едно), че изразите в чуждия език могат да съдържат думи, чийто буквален превод да няма нищо общо с цялостното значение на израза.

Схващането, че преводът е механична и монотонна дейност от фабричен тип, се споделя единствено от хора, които не владеят нито един чужд език или поназнайват по нещичко оттук-оттам, понаучено криво-ляво. Точно те създават митовете, че преводачът е едно нищо и никакво колелце от огромна машина за преводи, която те много държат да управляват, въоръжени с презрение към интелектуалния труд и агресивна, подвеждаща клиентите реклама.

Преводачът е призван да защити творческия преводачески труд от посегателствата на търговците, продаващи софтуер за „подпомагане“ на превода и от създателите на „стандартни“ за преводачески услуги, които обезличават труда на преводача и го свеждат до малка част от огромен, измислен процес по „доставка на преводачески услуги“. На това омаловажаване на преводаческия труд може да се противопоставя с различни средства, едно от които е средството, което използвам в момента, еднакво близко и на преводачите, и на писателите – словото.

59. Преводачи-публицисти

Протестиращите преводачи по правило са и преводачи-публицисти. Съвременните преводачи-публицисти публикуват своите статии предимно в блоговете си. Това е напълно разбираемо, като се има предвид резервираното отношение на всички останали медии към проблемите на преводачите.

В статиите си преводачите-публицисти откровено изказват мненията си по наболелите проблеми в преводаческия бранш. Подчиненото положение на преводачите спрямо агенциите и Външно, например, бива сравнявано с положение на роби, крепостни или работи. В първата си протестна статия от 2012 година, „Трудно е да бъдеш преводач в България“, и аз използвах такова сравнение: „България е единствената страна, където робството все още не е отменено: българските преводачи все още са нечия собственост“.

Един колега написа: „Има три финансово заинтересовани страни в България да рушат престижа на професията Преводач – Министерството на външните работи, преводаческите агенции и преводаческите съюзи“.

Официалните медии не повдигат този въпрос. Съвсем рядко в някоя медия се промъква интервю с протестиращ преводач или статия на преводач-публицист. Например, в едно интервю с хърватския преводач Томислав Миха-

лич, на въпроса „Какво е състоянието на професията преводач в Хърватско днес?“, той отговаря: „Отчайващо, окаяно и мизерно. Общото положение в Хърватско се отразява и на преводаческата дейност. Ние не сме изключение. В какво е главния проблем ли? Ами именно в това, че в тази страна всички се занимават най-вече с онова, от което си нямат понятие. Затова сме в това положение. Е, щом е така, тогава много трудно може да се различи кой всъщност е некадърен. В тази страна, както и навсякъде, състоянието на политиката и икономиката се отразява на всичко останало. Да започнем подред. Политиците ни са некадърни, освен когато трябва да шикалкавят и крадат...“

Разбира се, изказвания като горното покъсно биват изтривани от собствениците на медиата. Това е още едно потвърждение за сериозното положение на преводачите и необходимостта от независими, свободни медии, които да поставят на дневен ред преводаческата тема.

Тъй като това може и да не стане скоро, преводачи-публицисти у нас и в чужбина запълват празнотата, като периодично публикуват в блоговете си критични, остроумни и оригинални статии, свързани с преводаческите проблеми. Един типичен пример за преводач-публицист от чужбина е Стив Витек, който в продължение на няколко години публикува поне десетина статии на преводаческа тема на

месец, ако не и повече. В коментарите към неговия блог дори се оформя своеобразен форум, в който могат да се срещнат различни мнения както на преводачи, така и на собственици на агенции. Самият Стив също е собственик на агенция, но той застъпва тезата за „агенции с човешко лице“, т. е. за малки агенции, собственост на активни преводачи, които се отнасят „човешки“ към преводачите, на които „възлагат“ преводи.

Преводач-публицист става всеки, който има свободно време, вдъхновение и желание да пише статии, които в повечето случаи имат ограничена читателска аудитория – предимно преводачи, евентуално собственици на агенции и някои чиновници от институции, свързани по някакъв начин с дейността на преводачите. Статиите на преводачите-публицисти могат да бъдат прочетени и от случайно попаднали читатели, които търсят нещо в Интернет по ключова дума. Това до голяма степен увеличава шанса на преводачите тяхната кауза да стане по-разбираема и по-популярна сред по-широка аудитория.

Често на статии на преводачи-публицисти попадат и потенциални клиенти на преводачески услуги, които преди това не са и подозирали, че в преводаческия бранш съществуват сериозни проблеми: че не агенциите, а преводачите правят преводите; че преводачите не са служители на агенциите; че заверката на подписа на преводача от Външно е незаконна;

че агенциите редовно подписват преводачите, фалшифицират подписа им или използват бели листи с предварително положен подпис, че преводът, който получават, може и да не е направен от подписалия се преводач и т. н.

Ролята на преводачите-публицисти е много важна за информиране на потенциални клиенти на преводачески услуги, които постепенно да разберат как да откриват много от „подводните“ камъни в услугите на агенциите: използването на неквалифицирани или ниско квалифицирани преводачи, машинен превод без или с незначителна редакция и др. Благодарение на преводачите-публицисти много хора могат да научат за измамите на агенциите, които лъжат клиентите си за това, че имат преводачи на всички езици, че техните преводачи са ако не най-добрите, то поне са висококвалифицирани, че преводите задължително минават редакция, че се спазват стандарти и много други.

За клиентите е добре да разполагат с алтернативни източници на информация. Преводачите-публицисти могат да допринесат и за увеличаване на натиска от страна на гражданите срещу институции като Външно, които удържат неправомерни такси за незаконосъобразни заверки, каквато е, например, неприсъствената заверка на подписа на преводача във Външно.

И не на последно място, преводачите-публицисти работят за изграждане на положи-

телен имидж на професията преводач. След като години и десетилетия наред преводачите са били „невидими“, скрити зад непроницаемата стена на агенциите, сега, благодарение на преводачите-публицисти, техният образ ще придобие реални очертания и ще излезе от сянката на анонимността. Все повече хора ще научават, че не машини, а хора правят преводите и че дори преводът да е направен от машина, той може да бъде „очовечен“ само от човек-преводач.

60. Преводачи и агенции

В началото на тази книга се върнахме години назад, за да преживеем отново всички онези трудни дни на пробуждане и осъзнаване, когато малцина от нас, преводачите, надигнаха глас в защита на нашата професия.

Сега, в края на книгата, нека си представим светлото преводаческо бъдеще. Разбира се, и най-великият пророк трудно би познал бъдещето на един толкова сложен и преплетен бранш, какъвто е преводаческият. И наистина, как можем да познаем какво ще бъде бъдещето на професия, която у нас почти не се практикува като основна? За много, да не кажа за повечето от преводачите, тя всъщност е само източник на допълнителни доходи, понякога, а и в повечето случаи, доста скромни. Тези доходи са скромни най-вече заради ниските хонорари, които получават преводачите от агенциите за преводи. Но протестите срещу ниските хонорари са доста слаби, едва чуващо се мрънкане, макар и продължително.

Нерядко на някой форум се появява „преводач“, „оплаче“ се от ниския хонорар, който получавал от агенциите и се скрие, сякаш е писал, само за да провери, дали няма още някой да се оплаче. Понякога се появява още някой, но много пъти това оплакване си остава като глас в пустиня, каквото е и всъщност. Масовото приемане на ниските хонорари

от преводачите означава, че те не държат на професията, а просто искат да имат някакъв допълнителен доход, какъвто и да е. Това положение обаче се отразява и върху интереса на младите към професията преводач. Макар и не много широко, но все пак мълвата за изключително ниското заплащане на преводаческия труд се е разнесла и извън тесния кръг от агенциите и „техните“ преводачи. Затова едва под половин процент от младите хора проявяват интерес към професията преводач!

Ако няма желаещи за една професия, какво ще се случи? Дали тази професия ще изчезне или ще продължи да бъде непопулярна и в нея ще се завъртат за по известно време от немай къде безработни и неквалифицирани? С професията преводач има голяма вероятност да се случи второто, защото търсенето на преводачески услуги никога няма да престане. Но при това положение какви ще бъдат в бъдеще тези услуги? Ако се позамислим съвсем малко, не е трудно да отгатнем.

При положение, че сегашната тенденция се задържи, агенциите и занапред ще останат основните играчи в преводаческия бизнес. Нещо повече. Те може да останат единствените. Защото още сега броят на преводачите е по-малък от броя на агенциите. В бъдеще този брой ще намалее още повече, докато не започне да клони към нула. Естествено, става дума за броя на професионалните преводачи. Инцидентните, неквалифицирани „преводачи“ ще

си останат, техният брой ще бъде достатъчен, за да се задоволяват нуждите на пазара от преводачески услуги, макар че постоянно ще варира, най-вече в зависимост от цената на преводите и процента на комисионните, които агенциите си задържат. С развитието на онлайн преводаческите машини от сорта на Гугъл преводач, живите преводачи ще се занимават най-вече с оправяне на кривините на машинния превод. За това няма да им е необходимо творческо вдъхновение и те рутинно ще редят думички и буквички, просто за да докарат там някакъв превод, който не е задължително да отговаря на оригиналния текст. А да не говорим, че и оригиналният текст може да е също продукт на подобна процедура.

Някои от четящите тази прогноза може да се хванат за главите и да се затюхкат. Но дали си струва да се ядосваме? Ако масово няма добри преводачи и добри преводи, на кого ще му пука? Ще има, все пак няколко, все още оцелели, „елитни“ преводачи, които ще предлагат качествени услуги на висшите чиновници. Но и висшите чиновници само ще си мислят, че получават качествени преводи. „Елитните“ преводачи само ще се представят за такива, както и досега, и едва ли ще правят много по-качествени преводи от масовите. Те, разбира се, ще разчитат на невежеството и снобизма на висшите чиновници и ще смъкват тлъсти хонорари.

Така очертаната мрачна картина е само

прогноза, но както знаем, нищо не може да бъде толкова просто и ясно, нито толкова сигурно. Племето на преводачите, все пак, е доста жилаво. Както е оцеляло през хилядолетията, така може да оцелее и в агенцийната ера. Нищо чудно да се появи изведнъж отново на сцената, когато най-малко го очакват, и да заяви законните си претенции върху отнетия му с измама трон! Светлото бъдеще на агенциите никак не им е в кърпа вързано. Вместо да загинат професионалните преводачи, може да стане така, че да загинат агенциите. В някой момент тенденциите могат и да се обърнат, преводачите да започнат да учредяват преводачески дружества и кантори, подобни на адвокатските, законите да застанат на тяхна страна и да забранят посредничеството за доставка на преводачески услуги. Може и още сега да ги притиснат по линия на трудовото законодателство за това, че се правят на работодатели, а не са. Може веднага и по закона за задълженията и договорите – за прикритите трудови договори между агенции и преводачи под формата на „граждански“ или устни договори. Или по закона за защита на потребителите – за предлагане на преводи, извършени неизвестно от кого, подобно на „стоки“ от неизвестен произход. Може дори и по наказателния кодекс, за това, че мамят държавните учреждения, като им представят списъци с едни преводачи, а възлагат преводите на съвсем други или пък за това, че фалшифицират преводаческите подписи

върху официални преводи на документи.

Никой не знае какво ще стане в бъдеще. Но, честно казано, иска ми се да има стабилна и уважавана професия преводач, към която дори и агенциите да изпитват респект.

Съдържание

1. Да се върнем години назад	5
2. Перверзно разбуждане	10
3. Смешен плач	15
4. Измамата с „новите изисквания“	20
5. Съдебният фарс с „новите изисквания“	25
6. Псевдостандартът 15038	30
7. Законопроект до под кривата круша	34
8. „Правилник“ от музея на мумиите	39
9. Договори или индулгенции?	43
10. Надзор за законност	49
11. Любов необяснима	53
12. Чий е подписът?	57
13. Прахосмукачката, наречена „агенция“	62
14. Кой е секретарката?	67
15. Учители или преводачи?	72
16. Висококвалифицирани... имена	76
17. Преводач или осмокласник?	81
18. Преводач или студент?	85
19. Бачо Преводачо	90
20. Пенсионери, преводачи...	94
21. Профсъюзът невъзможен	99
22. „Ресурсите на трето лице“	104
23. 50 страници на преводач за 24 часа	109
24. Преводач или безработен?	114
25. Мрежа от преводачи или агенции?	119
26. „Преводач-редактор“	124
27. „Преводаческата дейност е търговска“	129
28. Кой възлага превода?	135
29. Кой прави превода?	140

30. „Плащай трудно“	145
31. „Качествени“ преводи	149
32. Преводът - творчество или занаят?	154
33. Клиенти без посредник	159
34. Посредници в сянка	164
35. Преводачи-посредници	169
36. Редактиране до... задънена улица	173
37. Все по-малко официални преводи	178
38. Надомни преводачи	182
39. Заклет преводач или невменяем преводач?	186
40. Унищожителна критика „до дупка“	191
41. „Лицензирани“ агенции, преводачи и... преводи	195
42. Конкуренция „а ла агенция“	199
43. „Свободни“ форуми на „преводачи“	204
44. „Преводачът превежда за Външно!“	209
45. „Юридически превод по 7 лв.“	214
46. „Преводачът е негърът на света“	219
47. Преводач или посредник?	223
48. Блогове на преводачи	229
49. „Елитни“ преводачи	233
50. „Не се срамувай, че си преводач!“	237
51. Устни преводачи	246
52. Съдебни преводачи	250
53. Художествени преводачи	254
54. Универсални и специализирани преводачи	259
55. „Доброволни“ преводачи	265
56. Професионален преводач за три-четири месеца!	269
57. Протестиращи преводачи	273

58. Преводачи и писатели	277
59. Преводачи-публицисти	281
60. Преводачи и агенции	286

Хари Стоянов

ПРЕВОДАЧИ И АГЕНЦИИ

Полухудожествени размисли за една
полуунищожена професия

ՋՋԻՅԲՅ ԵՃ ԶԶՅՄՅ Յ ԶԶՅՄՅ ԵՃ Յ ԵՅՅԻԻ Յ ԵՅՅԻՅ ԵՃ
ԶԶՅՄՅ

Редакция: 5-та

редактор: Рени Стоянова

Книгата беше написана от 20.03.2015 до
03.05.2015 г.

Първата редакция беше направена от 04.05.2015 до
09.05.2015 г.

Втора редакция: от 09.05.2015 до 11.05.2015

Трета редакция: от 12.05.2015 до 26.05.2015

Четвърта редакция: от 27.05.2015 до 15.07.2015

Пета редакция: от 16.07.2015 до 31.05.2016